

GABRIELLA IGLÓI*

**THE ROLE AND IMPORTANCE OF RURAL
DEVELOPMENT WITHIN STRUCTURAL FUNDS IN
THE NEW MEMBER STATES**

ASSISTANCE TO AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT IN THE EU

Agriculture plays an important role in the economic and political life of the newly acceded states. Numerically, enlargement's impact on EU agriculture is dramatic. A further 4 million farmers is added to the EU's population of 7 million. The new Member States add about 38 million hectares of utilised agricultural area to the 130 million hectares of the former Member States, an increase of 30%, while production in the EU will expand by about 10-20% for most products. The gross value added of agriculture will only increase by 6%. These numbers confirm that the new Member States have a large agricultural production potential but it is still far from being used to its full extent.

Accession to the EU should bring about substantial modernisation and restructuring of farming and food processing in the new Member States. Farmers in the new Member States enjoy not only the (potentially significant) benefits of free access to the EU single market, they also benefit from policies designed to develop their agriculture in a sustainable and profitable way. Without enlargement, these benefits would not have been available. They include:

- Financial and other support for the restructuring of rural areas;
- Tailored support targeted at specific needs and reinforced rural development programmes to help improve efficiency and encourage diversification. These are mostly co-funded with the national governments but generally at a higher rate of EU contributions than in the EU-15;

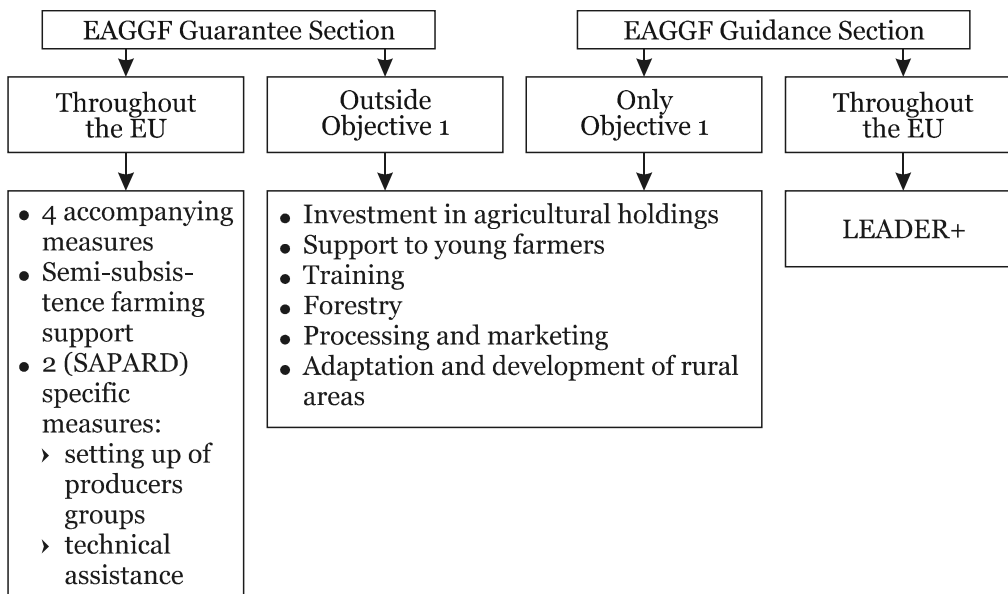
* Head of Department of the National Development Office Phare Co-ordination Department.

- The same support as is provided to the EU-15's farmers by the CAP (phased in over 10 years).

In the European Union rural development is considered to be an answer to those problems of small-scale farms with low productivity, the lack of alternative employment possibilities beside the agriculture sector, furthermore the steady migration from rural to urban areas.

To be able to optimise the use the community support after accession, the main objective would be to build upon the experiences gained under the SAPARD programme and at the same time to adapt those to the needs of the respective Member State.

It should also be taken into account that the overwhelming majority of the territory of the new Member States falls under the Objective 1 and that the large part of the rural development measures – all of the so-called non-accompanying measures – will be integrated into the their Objective 1 programming and co-financed according to the Structural Funds rules and procedures by the Guidance Section of the European Agricultural Guarantee and Guidance Fund. The 4 accompanying measures (early retirement, less favoured areas, agro-environment, afforestation of agricultural land) will be co-financed from the EAGGF Guarantee Section. The following chart is demonstrating the whole system of supporting rural development measures in the European Union.

Figure 1
Community financial support to Rural Development

AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT CHAPTERS OF STRUCTURAL FUNDS IN THE NEW MEMBER STATES¹

According to the Council Regulation 1260/1999 laying down general provisions of the Structural Funds basic document for assistance can take a form of a National Development Plan or a Single Programming Document, nevertheless it should contain a summary description of measures intended to be implemented – that relates also to the agriculture, fisheries and rural development sector as well. The present study is about to compare those basic documents of the new Member States with special emphasis on actions in agriculture and rural development.

(However, only those new Member States are dealt with, whose experience can be relevant and of benefit to Hungary as well, therefore for climatic, geographical, economic reasons only continental countries are included – in alphabetical order – and Malta and Cyprus are disregarded.)

Czech Republic

Global and specific objectives of the National Development Plan are to be reached by implementing five operational programmes. Four operational programmes focus on individual sectors: Industry and Enterprise, Infrastructure, Human Resources Development, Rural Development and Multi-Functional Agriculture. The Joint Regional Operational Programme has a regional focus.

Table 1
Distribution of Funds among the Operational Programmes (million EUR)

Priority area	Total cost	EU contribution	Public aid (EC + others)
1. Industry and Enterprise OP	635.8	192.3	323.1
2. Infrastructure OP	269.7	173.1	259.7
3. Human Resources Development OP	359.1	269.2	353.3
4. Rural Development and Multi-Functional Agriculture OP	331.5	153.8	205.3
5. Joint Regional OP	991.9	498.0	739.1
Total	2,588.0	1,286.4	1,880.5

Respecting the significance and needs of the Czech agriculture the allocation for the Rural Development and Multi-Functional Agriculture operational programme accounts for 12% of total EU-expenditures.

The strategic objectives of the OP Rural Development and Multi-Functional Agriculture are as follows:

---

¹ Sources of information for this chapter are respectively the National Development Plans or Single Programming Documents of each of the countries (for further details see Bibliography).

- 1) Rural areas, improvement of technical equipment in agricultural and processing businesses;
- 2) Improvement of marketing of agricultural produce with higher added value and their launch to foreign markets;
- 3) Consolidation of the ownership structure of agricultural and forest land allowing for multi-sector development of rural areas;
- 4) Solution of social aspects of rural development by increasing employment, improving age and education structure and accessibility of information.

Within the OP Rural Development and Multi-Functional Agriculture only one priority is specified: development of Agriculture, Forest and Water Management and Rural Areas (However it should be noted that the priority of 'Revitalisation of Rural Areas' is included into the Joint Regional Operational Programme and is co-financed from the European Regional Development Fund.)

Investment within this priority area is used for reconstruction, modernisation and construction of new agricultural structures so that they comply with the EU standards related to breeding of livestock. Introduction of new technologies in line with the EU directives on welfare of livestock is from the viewpoint of finances a demanding investment with a long return period.

Further investments are planned to improve processing of agricultural products, including IPPC and to support marketing of agricultural produce.

Investments in the area of forest management focus on the introduction of new technologies for processing of forest products and a suitable marketing concept, restoration of forest potential damaged by natural disasters and fires, furthermore the introduction of relevant protection measures, improvement and preservation of environmental stability of protected forests, on founding associations of owners with forests of small areas, afforesting of land not used for agricultural purposes.

Under this priority, activities related to preparation for the future use of the EU LEADER+ initiative is to be included as well as land consolidation and activities supporting enhancement of adaptability and development of rural areas.

Professional training in the area of agriculture, forest and water management aimed to enhance knowledge and skills leading to the improvement of efficiency and labour productivity and efficiency is supported also within this priority.

Another activity covered by the given priority includes also fishery and activities conducted by fishing specialists –aiming at the improvement of labour productivity, product competitiveness and quality connected with better quality processing, marketing and promotion of fish products. Also, it covers restoration of the original composition of fish species in river basins, preserving specific genetic features of population of freshwater fish, reducing the damage caused to fisheries by fish predators and respecting other than production functions of ponds.

Estonia

The central objective of Estonia's development strategy is to make better use of the learning capacity of the country's human resources and to seize the opportunities presented by new technologies and expanding markets by promoting innovation in the business sector.

The programme, which also includes technical assistance measures, has four priorities:

- Human Resource Development;
- Competitiveness of Enterprises;
- Agriculture, Fisheries and Rural Development;
- Infrastructure and Local Development.

Table 2
Breakdown of Finances by priority area (million EUR)

Priority area	Total cost	EU contribution	Public aid (EC + others)
1. Human Resource Development	99.291	76.120	99.291
2. Competitiveness of Enterprises	97.584	73.188	97.584
3. Agriculture, Fisheries and Rural Development	109.527	69.268	97.166
4. Infrastructure and Local Development	181.853	138.151	181.853
5. Technical assistance	19.516	14.637	19.516
Total	507.771	371.364	495.410

The Agriculture, Fisheries and Rural Development priority will be implemented via the following measures:

1. Investment into Agricultural Holdings

The aim is to increase the competitiveness of agricultural production by promoting technological progress, by developing agriculture matching different requirements, preserving employment in agriculture and traditional cultural landscapes, more specifically the objectives are:

- to develop an environmentally sustainable agriculture that meets veterinary standards and the requirements of phytosanitary, animal welfare and hygiene;
- to raise the level of technology and improving the quality of products;
- to maintain employment in agriculture;
- to sustain traditional cultural landscapes.

2. Investment Support for Improving the Processing and Marketing of Agricultural Products

The general objective is to increase the competitiveness of processing agricultural products. The specific objectives of the measure are:

- bringing the processing of agricultural production into conformity with new market requirements, finding new markets for agricultural products and improving the functioning of marketing channels;
- improving processing conditions or increasing efficiency;
- assuring agricultural producers of an income;
- improving the quality of agricultural production, more efficient utilisation of by-products;
- ensuring conformity with environmental and energy conservation requirements;
- promoting innovative investments.

3. *Diversification of Economic Activities in Rural Areas*

The general objective is increased employment and higher income levels in rural areas through the development of rural enterprises. The specific objectives are:

- Supporting activities in non-agricultural small enterprises in rural areas;
- Developing small enterprises that use local resources/materials or offer services in rural areas.

4. *Integrated Land Improvement*

The general objective is to create conditions for integrated land development. The specific objectives of the measure are:

- to reduce the risks introduced to agricultural production by unfavourable water regime;
- to increase forest productivity;
- to create conditions for better use of land;
- to safeguard the good state of surface water within the land improvement systems;
- to secure access to arable land.

5. *Renovation and Development of Villages*

The general objective is the improved attractiveness of living environments by increasing local activity and developing a non-profit sector. The specific objectives are:

- encouraging local initiative and intent to co-operate, thus strengthening social relations;
- developing social infrastructure;
- conserving natural and architectural village heritages and improving the outlook of settlements;
- improving the availability of different services for village populations.

6. *Local initiative based Development Projects – LEADER*

The general objective of this measure is to support local initiative based activities that enable creation of new jobs, additional incomes and general economic activities in rural areas. The specific objectives are:

- Developing the institutional framework and skills base necessary for implementing projects that use internal development potential in rural areas and are targeted for community development;
- Building a model for local development in the form of the functioning local action groups representing partners important on the local level;
- Funding pilot projects devised by local action groups and aimed at maintaining the interest of local population in the measure, and demonstrating the opportunities for the implementation of local initiative projects like LEADER and related impacts;
- Promoting co-operation and exchange of information and experience.

7. *Forestry*

The overall objectives are to retain the economic, ecological and social values of forests, contribute to administrative functions in rural areas and help to safeguard jobs in rural areas. The specific objectives of the measure are:

- sustainable forest management and its development;
- preserving forest resources and improving their condition;
- investments to increase the economical, ecological and social value of forests;

- establishing new opportunities for using and marketing products of forest origin, and investments aimed at improving efficiency in the processing and marketing of forest management products;
- establishing associations of forest owners for more sustainable and efficient forest management;
- restoring forest management potential lost as a result of natural disasters and forest fires and applying necessary preventive measures

8. *Support for Setting up and Provision of Farm Advisory and Extension Services*

The overall objective of the measure is the provision of advisory, extension and support services.

Taking into account the changes in agriculture, forestry and education, and the requirements resulting from these changes, this measure helps to improve the level of knowledge and skills of agricultural producers and forest owners as well as agricultural advisers/consultants and enhances their competitiveness under conditions set out by the EU.

9. *Regulation of the Fishing Capacity of the Fishing Fleet*

The general objective of the measure is to provide a balance between the fishing capacities of the fleet and the fish stocks available. The specific objective of the measure is reducing fishing capacity of the fishing fleet to ensure balance between the natural reproduction of fish stock and the use of it.

10. *Modernisation and Renewal of the Fishing Fleet*

The general objective of the measure is to modernise food handling and technical conditions on board fishing vessels. The specific objectives of the measure are: improving technical conditions of fishing vessels, fish processing conditions, working conditions and occupational safety; promoting the introduction of selective fishing techniques.

11. *Investment support Measures for Fisheries Production Chain*

The general objectives of the measures is to develop and modernise fish and aquaculture processing, development and modernisation of aquaculture, to improve conditions for the reception of the fish in the ports and fish landing sites, to facilitate investments in inland fisheries. This measure will be divided into several sub-measures:

- Investment Support for Processing of Fish and Aquaculture Products
- Investment Support for Aquaculture
- Modernisation of Fishing Ports.

The specific objectives of the measures are:

- improving processing conditions of fish and aquaculture products, applying contemporary technologies, stimulating product development, reducing environmental pollution load caused by processing;
- modernisation of the production facilities of aquaculture, improving of the quality of the aquaculture production to meet the requirements of processing industry, decreasing the pollution load on the environment caused by aquaculture, increasing of the production output volumes of aquaculture;
- improving conditions of hygiene and working environment in fish landing and handling facilities, improving the services provided for fishing vessels in the ports;
- supporting the renewal and modernisation of inland fishing vessels.

12. Other Fisheries Related Measures

The general objectives of the measures are to alleviate the unfavourable social and economic impacts of restructuring the fisheries sector and the identification of new markets for fish and aquaculture products. The specific objectives of the measures are:

- to alleviate socio-economic difficulties resulting from restructuring of fisheries;
- to promote the consumption of fish products as well as new products and to identify new markets.

Latvia

The limited lifetime of the SPD 2004-2006 programming period means that resources have to be well directed and weighted in order to maximise benefits. In line with the requirements realistic mid-term objectives (MTO) have been developed. These objectives are:

- Promoting Competitiveness and Employment;
- Development of Human Resources;
- Development of Infrastructure.

The Single Programming Document of Latvia has the following priorities:

1. Promotion of territorial cohesion
2. Promotion of enterprise and innovations
3. Development of human resources and promotion of employment
4. Promotion of development of rural areas and fisheries
5. Technical assistance

*Table 3
Breakdown of finances by priority area (million EUR)*

Priority area	Total cost	EU contribution	Public aid (EC + others)
1. Promotion of Territorial Cohesion	269.2	203.8	269.2
2. Promotion of Enterprise and Innovation	208.5	156.4	208.5
3. Development of Human Resources and Promotion of Employment	174.9	132.7	174.9
4. Promotion of Development of Rural Areas and Fisheries	180.9	115.7	170.1
5. Technical assistance	22.6	17.0	22.6
Total	856.1	625.6	845.3

In order to overcome structural problems in agriculture and processing of its products, low level of entrepreneurship in rural areas, insufficient initiative of rural inhabitants and to ensure sustainable rural, agricultural and forestry development it is necessary to have a complex approach towards solving rural problems: modernisation of agricultural production, improvement of soil, competitive processing

of agricultural products, establishment of new work places, effective use of natural resources, activation of rural inhabitants and inclusion of young persons in agricultural production. Another part of priority is focused on sustainable utilisation of fish resources available allowing the catch of sea and inland fish resources to produce high value added fish products which would be competitive on the local and international market as well as create opportunities for the acquisition of new market outlets.

In order to achieve the above objectives the priority of Promotion of Development of Rural Areas and Fisheries consists of the following sub-priorities and within those sub-measures:

1. *Promotion of Development of Agriculture and Rural Areas*

a) *Investments in Agricultural Holdings*

The restructuring of agriculture has created large number of ineffective agricultural holdings. Majority of buildings, equipment and machinery is outdated and the infrastructure related to the holdings (especially drainage systems) is obsolete. They are dangerous to the environment and users, and they do not satisfy the requirements for working conditions. Therefore the purpose of this measure is to improve competitiveness of agriculture products for the internal and external markets by raising quality, hygiene, food safety and other standards for agricultural holdings.

Further objective of the measure is to increase the income level from agricultural production by increasing its competitiveness; to decrease the cost of agricultural production by using modern technology; to raise the quality of agricultural products; to improve the conditions of workers; and to raise the compliance with veterinary, hygiene, animal welfare, and environmental standards beyond the required minimum.

b) *Setting up of Young Farmers*

The objective of the measure is to promote the engagement of young people into agricultural activities on regular basis. Support is provided to facilitate the establishment of young farmers setting up an agricultural holding for the first time. Such support will be in the form of a single premium and/or an interest subsidy on loans to cover the cost of setting up. This in turn would promote establishment of the economic viable agricultural holdings and ensure renewal of the workforce employed in agricultural sector and maintenance of the rural population.

c) *Improvement of Processing and Marketing of Agricultural Products*

The objective of the measure is improvement of competitiveness of processing and marketing of agricultural products by implementation of new technologies and equipment, to minimize harmful environmental impacts agricultural processing enterprises, and to increase the application of new means of production and technologies at agricultural processing enterprises (i.e. ISO and HACCP standards, improvement of treatment, supply and packaging systems).

d) *Promotion of Adaptation and Development of Rural Areas*

In order to solve problems created by restructuring process this measure is intended to provide high quality consultation services with a view to promote restructuring and development of agricultural sector. Support can be provided for activities as follows:

- activities related to land improvement are intended to reduce negative impact by natural and climatic conditions on the development of farmsteads, to enable sustainable capacity and productivity of agricultural land, and to ensure conditions for production of competitive products;
- activities related to diversification of agricultural activities and activities close to agriculture as well as activities related to development of craftsmanship and rural tourism are intended to promote sustainable employment opportunities in rural areas by strengthening existing, creating new and diverse employment opportunities;
- activities related to preservation of rural landscape are intended to encourage the conservation of the traditional open rural landscape and to prevent the degradation of ecosystems characteristic to Latvia;
- activities related to farm advisory and extension services are intended to enhance the ability of farmers and forest holders to use high quality consultancy services that increase the competitiveness of farms.

e) Forestry Development

The objective of the measure is to increase the economic, ecological or social value of private forests, to promote the increase in quality of forest resources and promote absorption of CO₂, to encourage the improvement and maintenance of forest resources, to preserve and maintain the forest tree species diversity characteristic to local conditions, and to support the collaboration and cooperation among forest owners.

f) Development of Local Action (LEADER+ Type Measure)

The overall goal of the measure is to promote sustainable local development in rural areas by building capacity (skills and experience) of local people and institutions in order to develop LEADER+ approach, to find new and better ways to solve resistant and deep rooted problems and to take advantage of opportunities, to draw out policy lessons for future direction of rural development and to gain better understanding of bottom-up approach.

g) Training

The objective of the measure is to raise skills and knowledge of farmers and persons engaged in agricultural activities, and to prepare forest owners and other persons engaged in forestry activities for the application of forest management practices with a view to enhancing the economic, ecological and social functions of forests.

Support for vocational training shall contribute to the improvement of the occupational skills and competence of farmers, forest owners and other persons involved in agricultural activities and forestry activities, and their conversion.

2. Promotion of Sustainable Fisheries Development

a) Adjustment of Fishing Effort

One of the main aims of the priority is the balancing of fishing effort in the Baltic Sea and the Gulf of Riga. Planned activities are: mainly scrapping of fishing vessels and permanent reassignment of few fishing vessels for non-profitable purposes other than fishing (e.g. educational or research purposes etc.).

b) Fleet Renewal and Modernisation of Fishing Vessels

Insufficient investment funding in previous years has affected the ageing of the fishing fleet and reduction of its operating efficiency.

Therefore the objective of this measure is the improvement of health and safety on board of fishing vessels and the conditions under which fish is handled/ processed and ensuring sustainable and responsible exploitation of resources by using more selective fishing techniques.

c) Development of Processing and Marketing of Fishery and Aquaculture Products, Fishing Port Facilities and Aquaculture

The overall objective of this measure is the Promotion of fish processing sector competitiveness and production of high quality products by implementation of hygiene and environment requirements, as well as improvement of fish landing, storage and marketing conditions at ports, which will guarantee the freshness and quality of the products supplied to the final consumer. This measure also includes the development of aquaculture sector in order to promote alternative employment opportunities in rural areas and to obtain additional fish resources.

The support to fish processing companies will be provided for measures of improvement of hygiene conditions, introduction of the HACCP system and new technologies including environment-friendly technologies. A particular emphasis will be put for the high value added production in order to ensure the maximum positive effect on both the economic efficiency of the sector and the employment.

Activities establishing safe, modern and well-maintained sea-port infrastructure to be used by fishermen will be sustained under this measure. It will ensure arrangement and development of necessary services and infrastructure elements for fishing fleet activities in the sea-ports (e.g. ice-making equipment, cold storages, fish chilling rooms and other facilities).

Measures promoting modernisation of technologies for aquaculture companies and their adjustment to environmental requirements will also be supported.

d) Development of Coastal Fishery, Socio-Economic Measures, Promotion of New Market Outlets and Support to Producers Organisations

The objective is to improve the conditions of coastal fishery in the Baltic Sea and the Gulf of Riga, to support fishermen suffering from fishing vessel scrapping and ceased (including temporary) fishing activities, to facilitate the production of market oriented fish products, as well as to increase fish consumption by entering new markets and finding new market outlets, to promote the common market organisation for fishery and aquaculture products.

The measure provides support to the groups of fishing vessel owners and fishermen fishing in the coastal waters. This support will ensure improvement of safety equipment, hygiene and working conditions and introduction of more selective fishing methods, promotion of fresh fish market and increase of value added of the fish production. A support scheme is included for fishermen involuntary leaving fisheries as the result of the decommissioning of fishing vessels (e.g. scrapping or reassignment of fishing vessels for other purposes – training, research activities, etc.)

The measure will also provide support for the establishment of producer organisations and promotion of their activities by ensuring the introduction of key intervention mechanisms of the Common Fisheries Policy in Latvia.

Lithuania

The global objective of the Development Plan 2004-2006 is to: *'Strengthen the preconditions for growth in long-term national economic competitiveness and to facilitate the transition to and development of a knowledge-based economy characterised by increasing GDP levels and strong employment growth, leading to higher living standards and increasing well-being for all Lithuania's inhabitants.'*

In summary, the implementation of the overall development strategy requires flexible investment policy that is able to take into account rapidly changing economic and social challenges. Thus, seeking to achieve the efficient and productive implementation of the strategy and key development objectives, investment will be based around four key priorities:

1. Social and economic infrastructure development,
2. Human Resource Development,
3. Manufacturing and services,
4. Agriculture, rural development and fisheries.

*Table 4
Breakdown of finances by priority area (million EUR)*

Priority area	Total cost	EU contribution	Public aid (EC + others)
1. Development of social and economic infrastructure	459.1	347.1	459.1
2. Human resource development	217.0	163.8	217
3. Development of the productive sector (manufacturing and services)	300.6	222.4	300.6
4. Agriculture, rural and fisheries development	198.7	135	192
5. Technical assistance	35.8	26.9	35.8
Total	1,211.2	895.2	1,204.5

The overriding goal of the priority 'Rural and Fisheries Development' was formulated – on the basis of natural resources and existing residents' traditions, the creation of a modern agriculture, forestry and fisheries sector with investment in alternative activities to traditional farming and in economic diversification to help mitigate the negative social and economic consequences in rural and coastal areas caused by modernisation. Seeking to achieve this goal, the following objectives have been set:

1. *Creation of competitive EU market-oriented agriculture, encouraging of food safety and development of marketing allowing to use the existing possibilities more effectively and to ensure employment in rural areas;*

Investment in this area will be targeted at improving farm structure and ensuring the development of economically strong and competitive agricultural units. It will also be sought that the production efficiency at farms would be in-

creased, modern equipment and technologies would be purchased, production quality and safety would be ensured and hygienic and environment standard would be complied with. In addition to that, it will be sought to diversify agricultural activities.

Mainly, the following three inter-related measures will be aimed at achieving this objective:

- *Investment in Agricultural Holdings* – to create a market-oriented competitive primary agriculture ensuring food safety and marketing development that allows to use existing multi-functional sector possibilities more effectively and to ensure employment in rural areas.
  - *Support for Young Farmers* – aimed at the increase of the number of young farmers. Simultaneously, it is sought to improve competitiveness in the farm sector, as young farmers are able to adapt to the changes in modern technologies and new competitive environment more effectively. Also, this measure will help to stabilise the demographic situation in the countryside, as young people will be encouraged to remain in rural areas.
  - *Promoting the Adaptation and Development of Rural Areas* (Reparcelling activity) – the greatest attention will be paid to farm restructuring.
  - *Improving Processing and Marketing of Agricultural Products* – aimed at further modernising companies processing meat, grain, fruit and vegetables, milk and other products, reducing production costs, implementing quality and environment management systems, improving hygienic conditions and product quality as well as product marketing.
2. *Creation of possibilities to diversify economic activities in rural areas; for agricultural producers – engagement in additional economic activities by fostering the biological diversity, landscape and environment;*

With the view to achieve the goals of the balanced development of rural areas, particular attention will be paid to the improvement of the infrastructure and promotion of alternative activities. The following measures have been foreseen to achieve this objective:

- *Forestry* – targeted at the economic, ecological and social value of forests in the development of rural areas by focusing the main attention on the capital investments in the private forest holdings. This measure is scheduled to create conditions for the development of private forests by providing them with investment support for the improvement of the forest infrastructure.
- *Promoting the Adaptation and Development of Rural Areas* – support intended for the adaptation and development of rural areas by creating appropriate conditions for rural residents to engage in farming or other activities ensuring income and appropriate standard of life and creating additional jobs in the rural area. support intended for the adaptation and development of rural areas by creating appropriate conditions for rural residents to engage in farming or other activities ensuring income and appropriate standard of life and creating additional jobs in the rural area. The measure comprises a wide range of activities such as agricultural water resources management, farm advisory and extension services, diversification of agricultural activities and activities close to agriculture to provide multiple activities or alternative incomes, encouragement for tourist and craft activities. A major focus will also be put on

improving rural engineering infrastructure, including the renovation of agricultural drainage systems, renovation of artificial water bodies' hydraulic structures, construction of flood control works, renovation of polders.

- *LEADER+ type measure and Training* – to foster human resources and to strengthen self-confidence of rural residents.

3. *Creation of the resource-based and market-oriented modern and competitive fisheries sector complying with the EU requirements by lightening social consequences of the restructuring.*

Fisheries measures under the SPD Priority "Agriculture, fisheries and rural development" are based on the structural policy of the Common Fisheries Policy of the EU.

The primary focus is on the adjustment of fishing capacity. Further objectives are to bring all the links in the fish-handling chain (vessels, ports, industries) into conformity with food safety, occupational safety and environmental protection requirements. None the less is important to create favourable conditions necessary for the development of fishing activities, to ensure the development of valuable fish resources, to develop aquaculture by enhancing its competitiveness as well as to create conditions for the common market organisation and lighten social consequences of cessation of fishing activities.

- *Fishing fleet related actions* – the most important task is to balance fishing activities with available fish resources and new EU quotas through a reduction in the size and capacity of the Lithuanian fishing fleet. The priority is to reduce the Baltic Sea fishing fleet (vessels fishing in the offshore Baltic Sea and coastal area). At the same time, the fishing fleet will be modernised helping to ensure more sustainable fisheries development.
- *Protection and development of aquatic resources, fishing port facilities, processing and marketing, and inland fishing* – investment will be made in improving fishing port facilities, which should help improve fish landing and sale conditions and expand the possibilities for the sale of fisheries products. Investments to the fish processing enterprises are aimed at modernisation, implementing quality and environment management systems, improving hygienic conditions and quality of fishery products as well as marketing. In order to re-orientate aquacultural farms to the breeding of new fish species and ecological production, to reduce production costs and to increase business profitability and competitiveness, thus promoting aquaculture development investments are necessary for modernisation and intensification of farms by implementing new technologies and innovative solutions.
- *Other fisheries related actions* – in order to help alleviate the social and economic impact of restructuring in the fishing fleet severance grants will be available to those affected by the cessation of fishing activities.

Poland

The Community Support Framework in Poland for the period of 2004-2006 is implemented by five single-funded sector operational programmes (SOP) relating to the following axes of the National Development Plan:

- the improvement of competitiveness of the economy,
- the development of human resources,

- the restructuring and modernisation of the food sector and the development of rural areas,
- the fisheries and fish processing,
- the transport infrastructure and maritime economy.

Next to the above sector programmes, the multi-funded Integrated Regional Operational Programme (IROP) will be realised.

*Table 5
Distribution of Funds among the Operational Programmes (million EUR)*

Priority area	Total cost	EU contribution	Public aid (EC + others)
1. SOP Improvement of competitiveness of the economy	2,529.7	1,300.0	1,836.7
2. SOP Human resources development	1,782.2	1,270.4	1,755.8
3. SOP Restructuring and modernisation of the food sector and rural development	1,947.8	1,055.0	1,318.9
4. SOP Fisheries and fish processing	330.5	178.6	249.5
5. SOP Transport-Maritime Economy	892.3	627.2	892.3
6. Integrated Regional Operational Programme (IROP)	4,385.2	2,869.5	3,996.5
7. Operational Programme Technical assistance	27.0	20.0	27.0
Total	11,894.7	7,320.7	10,076.7

Dissimilarly to all other new Member States' practice agriculture and rural development actions are separated into two operational programmes as follows:

1. Operational programme – Restructuring and modernisation of the food sector and rural development

The major objectives of the operational programme are the improvement in the competitiveness of the agricultural and food economy and a sustainable development of rural areas. Further programme objective is the improvement of food safety and quality and market targeting of production. Investments in the food production sector leading to the improvement of hygiene, sanitary and quality standards and activities aiming at the protection of environment and animal welfare make up the priorities of this programme.

Under the operational programme "Restructuring and modernisation of the food sector and rural development", the three below priorities and their measures are to be implemented:

a) *Support for changes and adjustments in the agriculture*

Within the scope of this priority implementation will include measures targeted at the improvement of the agricultural structures, at the reinforcement of farms' competitiveness and at the forming of production in accordance with the market demands. This priority will be realised both by the direct investment support, as well as due to training and counselling operations. Investment aid will refer especially to the adjustment of agricultural production conditions to the EU standards, to the stimulation of agricultural products' quality improvement and to the forming of manufacturing processes in accordance with the environment protection requirements. Training and counselling will be ensuring conditions for a rational and complete utilisation of instruments available for the rural areas and agriculture within the process of integration with EU.

- *Investments in agricultural holdings* – to support investments in farms, serving the reduction of production cost, the improvement of manufacturing effectiveness and organisation, the improvement of hygiene standards and animals' breeding conditions.
- *Facilitating of the farm start-up to young farmers* – a financial aid in the form of subsidies will be paid to a young farmer to facilitate to him the commencement of operations and the modernisation of a farm taken over.
- *Training* – to support the organisation of workshops, seminars, vocational education courses, apprenticeship, good practice introduction actions and other relevant training instruments for farmers.
- *Support of agriculture advisory services* – includes public and private counselling services. The support is to cover costs incurred by the counselling companies, aiding the support beneficiaries in the preparation of applications.
- *Re-parcelling* – based on the merging of lots and post-merger works, financing shall refer to the preparing of land surveying – legal documentation and the post-merger administration related to the organisation of the production space.
- *Agricultural water resources management* – investments in the range of construction and modernisation of land melioration equipment – basic and specialised, which influence the improvement of agricultural production conditions and flood safety.

b) *Sustainable development of rural areas*

The objective of this priority is the establishment of conditions for the sustainable development of rural areas, i.e. by the forming of living conditions of the rural areas' population, which comply with the civilisation standards and allow to the rural areas' inhabitants fulfil their economic, educational, cultural and social aims. This priority will be realising projects related to the preservation of traditional land utilisation forms, the improvement of a technical infrastructure related to agriculture and the ensuring of alternative sources of income on farms.

- *Restoration of rural areas and cultural heritage protection and preservation* – The objective of this measure is the mobilisation of local societies to undertake common actions aiming at the improvement of living conditions and quality in rural areas. support will be granted to projects relating the

establishing of bottom-up local development strategies and the realisation of investment activities in the range of modernisation and furnishing of objects fulfilling the cultural, recreational and sports functions, the renovation of objects characteristic for the tradition of rural areas' construction and their adaptation to cultural and social purposes, the modernisation of public areas in villages (sidewalks, squares, parks, market places). Aid will be also provided for projects contributing to the development of public infrastructure related to the evolution of tourist functions of villages and actions concerning the regional promotion.

- *Diversification of agricultural activities and activities close to agriculture to provide multiple activities or alternative incomes* – investment support in the form of compensation of a part of cost incurred at the commencement of an auxiliary agriculture-related activity, undertaken by farmers and their families.
- *Development and improvement of agriculture-related technical infrastructure* – support will be provided for small projects targeted at the improvement of access of entrepreneurs and households in rural areas to the technical infrastructure.
- *Restoring forestry production potential damaged by natural disaster and fire and introducing appropriate prevention instruments* – support will be granted for projects related to the restoration of forests, the cultivation of the forest stand and the reinforcement of fire protection system.

c) *Development and adjustment to the EC standards in the field of agricultural products processing*

The main goal of this priority is the conducting of necessary investments in the agricultural – food processing plants, to improve their competitiveness on the Single Market. Support will refer primarily to actions aiming at the achievement of proper hygiene, sanitary – veterinary and food safety standards, as well as the environment protection and animals' breeding standards. This priority will be realised through only one measure:

- *Improving processing and marketing of agricultural products* – investment aid supporting market orientation of production and the utilisation of the existing „market niches”, and also the creating of new sale channels and the modernisation of production.

2. *Operational programme – Fisheries and fish processing*

A strategic objective of the programme is a rational management of water resources, the improvement of the fishing sector effectiveness and the increase of Polish fishery and fish processing competitiveness. Fishing and fish processing products should correspond to the demand on the national market in terms of price and quality and should be competitive on the foreign markets.

Within the scope of the operational programme „Fisheries and fish processing”, the four following priorities and their measures are to be realised:

a) *The adjustment of fishing investments to resources*

Measures supporting a permanent withdrawal of a part of vessels included in the fishing fleet will be taken. This priority will be realised by the following measures:

- *Scrapping of vessels* – to remove permanently some watercraft, which will be accompanied by the transfer of fishing rights to other vessels.
- *Transfer to third countries or re-location to other types of operations* – supposed to bring the same result as the measure 1, however without the requirement of a physical liquidation of vessels (the use of a ship for scientific, training purposes, for the fishing control tasks; the use of a vessel for the preservation of historical cultural heritage, sports fishing).
- *Joint ventures* – The use of vessels in joint ventures of Polish and foreign ship-owners, out of EU waters.

b) *The renovation and modernisation of fishing fleet*

The aim of this priority is the „rejuvenation” of the fleet by the replacement of the oldest vessels and a simultaneous modernisation of the fleet in order to reduce the fishing operations’ cost and to improve both the sanitary conditions on vessels and the quality of products supplied. This priority will be realised by the following measures:

- *Construction of new vessels* – construction of new vessels dependant on the simultaneous withdrawal – without the public aid – of the old vessels.
- *Modernisation of the existing vessels* – Additional financing of vessels’ modernisation cost.
- *Withdrawal (without public aid) related to renovation* – The withdrawal of vessels from exploitation without compensation.

c) *The protection and development of water resources, fish breeding, fishing harbours equipment, fish processing and market, inland fishery*

The purpose of this priority is the reconstruction of double-environment fish migration ways, as well as complex activities targeted at the restricting of a negative influence of fish breeding and processing plants’ operations on the natural environment, the modernisation of fishing harbours and havens, and a further development of fish processing. This priority will be realised by the following measures:

- *Protection and development of water resources* – creating of solid natural basis to conduct a rational fishing economy in sea and inland waters, preserving the biological balance and variety in the water environment.
- *Fish breeding* – The improvement of inland fishing economy’s profitability and the quality of its products in order to increase the external sub-sector’s competitiveness. The reduction of an undesirable impact of inland fishing on the environment. The expanding of the existing and the developing of new fish breeding techniques and technologies and their implementation.
- *Fishing harbour infrastructure* – The modernisation of unloading operations, the improvement of fishing products’ storing conditions and unloading operations’ safety, the providing of conditions to handle the first sale of fishing products.
- *Fish processing and market* – The increase of production, the improvement of profitability, the improvement of quality and competitiveness of fish processing.
- *Inland fishing* – The improvement of fishing conditions in surface waters and the increase of inland fishing effectiveness and the improvement of its products’ quality.

d) Other activities

The objective of this priority is the alleviation of consequences of the fishermen job loss triggered off by the fleet restructuring or a temporary suspending of operations, and the support to activities regarding the coastal fishing development, the establishing of producers' organisations, the promoting of fish sale and innovation activities. This priority will be realised by the following measures:

- *Coastal fishing* – The economic reinforcement of coastal fishing by the increase of productivity and competitiveness and the improvement of working conditions and safety.
- *Social and economic activities* – assistance to the group of fishermen, which will lose their jobs as a result of fleet restructuring.
- *Promotion* – increase of fish products' sale and the propagation of knowledge regarding the types and importance of fish products in a rational human nutrition.
- *Organisation of market turnover* – Financial support for the establishing of the producers' organisation, the designing of „Action plans” and other activities related to it.
- *Temporary suspending of activity and other financial compensations* – financial compensation for a temporary suspending of operations due to the unforeseeable events.
- *Innovation activities and others* – implementation of innovative methods leading to the protection of fish resources and methods ensuring the quality of products appropriate for the processing purposes.

Slovakia

The strategic objective of the National Development Plan of the Slovak Republic is: *‘To ensure the growth of GDP, while maintaining long-term sustainable development, that the Slovak Republic will reach the level of 60 to 65% of the average per capita GDP of EU countries by the year 2006.’*

For attainment of the strategic economic objective, from a series of factors determining a balanced, dynamic, economic and social development of regions those factors were chosen for the period until 2006 that will affect in a decisive way the structure and development of the economic basis of regions, and that form together a framework proposal for priorities. Four main development axes of NDP have developed from these factors.

Development axes represent the strategic orientation of NDP:

- utilisation, restructuring and development of the productive potential of regions
- enhancement of the innovative capacity of regions;
- development of human potential and effective utilisation of labour-force resources;
- improvement of accessibility of the regions and additional equipping of their territories with infrastructure;

The above development axes were specified within sector and regional operational programmes in global objectives and specific targets. Under this specification, the following *global objectives* were specified:

1. Creation of effective jobs and decrease of unemployment;

2. Support of continuous growth in competitive production;
3. Development of the technical and social infrastructure;
4. Development of productions and services based on the utilisation of domestic resources;
5. Protection and improvement of the environment;
6. Rural development and development of multi-functional agriculture.

(According to the financial data and information provided within the Slovak National Development Plan breakdown of finances either by development axes or by objectives cannot be identified.)

Objectives of the operational programme are concentrated in 3 specific areas for the purpose of the development of investment in agriculture and rural development.

1. *Sustainable development of rural areas*

Support is going to be provided for the following types of action:

- Foundation of micro-enterprises dealing with economic activities – local crafts, services and tourism;
- Support to small production enterprises dealing with foodstuffs processing;
- Creation in the individual rural areas of so-called „farming relief“, i.e. education, training, communication with R&D institutions and establishment of „soft“ infrastructure connected with agricultural and environmental activities;
- A focus on the network of financial services designed for micro-enterprises;
- Different initiatives aimed to rural development;
- Conservation and utilisation of its cultural potential.

2. *Development of multi-functional agriculture*

Support is going to be provided for the following types of action:

- Investments in agricultural enterprises,
- Development of vegetable production depending on natural conditions,
- Development of animal production from the viewpoint of specialization,
- Foundation of sales associations of producers,
- Coordination of agriculture with intentions of the Joint Agricultural Policy of EU, in the orientation of the agricultural sector, legal and institutional areas,
- Orientation to harmonization of the utilisation of agricultural land in the regions whose development is lagging behind,
- Orientation to the transfer of biotechnology,
- Progressive and systematic application of commercial instruments,
- Organisation of agricultural market – development of monitoring, reporting and information systems.

3. *Enhancement of competitiveness of foodstuffs industry*

Support is going to be provided for the following types of action:

- Orientation to strengthening competitiveness of the agricultural and foodstuffs sector on domestic and foreign markets;
- Modernisation and technological innovation in the sector of food production aimed to the industries and branches proving competitive advantages;
- Concentration of food production with the view of enhancing labour productivity and competitiveness;
- Restructuring of foodstuffs industry;
- Strengthening of marketing infrastructure of the agricultural and foodstuffs sector (with enhancement of the participation of original producers in the dis-

tribution system and introduction of a public institution for promoting the sales of domestic producers);

- Entry of the foodstuffs industry into the network of supranational distribution networks (to build stable and favourable conditions for the entry of domestic products into these networks);
- Production and export of exportable products (flexible application of commercial instruments for the external protection of domestic market in terms of legislation in force, including an information system monitoring imports and their effect on the application of domestic products on the market, and the improvement of infrastructure of foreign trade in agricultural and food commodities);
- Strengthening of domestic sector research and the educational level of employees in agriculture and foodstuffs industry;
- Capital connection of agricultural original production and foodstuffs processing entities.

Slovenia

Slovenia has prepared its National Development Plan for the period of 2001-2006, whereby finances are separated for the period after accession. The two main goals of the NDP for the 2001-2006 period are:

- to reduce the lag of Slovenia behind the average level of economic development in the EU and
- to stop the increase in development disparities between the Slovene regions

*Table 6
Breakdown of finances by priority area (million EUR)*

Priority area	Total cost	EU contribution	Public aid (EC + others)
1. Promotion of the productive sector and competitiveness	1.196	0.398	0.904
2. Knowledge, human resource development and employment	1.302	0.490	1.245
3. Information society, infrastructure and the quality of living	1.064	0.219	0.543
4. Restructuring of agriculture, forestry and fisheries	0.326	0.147	0.246
5. Promotion of balanced regional development	0.318	0.201	0.313
6. Technical assistance	0.018	0.015	0.018
Total	4.224	1.470	3.269

Within the NDP for the 2001-2006 period Slovenia will carry out activities in order to achieve the main development goals in the framework of the following five development priorities:

1. Stimulation of the corporate sector and competitiveness;
2. Knowledge, human resource development and employment;
3. Information society, infrastructure and the quality of living;
4. Restructuring of agriculture and rural development;
5. Promotion of balanced regional development.

Main goals of the development priority Restructuring of agriculture and rural development are ensuring competitiveness, sustainable use of natural resources, preservation of population density in rural areas and harmonisation with the Acquis.

Strategic objectives will be implemented within the following programmes:

1. *Restructuring of agriculture*

The basic task of the agricultural structural policy in Slovenia is to raise the effectiveness and competitiveness of agriculture and in consequence, improve the income of farms as agricultural producers. Still unfavourable land and agricultural structures continuing from the past, poor technological equipment of farms and poor organisation of producers require faster, intense and targeted measures from the Government. In the future, the agricultural structural policy in Slovenia will have to be more and more directed into increasing the number of farms with development potential, improving productivity and increasing market-oriented agricultural production. The programme Restructuring of agriculture features of the following measures:

a) *Improving agricultural structures;*

- improving production capacities and increasing the concentration of agricultural land by performing various agricultural land operations;
- improving internal agricultural infrastructure;
- improving the size structure of farms by stimulating the agricultural land market, rental fees for land and fiscal policy;
- improving ownership structure by regulating faster transfer of ownership and management of farms to young, more productive generations;
- improving the socio-economic structure of farms by forming a stable layer of professional farms.

b) *Modernisation of farms;*

- improved competitiveness and efficiency of agricultural production (cutting of production costs, restructuring, technological modernisation, specialisation and production concentration);
- compliance with environmental, veterinary, sanitary and ethological standards.

c) *Improving organisation of agricultural producers.*

- better organisation of agricultural producers;
- stronger professional co-operation of umbrella associations and organisations in agriculture.

2. *Restructuring of the food processing industry*

Efficient management of competitive pressures and achieving long-term development goals demand restructuring of the food processing industry, which re-

quires extensive, targeted investments. This programme will achieve this within the framework of two measures:

a) Support to the food-processing industry to promote investment in tangible assets

This measure covers capital projects involving investment in tangible assets (new technology, building adaptation or construction), to fulfil the veterinary, food hygiene, technological, quality and environmental protection standards, the setting up of ecological acceptability control systems in food production, the modernisation of production and distribution capacities, the reduction of production costs, as well as more efficient horizontal and vertical linking within the market chain. Special attention is paid to projects for improving the situation in primary agricultural production.

b) Support to development and organisation activities so as to improve competitiveness of the food-processing industry.

The objective of this measure is to ensure financial assistance for improving competitiveness of food-processing companies through various development and organisation activities and investment in intangible assets through projects:

- promoting R&D in companies and co-operating with other institutions in this field;
- improving efficiency in penetrating to markets and adapting to product markets;
- streamlining production process;
- improving qualifications of employees.

3. Rural development

The measures within this programme are directed at, on the one hand, introduction of ancillary activities on farms or the diversification of economic activities on farms, and on the other, construction and improvement of infrastructure, (primarily in water supply and partially road infrastructure). The Rural development programme is composed of five measures:

a) Developing ancillary activities and the related jobs in rural areas

The purpose of this measure is to increase the number of farms with ancillary activities, to increase the share of labour force employed in ancillary activities and to increase the income from ancillary activities. It is necessary to help a certain number of farms earn most of their income from ancillary activities.

b) Connecting farmers in setting up new economic infrastructure for more efficient product marketing

This measure promotes different forms of co-operation and association of farmers, such as agricultural producers' associations, joint food processing plants, association for joint product marketing, connecting agricultural production and processing with catering services, drafting special tourist programmes with agricultural content. This should facilitate the rationalisation of food processing and marketing as well as improve the allocation of labour force and processing capacities.

c) Improving the infrastructure in rural areas, village renovation as well as protection and preservation of heritage in rural areas

- preserving day-care centres, schools, cultural institutions and medical services;

- increasing the number of connections to the public water supply system and sewage system;
  - increasing the number of telecommunication connections;
  - improving road infrastructure and electricity supply;
  - renovating villages;
  - protecting and sensibly integrating heritage in development projects in rural areas.
- d) *Comprehensive preservation of environment in relation to agriculture and forestry, protection of cultural landscape and environmentally-friendly animal breeding as well as related preservation of water resources*
- construction of sewage systems and wastewater treatment plants in rural areas;
  - waste management;
  - construction of capacities for storing organic waste for agricultural production;
  - regulation of the use of biomass.
- e) *Diversification of agricultural and non-agricultural activities in order to ensure an alternative income in rural areas*
- reducing daily migration;
  - increasing the number of employed in crafts;
  - increasing the number of employed in tourism;
  - transferring employment in the public sector to rural areas;
  - increasing employment opportunities for highly and medium qualified staff
  - offering more new possibilities of education -training in the use of new telecommunication means.
4. *Forestry development*
- The programme Development of forestry comprises four measures:
- a) *Strengthening multipurpose role of forests*
- This reflects principles of sustainable and multi-purpose forest management:
- forest preservation, care and protection;
  - maintenance and construction of forest roads and increased access to forests;
  - preserving woodland areas of special significance;
  - increasing the share of state-owned forests with a special public function.
- b) *Comprehensive monitoring of the state of forests, sustainable forest management and multiple exploitation*
- The purpose of this measure is to provide conditions for monitoring the status of forests and directing their development by taking in account their multipurpose role. Fragmentation of privately owned forests hinders the implementation of forest management goals and requires co-operation between forest owners and forest experts.
- c) *Connecting forest owners for improving management of privately-owned forests*
- connecting forest owners in order to achieve better results in the management of privately-owned forests;
  - improving conditions for the production, promotion and marketing of forest products.

d) Raising public awareness of the importance of forests and forestry

- putting the latest findings in research of forests and forest processes from theory into practice;
- training forest owners, forest workers and forest experts in forest management and educating them about forest importance;
- raising public awareness of the importance of forests and forestry.

5. *Fisheries development*

In the Fishery development programme there are two measures:

a) Sustainable resource management – fishing grounds

- modernisation of the fishery fleet in order to make it economically viable;
- assistance in the acquisition of the needed fishing equipment;
- help in re-training fishermen for other jobs;
- increasing quality of fish processing;
- increasing fish farming capacities in accordance with spatial and natural possibilities;
- improving competitiveness in the domestic and international markets.

b) Increasing production capacities for freshwater fish farming

- increase fish farming capacities and processing facilities, taking into account with spatial and natural possibilities;
- raise quality of fish processing;
- improve competitiveness in the domestic market.

6. *Knowledge*

Besides permanent vocational education and training of farmers it is also necessary to plan and implement adult training programmes catering to the development of rural areas and farming. This will be the task of the programme Knowledge which comprises three measures:

a) Increasing the education level and vocational qualification of persons employed on farms

- improve material conditions for implementing education for agriculture and food-processing;
- ensure prompt up-dating of curricula and knowledge directories in secondary and tertiary agricultural and food-processing education in accordance with technological advancement;
- introduce the possibility of taking two vocational courses in agricultural schools;
- introduce options for vocational qualification as a specialisation in the framework of regular vocational education;
- introduce vocational courses in agriculture and food-processing with special emphasis on the needs of (primarily young) adults;
- introduce college education as a form of interdisciplinary education for comprehensive rural development;
- connect agricultural, forestry and ecology education;
- introduce new occupational standards in accordance with the EU guidelines.

b) Increasing the share of people involved in life-long learning, skill perfecting and permanent education and training in rural areas

- designing educational, skill perfecting and training programmes required for comprehensive rural development;

- setting appropriate expert and legal bases as argumentation for certification of professional qualification for performing ancillary activities required for comprehensive rural development;
  - establishing inter-institutional co-operation in organising and performing education and training required for comprehensive rural development.
- c) *Putting modern scientific findings and new technologies into practice in agriculture and food-processing*
- identification of needs for special inter-institutional co-operation programmes in putting food processing and especially agricultural science into practice;
  - design of programmes envisaging regular co-operation in putting agricultural science into practice answering the needs of the Agricultural Extension Service;
  - modernisation of existing training centres, which will enable them to put modern scientific findings and technology into agricultural practice.

THE HUNGARIAN NATIONAL DEVELOPMENT PLAN – OPERATIONAL PROGRAMME FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT

The long-term objective of all development actions of the NDP and domestic development policies is to improve the quality of life for the population of Hungary.

In most of these areas there are considerable gaps between the state of Hungary and that of the EU average. Therefore, actions are needed to achieve a comprehensive improvement in the determinants of the quality of life. The overall objective of the current planning period is therefore to reduce the income gap relative to the EU average.

More specific objectives will help to formulate actions and make it easier to identify those implications that matter most for the NDP:

- *increasing the competitiveness of the economy* – covers the conditions that are needed to improve the income generating potential of the productive sector in Hungary through promoting investments, supporting the SME sector, the development of new technologies, and fostering the information society;
- *improving the use of human resources* – actions in a wide range of areas can lead to a better use of human resources. Promoting and improving active labour market policies, preventing and tackling unemployment and the strengthening of labour market institutions together contribute to a higher level of employment;
- *better environmental and more balanced regional development* – required to ensure that economic activity does not lead to unsustainable use of the environmental resources. The other aspect of the objective concerns regional disparities.

The strategy has identified four main areas of intervention based on the discussion of the objectives of the NDP and the areas of policy action. These are:

- the productive sector requires action to promote productivity; innovation and other factors that improve competitiveness
- human resources need education, training, better health and expanded labour market opportunities;

- infrastructure requires action to improve the transport system and to ensure better environment protection
- regional disparities require a more balance development and a fuller use of local and regional resources

Based on that the priorities selected for policy action for 2004-2006 are:

- Improving the competitiveness of the productive sector
  - Increasing employment and the development of human capacities
  - Providing better infrastructure and cleaner environment
  - Strengthening regional and local potential
- In addition to the four priorities a fifth priority has been set up covering all the actions that are needed to ensure a sound and effective use of public resources in the implementation of the NDP. This priority is:
- Technical assistance

Objectives, priorities and Operational Programmes of the National Development Plan of Hungary has a counter-relation outlined in the *Figure 2*.

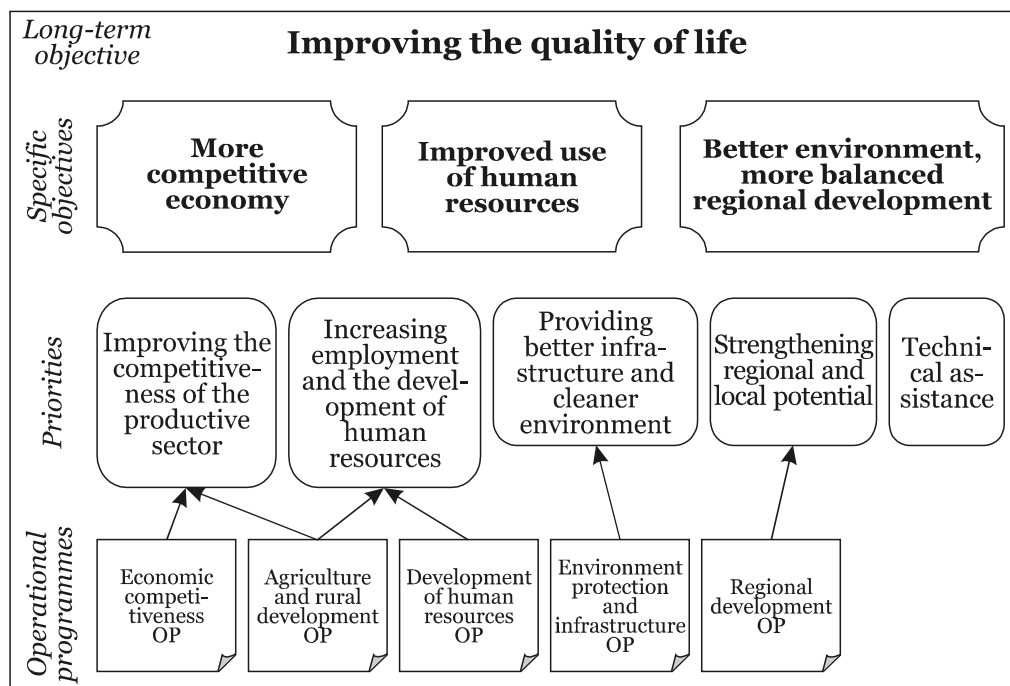

Figure 2.

The significance of Hungarian agriculture comes primarily from the favourable climate, the availability of the natural endowments and production traditions. Agriculture plays a key role in preserving rural values, in the sustainable development of rural areas, in shaping the rural society and also in reducing social problems and regional differences.

Table 7
Distribution of Funds among Operational Programmes (million EUR)

Priority area	Total cost	EU contribution	Public aid (EC + others)
1. Human Resource Development OP	672.1	504.1	672.1
2. Economic Competitiveness OP	1,236.0	423.0	563.9
3. Environment and Infrastructure Development OP	302.8	196.4	261.8
4. Agriculture and Rural Development OP	1,220.4	317.2	423.0
5. Regional Development OP	478.2	324.7	438.7
Total	3,909.5	1,765.4	2,359.5

In this environment the objective for agricultural policy is to increase the efficiency of agricultural production and to make the competitive and market positions of the producers more favourable and more secure. Objectives of the Hungarian Agricultural and Rural Development policy:

- to improve the competitiveness of agricultural production and food processing;
- environmentally friendly development of agriculture, rationalisation of land use;
- to promote the realignment of rural areas.

Of the above objectives, the Agriculture and Rural Development Operation Programme (ARDOP) only serves the achievement of the first and third objective, while environmentally friendly agricultural development, and rationalisation of land use are included in the National Rural Development Programme containing the accompanying measures financed by the EAGGF Guarantee Section.

Improvement of competitiveness of agricultural production and food processing includes: modernisation of agricultural production and improvement of personnel conditions of agricultural production, and modernisation of food processing.

Within the framework of ARDOP, the promotion of realignment of rural areas includes: development of the rural economic potential and improvement of employment, as well as making the rural environment more attractive.

On the basis of the strategy, the objectives of the ARDOP are implemented through the following three priorities:

1. Establishment of competitive basic material production in agriculture

The complex set of objectives of the priority aimed at increasing competitiveness of agricultural production creates a common framework for the modernisation and more efficient utilisation of production means and resources, development encouraging the use of cost-effective technologies, by improving the quantity and quality characteristics of the workforce required for their operation, and increasing their special skills. As a result of all these, the costs of agricultural production can be reduced, productivity can increase, production and activity structure can be extended and improved. The increasing proportion of better-quality products will have a favourable impact on sales, productivity of enter-

prises involved in production, and the living of entrepreneurs and their employees. The measures formulated on the basis of the objectives are as follows:

- a) *Investment in agricultural holdings* – serves to improve competitiveness and efficiency by ensuring that support for investments is given to farms that are economically viable; comply with the minimum requirements concerning the environment, hygiene and livestock accommodation; where the farmers have appropriate professional knowledge and abilities. Preference will be given to sectors where the products are competitive also in the longer run. The funds available for meeting this objective – primarily at economically viable operations – contribute to the general development and modernisation of agriculture, and thereby to improving competitiveness.
- b) *Modernisation of fisheries* – mainly aimed at the modernisation of existing lake farms, improvement of technical equipment of fishery farms, hatching farms and new-born raising lakes, as well as development of fish processing in order to ensure high and balanced production.
- c) *Support to young farmers* – serves to improve the age structure and the strengthening of the concentration of farms plays an important role.
- d) *Improving the personnel conditions for production* – creates the foundation for increasing competitiveness from the perspective of personnel conditions, primarily among family farms. The provision of further training for farmers is aimed at providing professional preparation for the farmers, primarily by transferring knowledge related to the European Union which is relevant for producers (such as: market regulation, support possibilities, alternative income earning possibilities, alternative farming – biological farming)

2. *Modernisation of food processing*

It serves directly to improve competitiveness by introducing new technologies, improving the conditions for entry into the market, improving the quality of products and by increasing food safety and hygiene. Modernisation and rationalisation of the sales channels used for processed products, and identification of new sales opportunities will contribute a great deal to strengthening the market position of food processing companies, and, indirectly, agricultural base material producers. It also serves this purpose indirectly by providing assistance to food processors to meet environmental requirements and to properly treat by-products and wastes. These development activities will lay the foundation and prepare for the unavoidable restructuring of food processing on a long-term basis.

3. *Development of rural areas*

The development of rural areas especially adversely affected by the socio-economic changes of the last decade and putting the rural economy on a new path of growth, and the catching up of the population living in such areas are fundamental interests of society. Improving the living conditions, income and employment position of those living in the countryside and stopping the processes of depopulation and ageing are important conditions for the social, economic, cultural and environmental renewal of the countryside.

The development of the economic potential and the improvement of rural employment conditions are also important elements to the development of rural areas.

Objectives above are intended to be achieved by the implementation of the following measures:

- a) *Enhancement of the range and quality of products and services produced in the countryside* – this allows for ensuring the subsistence of a part of the labour force that departs agricultural employment due to the modernisation of production.
- b) *Development of infrastructure that creates the basis for sustainable agricultural production and local processing* – land improvement and melioration, development of agricultural roads, improving agricultural water resource management, additionally the means of improving rural employment and income earning possibilities is the expansion of rural business activities
- c) *Creation of attractive village conditions, preserving the rural heritage* – village renewal – with lower scale investments than financed by the Regional Development Operation Programme, high standard and diverse services (basic services for rural enterprises and households). This may constitute the basis of a number of business activities (commercial, tourism activities, etc.).
- d) *LEADER+ programme* – within the framework of this measure the integration and coherence between the different players and sectors of development and the individual projects of mainstream measures may be created by the regional area based rural development strategies.

The above priorities will be supplemented with a fourth priority, supporting the implementation of the OP under the title of “Technical assistance”.

The priorities and measures of the NDP aimed at agricultural and rural development are based on the co-ordinated use of resources made available from various funds, which can significantly improve the effective implementation of objectives of both planning documents (ARDOP, National Rural Development Plan) as well as secured use of funds.

In the course of implementing the developments, in line with the principles of co-financing, the strategy – besides calculating with the support possibilities of the Structural Funds (EAGGF, FIFG) – takes into consideration the related national subsidies and the own resources of those who implement the development. Therefore the following measures of the ARDOP will be entirely financed from the national budget:

- improving basic services for rural economy and population;
- diversification of rural economic activities;
- renovation and development of villages and protection and conservation of the rural heritage.

COMPARATIVE ANALYSIS OF NEW MEMBER STATES’ AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT ASSISTANCE

The following comparative analysis of the EU assistance in the field of agriculture and rural development within Structural Funds explains the similarities and differences from two main aspects:

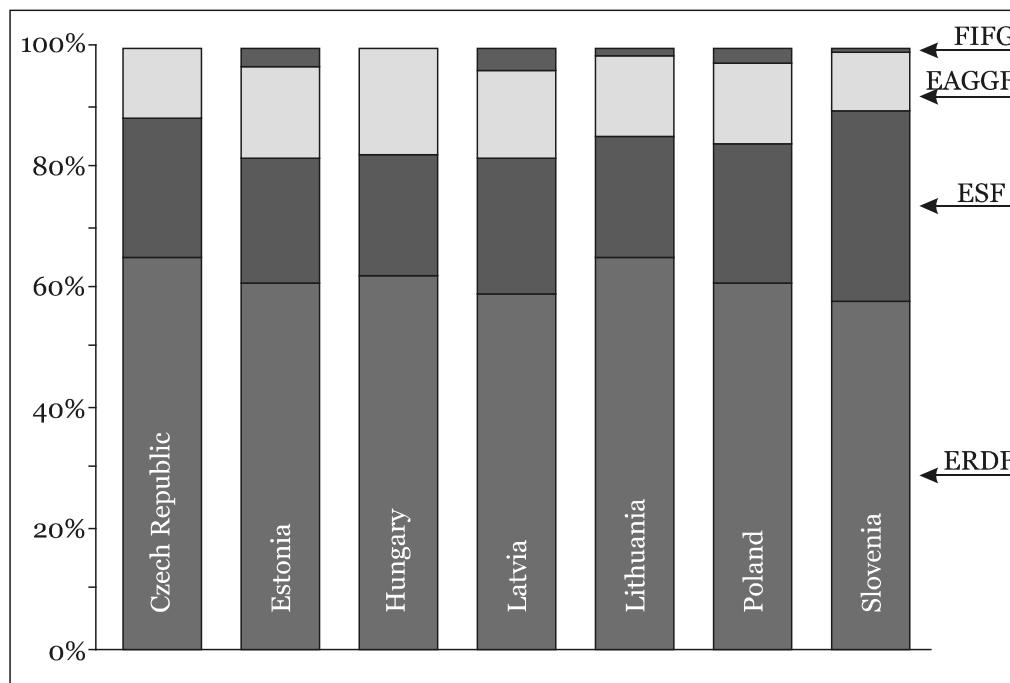
1. Financial representation within the total national allocation (Budgeting)
2. Measures and activities intended to be implemented under the agriculture and rural development chapter of planning documents (Substance)

1. Budgeting

The agriculture and fisheries related investments are financed from both the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF) and from the Financial Instrument for Fisheries Guidance (FIFG).

Rural development is mainly financed also from the EAAGF Guidance Section, however in case of some countries (Czech Republic and Hungary as well) actions with similar objectives, but with well-separated specifications, can be financed from the European Regional Development Fund.

The following chart is demonstrating the proportion of each of the Structural Funds within the total national allocation for each of the newly acceded beneficiary countries.

*Figure 3
Proportion of Structural Funds in total allocation (2004–2006)*

According to the chart no major differences can be recognised among the country strategies concerning distribution of funds. The ratio of EAGGF and FIFG resources are varying between 10 and 19 percent that can be considered as stable and balanced.

The balance of budgeting among countries nevertheless does not necessarily mean that the proportion of the use of EAGGF and FIFG funds is in correlation with the role of agriculture within the economy of each of the countries. The main objective indicators of agriculture within national economies are introduced in the *Table 8*.

Table 8
The main objective indicators of agriculture

	Agriculture in GDP (%)	Employment in agriculture (%)	Agricultural land (%)	EAGGF+FIFG ratio (%)
Czech Republic	3.40	5.20	54.30	12.00
Estonia	3.70	28.40	19.70	18.66
Hungary	3.70	6.50	66.50	18.00
Latvia	4.70	15.50	38.30	18.81
Lithuania	7.00	19.90	51.60	15.08
Poland	2.90	27.50	59.00	16.20
Slovenia	3.30	n/a	40.00	10.00
EU-15 average	1.70	4.30	42.00	not applicable

- a) The role of the agricultural sector within annual GDP – no major differences with the exception of Lithuania where its proportion is almost double as much as in the other countries. At the same time the ratio of EAGGF and FIFG funds is the one of the lowest one in Lithuania that seems breaking the balance. Also in Slovenia the ratio of financial assistance for agriculture can be considered as lower than justifiable compared to Estonia or Hungary where the proportion of agriculture within GDP is almost the same.
- b) Taking into consideration the labour force employed in the agriculture sector, the picture is rather comprehensive as the indicator has a great magnitude between 5 and 30 percent. No correlation can be identified with the allocation of agriculture related financial support. Comparing the countries' indicators, in the Czech Republic and in Hungary the financial assistance is highly over-represented as their employment indicator could justify it.
- c) Comparing the proportion of agricultural land within the whole territory of each country and the use of EU assistance in Latvia and Estonia the proportion of the latter seems to be over-represented that can be explained with the similar geographical situation and bad quality acidic soil that requires increased efforts to be handled.

2. Substance

As far as the objectives, measures and activities are concerned, they are identified based on the SWOT-analysis of each country and therefore can vary on a wide scale. However, we can characterise them as unimaginative as the same measures are repeated only with different emphasis. Therefore, in case of some countries (especially those with smaller amount of assistance) the financial resources seem to be trifled away among the large number of measures.

Basically, two main groups of countries can be identified:

a) Estonia, Latvia, Lithuania, Poland: countries with substantially long seashore giving room for fisheries within the agriculture sector with the following standard activities:

- Modernisation and Renewal of the Fishing Fleet;
- Modernisation of Fishing Ports;
- Development of Processing and Marketing of Fishery and Aquaculture Products;
- Alleviation of consequences and socio-economic difficulties resulting from restructuring of fisheries;

In Poland, the fishery sector is so much emphasised within Structural Funds and especially the EAGGF assistance that separate operational programme is included into the National Development Plan dealing with fisheries and fish processing.

b) Czech Republic, Slovakia, Slovenia as well as Hungary: only 'traditional' agricultural and rural development activities are initiated. Emphasize is rather put on compensations for farmers and establishment and development alternative income generating activities.

While more resources are allocated for rural development whereby the characteristic measures are:

- Improving the infrastructure in rural areas, village renovation as well as protection and preservation of heritage in rural areas;
- Diversification of agricultural and non-agricultural activities in order to ensure an alternative income in rural areas.

NEW REGULATION FOR THE PERIOD 2007-2013

Expenditure under the Common Agricultural Policy (CAP) has declined gradually over time, however, it still accounts for almost 47% of the Community Budget.

Support for rural development in the 2000–2006 period is larger in Objective 1 regions (56% of the total spent) than in other parts of the EU, though only around 10% of this goes on measures to strengthen the rural economy outside of agriculture.

In the present programming period, support for rural development has been integrated into a single overall strategy, though divided between two programmes, one subject to the Structural Fund regulations, the other to those of the EAGGF-Guarantee. The latter are designed for agricultural market policies and not well adapted to multi-annual action programmes. The fishing sector is concentrated in a limited number of regions in peripheral parts of the EU, which have been hit by the measures taken to preserve fish stocks and where, accordingly, interventions under the Common Fisheries Programme can contribute significantly to the development of other economic activities

Nevertheless, Structural Funds are of key importance to the new Member States in helping them strengthen their competitiveness. The 2004–2006 period can be regarded as a transitional one, allowing the new Member States concerned to prepare the ground for the next, and much longer, programming period.

The Commission adopted a proposal on 10 February 2004 for the budget of the enlarged European Union of 27 Member States for the period 2007–2013.

This was an important decision, the Commission taking the view that Union's intervention in a number of key policy fields required strengthening. In particular, the Commission decided that an ambitious cohesion policy should be an essential element of the total package. Importantly, in the new budgetary structure, the Commission maintains the view that cohesion policy should be allocated a single, and transparent, budgetary heading which is essential in order to provide the certainty and the stability necessary for the planning of the next generation of national and regional multi-annual programmes.

The enlargement of the Union to 25 Member States, and subsequently to 27 or more, will present an un-precedent challenge for the competitiveness and internal cohesion of the Union. In an effort to improve the performance of the EU economy, the Heads of State and of Government of the Union meeting in Lisbon in March 2000 set out a strategy designed to make Europe the most successful and competitive knowledge based economy in the world by 2010. Cohesion policy in all its dimensions must be seen as an integral part of the Lisbon strategy, even if today, as the Commission pointed out in the financial perspective, the policy design underlying Lisbon needs to be completed and updated. In other words, cohesion policy needs to incorporate the Lisbon and Gothenburg objectives and to become a key vehicle for their realisation via the national and regional development programmes.

In effect, the Commission proposes that actions supported by cohesion policy should focus on investment in a limited number of Community priorities, reflecting the Lisbon and Gothenburg agendas, where Community intervention can be expected to bring about a leverage effect and significant added value.

The pursuit of the priority themes would be organised around a simplified and more transparent framework with the future generation of programmes grouped under three headings:

1. Convergence

This objective would concern, first and foremost, those regions, in which per capita GDP is less than 75% of the Community average. The key objective of cohesion policy in this context would be to promote growth-enhancing conditions and factors leading to real convergence. Strategies should plan for the development of long-term competitiveness and employment.

Programmes would be supported by the financial resources of the European Regional Development Fund (ERDF), the European Social Fund (ESF) and the Cohesion Fund.

2. Regional competitiveness and employment

For cohesion policy outside the least developed Member States and regions, the Commission proposes a two-fold approach:

- through regional programmes: cohesion policy would help regions and the regional authorities to anticipate and promote economic change in industrial, urban and rural areas by strengthening their competitiveness and attractiveness, taking into account existing economic, social and territorial disparities;
- through national programmes: cohesion policy would help people to anticipate and to adapt to economic change, in line with the policy priorities by supporting policies aimed at full employment, quality and productivity at work, and social inclusion.

3. Territorial co-operation

Building on the experience of the present INTERREG Initiative, the Commission proposes to create a new objective dedicated to furthering the harmonious and balanced integration of the territory of the Union by supporting cooperation between its different components on issues of Community importance at cross-border, trans-national and interregional level.

Action would be financed by the ERDF and would focus on integrated programmes managed by a single authority in pursuit of key Community priorities linked to the Lisbon and Gothenburg agendas.

Coordination and coherence between the Funds would be guaranteed at both political and operational level. The number of funds would be limited to three compared to the current six (see *Table 9*).

Table 9
Instruments and objectives

2000-2006		2007-2013	
Objectives	Financial instruments	Objectives	Financial instruments
Cohesion Fund	Cohesion Fund	Convergence and competitiveness	Cohesion Funds ERDF ESF
Objective 1	ERDF ESF EAGGF Guidance FIFG		
Objective 2	ERDF ESF	Regional competitiveness and employment: • regional level • national level	ERDF ESF
Objective 3	ESF		
INTERREG	ERDF	European territorial co-operation	ERDF
URBAN	ERDF		
EQUAL	ESF		
LEADER+	EAGGF Guidance		
Rural development and restructuring of the fisheries sector outside Objective 1	EAGGF-Guarantee FIFG		
9 objectives	6 instruments	3 objectives	3 instruments

Furthermore, the Commission proposes to simplify and to clarify the role of the different instruments in support of rural development and the fisheries sector. The current instruments linked to rural development policy would be grouped in one single instrument under the Common Agricultural Policy designed to:

- increase the competitiveness of the agricultural sector through support for restructuring (for in-stance, investment aids for young farmers, information and promotion measures);
- enhance the environment and countryside through support for land management, including co-financing of rural development actions related to Natura 2000 nature protection sites (for instance agri-environment, forestry, and 'Least Favoured Areas' measures);
- enhance the quality of life in rural areas and promote diversification of economic activities through measures targeting the farming sector and other rural actors (for instance, qualitative reorientation of production, food quality, village restoration).

The present Community Initiative, LEADER+, would be integrated into mainstream programming.

Similarly, action in favour of the restructuring of the fisheries sector would be grouped under a single instrument, which would focus on actions to accompany the restructuring needs of the fisheries sector and to improve working and living conditions in areas where the fisheries sector, including aquaculture, plays an important role.

The Commission proposal will increase EU funding of the Common Agriculture Policy, amounting to total EU funding of 13.7 billion euro per year for 2007-2013. By introducing a single funding and programming instrument – the European Agriculture Rural Development Fund (EARDF) – the new policy will be much simpler to manage and control. Coherence, transparency and visibility will be increased. Member States and regions will have more freedom as to how to implement the programmes.

BIBLIOGRAPHY

National Development Plans of new Member States

Estonian National Development Plan for the Implementation of the EU Structural Funds – Single Programming Document 2004-2006

Latvia Single Programming Document Objective 1 Programme 2004 – 2006

National Development Plan of Slovenia 2001-2006

National Plan of Regional Development of the Slovak Republic

National Development Plan of Poland 2004-2006

National Development Plan of the Czech Republic 2004-2006

National Development Plan of Hungary 2004-2006

Single Programming Document of Lithuania

European Commission publication

Third Report on Economic and Social Cohesion (European Commission, 2005)

Cohesion policy: the 2007 watershed (European Commission, 2005)

Legal documents

Proposal for a Council regulation laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund, 14 July 2004, COM(2004)492 final.

Proposal for a European Parliament and Council regulation on the European Regional Development Fund, 14 July 2004, COM(2004)495 final.

Proposal for a European Parliament and Council regulation on the European Social Fund, 14 July 2004, COM(2004)493 final.

Proposal for a Council regulation establishing the Cohesion Fund, 14 July 2004, COM(2004)494 final.

Proposal for a European Parliament and Council regulation establishing a European grouping of cross-border cooperation (EGCC), 14 July 2004, COM(2004)496 final.

Proposal for a Council regulation on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development, 14 July 2004, COM(2004)490 final.

Proposal for a Council regulation on the European Fund for Fisheries, 14 July 2004, COM(2004)497 final.

TAMÁS FÓRIÁN*

**FUNCTIONAL ‘CLUSTER-BUILDING’.
CRITIQUES, CONCLUSIONS & NEW CHALLENGES
FROM THE PAST DECADE,
DEDICATED TO THE HUNGARIAN SMES**

Innovation and internationalisation are crucial elements in Hungary’s capacity to meet the challenges generated by a rapidly changing global economy. Including a cluster strategy within a broader economic development framework will help position Hungary as a leading innovation economy in the face of greater global competition. Along with the rest of the world’s economies, the main challenges facing Hungary today are the need to successfully compete in the rapidly changing global marketplace and the need to remain competitive by developing an innovative economy.

Clusters have been successful

Clusters are not new. The concept was talked about in the 1890s, revived in the 1970s and popularised by MICHAEL PORTER in the 1990s.¹ Clusters have been successful in both large and small countries, with different economic characteristics and cultures. In the USA, it is estimated that there are 380 clusters employing 57% of the workforce and producing 61% of its output. In Italy, close to 200 clusters export 43% of the country’s total exports. In Hungary, PANAC automotive cluster is of world standard cluster, representing 10% of total Hungarian GDP.² These successes have led to at least 45 governments around the world to develop cluster specific policies.

---

* Miskolci Egyetem, PhD-hallgató.

¹ Porter, M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.

² OECD LEED (2002)

There is no common, single way to develop and grow clusters. A range of clustering models have been developed by academics and industry practitioners which share common elements of collaboration and deep and extensive linkages between firms, industries and universities and other institutions. Hungary can learn from and evaluate the experiences of other countries without having to replicate their experiences.

Clusters can make a significant contribution to economic development

Clusters are not a panacea. A cluster based approach to economic development should be seen as contributing to the Government's economic goals and complementing current programs offered by the Government. Clusters should also be seen as part of a comprehensive economic policy agenda which includes sound macro-economic policy, good industrial relations practices and a sound regulatory environment, alongside appropriate competition, education, training and infrastructure policies. Clusters are appropriate for today's economic context and should be seen as being capable of making a significant contribution to Hungary's economic development.

CLUSTER STATUS IN HUNGARY

At present some 20 operating groups – calling themselves a cluster – are counted in Hungary; most of which are supported by certain subsidies. Beside automotive and furniture oriented clusters did turn up some touristic oriented clusters, too. The number of potential clusters, however, can be much more than that and several business networks have spontaneously been founded in forms of subcontractors' relations, sales or procurement associations involving public institutions of diverse size.

As a whole, it would be difficult to sort out tangible evidences, whether domestic clusters – since their foundation – have contributed anything to the regional development. The presence of state-of-the-art technology or knowledge-based changes is more an exception than general rule, yet it has a serious role in organizational reforms and approach development: members learn to think in long-term cooperations. Well-functioning clusters have integrated to the local community of regional enterprise developing organizations, industrial parks and innovation centers; the effect is to be measured all together.

In our country, compared to the West-European practice, cluster-formation initiatives are more coming from the 'up-above' political ground. Such associations for enterprises became well embedded to institutional surroundings, while can be characterized by neither legal entities; some kind of a bigger institution – a 'gestor' – host them. They are profit or non-profit oriented companies, organizations, or regional and economic development agencies outsourced by the state. Clusters send their tenders on behalf of their hosting 'gestor' organization.

The analysed domestic clusters are casually financed, not similar to institutional financing mechanism rather than to occasional projects. Members are not much willing to pay for cluster operations; they expect state subsidies for such. Apart from that, members gladly pay for the substantial services the cluster offer.

CLUSTERS: DEFINITION, CHARACTERISTICS AND GOVERNANCE

Clusters take many different forms and start, grow and develop in many different ways. Understanding the characteristics of successful clusters is crucial to critically evaluating the contribution a cluster approach can make to the Hungarian economy.

Definition

A geographically bounded concentration of similar, related or complementary businesses with active channels for business transactions, communication and dialogue that share specialised infrastructure, labour markets, and services and that face common opportunities and threats.¹

Components

Clusters include a number of public and private components, all of which contribute to their operation and success. These generally include:

- *firms of all sizes involved in the productive process*, including large leading firms, leading and supporting SMEs, suppliers, component manufacturers, suppliers of raw materials and product-end firms
- *firms supplying related services*, such as legal, accounting, management, marketing, financial, export and general consultancy services
- *forms of inter-firm collaboration*, expressed through the formation of consortia, supply chains and networks
- *support structures* providing services to firms and improving the business environment. These can be private, public or public/private institutions and include universities, national R&D centres, trade associations, business associations, chambers of commerce, specialised business centres, incubators, centres of excellence and technology parks.
- *physical infrastructure support*, including roads, ports, airports, waste treatment, telecommunication, public transport and all needed amenities.

All successful clusters have in common:

- a recognition that clusters should be led by business and civic leaders
- an understanding of the importance of cooperation and competition
- strong linkages between firms and between firms and institutions
- a recognition that the cluster approach is a systemic one in which all stakeholders play a vital role
- good communication and dialogue between all stakeholders in helping businesses solve common problems, improve competitiveness and become more innovative.

A cluster development model

MICHAEL PORTER's model is the best-known of contemporary approaches and provides an integrated and overarching framework for understanding clustering. PORTER provides an analysis and a framework for improving the economic competitiveness of local and national economies. In PORTER's analysis, locational factors

---

¹ Rosenfeld 2002.

such as the local business environment, local knowledge, relationships and motivational factors make a vital contribution to the success of individual firms and to economic development. PORTER notes the importance of a stable political and legal environment and of sound macroeconomic policies in ensuring a prosperous economy, but believes competitiveness mainly depends upon improving the microeconomic framework. This requires:

- firms having efficient operations and producing unique products that the market wants
- a business environment that encourages competition, has demanding customers, can count on locally based suppliers and firms in related fields and has sound infrastructure, educational facilities and human resources.

Clusters are central to this analysis. Clusters operating in a sound business environment improve competitiveness. Clusters help businesses improve their operational effectiveness and develop a unique strategic market position. Clusters also provide businesses with the opportunity to increase productivity and become more innovative. Clusters also form the focus of local economic development. In addition to helping existing businesses, clusters attract new local businesses and Foreign Direct Investment, facilitate the development of new businesses and can lead to the birth of new clusters. Individual firms become more competitive by operating in a cluster as elements of their competitive advantage lie outside the firm and are found in the wider business environment. Governments make more effective use of resources if, in addition to sound macroeconomic policies, they upgrade the business environment by focusing on clusters.

Limits to PORTER's framework

PORTER's framework does not say how to upgrade clusters or how to govern clusters' collective action. Nor does he give a clear indication of which actions best suit clusters during their developmental phase. This Essay supplements PORTER's framework with information obtained from various experiences from around the world and from Hungary, as well as making use of the valuable practical experience of clusters practitioners in upgrading clusters.

WHAT IS NOT A CLUSTER?

Clusters are broader and offer more benefits than networks or consortia

While consortia and networks can be vital parts of a cluster, a cluster has much broader goals that affect the economic development of the whole cluster, rather than groups of enterprises within it. A consortium is a commercial venture entered into by a number of businesses for the purpose of receiving an economic benefit from a specific business activity. Examples include:

- export consortia which collectively market their products or help members export to a particular country
- R&D consortia which enable businesses with common interests to conduct research which they could not have conducted on their own

- purchasing consortia which buy raw materials, supplies or components for members
- credit consortia which allow member-firms to access credit at more favourable rates.

These consortia have a specific purpose, are usually formed by businesses from the same sector, enter into contractual arrangements and are restricted to members-only. A network is usually larger than a consortium. Some networks can be defined as an informal association of individuals and businesses who share ideas and engage in broad forms of cooperation. Through individual and business links, the network may extend to banks, institutions and universities. These networks may not necessarily have a specific commercial goal, although firms benefit from the access to information and contacts that the network can provide. Other networks are organised for commercial reasons, based on contractual agreements. These networks make it easier to organise complex production processes when many firms are involved. Supply chains can be regarded as a network of firms.

The geographic scale of networks also varies. They can be locally based, with linkages to national and international firms, support structures and institutions. Networks can also involve firms from different industry sectors.

COMPARING NETWORKS TO CLUSTERS¹

Table 1

Networks allow firms access to specialized services at lower costs	<i>Clusters attract needed specialized services to a region</i>
Networks have restricted membership	<i>Clusters have open 'membership'</i>
Networks are based on contractual agreements	<i>Clusters are based on social values that foster trust and encourage reciprocity</i>
Networks make it easier for firms to engage in complex production	<i>Clusters generate demand for more firms with similar and related capabilities</i>
Networks are based on cooperation	<i>Clusters require both cooperation and competition</i>
Networks have common business goals	<i>Clusters have collective visions</i>

While different to clusters, the formation of consortia and networks should be encouraged, as these are important elements of a collaborative economy and offer firms the opportunity to access knowledge, reduce costs, achieve economies of scale and solve common problems. In some cases, networks having a wider scope than a specific commercial goal may develop into clusters.

---

¹ Rosenfeld 2002.

Clusters are not a lobby group or an industry association

Clusters should not be seen as a lobby group or another type of industry association. Their role is to identify issues faced by businesses and stakeholders and develop a mission statement and action plan to make the cluster more competitive. In this endeavour, all stakeholders within the cluster work in partnership to achieve common goals.

Clusters are not another name for industry protection

A cluster based policy approach to economic development should not be confused with industry protection policies directed at growing selected local industries through subsidies, tariff and non-tariff protection and the restriction of foreign investment. Cluster based policies do not 'pick winners'. They do not seek to protect local businesses or limit foreign investment. Instead, they aim to establish a competitive business environment and the formation of Cluster Facilitation Groups (or cluster committees) to encourage collaboration between firms and support businesses to increase productivity and maximise market opportunities.

Clusters do not engage in anti-competitive behaviour

Clusters are open systems which encourage competition. Their purpose is not to fix prices, misuse market power by limiting competition, or engage in anti-competitive practices. Cooperation in information sharing, R&D or export promotion is for the purpose of improving the firms' competitiveness, not limiting competition.

BIRTH, GROWTH AND GOVERNANCE OF CLUSTERS

Clusters commence and grow in different ways. There is no transferable model that will apply to every circumstance. Evidence suggests that clusters may begin by exploiting a natural strategic location, specialised skills, exceptional research institutes, good infrastructure or as a result of the activities of a successful company. MICHAEL PORTER notes that many clusters in Massachusetts owe their birth to the research conducted at the Massachusetts Institute of Technology and the University of Harvard. The Dutch transportation cluster grew out of the waterways of Rotterdam, its central European location and the city's long acquired maritime skills. Israel's irrigation clusters began in response to adversity: desert land was irrigated and turned into agricultural land in order to feed the population. Finland's environment cluster emerged in response to pollution problems. The golf equipment cluster of San Diego grew out of the technology developed by the aerospace cluster. The Omaha telemarketing cluster owes its existence to its central time location, easy to understand accent and a demanding customer in the US air force.

Clusters develop organically over time. However, Singapore (E-commerce) and Ireland (digital hub) are building clusters by attracting Foreign Direct Investment with government support. Ireland's government has entered into a joint venture with MIT Media Lab. Singapore is building an E-commerce hub around Hewlett Packard, mainly by encouraging the formations of new SMEs. These examples are the exception rather than the norm.

How Clusters Grow

Governments are attracted by the cluster approach to economic development because clusters generate dynamic cycles of growth. Michael Enright explains that 'in many economies, an industry emerges, perhaps around some particular natural resource, market need and local skill. As industry develops, new firms are founded, soon suppliers emerge to provide inputs and services. New industries are formed through spill-overs and transferable knowledge. Downstream industries develop to take advantage of supplies and inputs and so on'.

The Louisiana Government¹ explains cluster economic development this way: 'by improving the competitive position of similar and/or related companies within a region through effective social, physical and monetary capital, an environment is created that will naturally attract other companies. In addition, in the process of improving the effectiveness of clusters, upstream (input) and downstream (output) gaps in the production process provide direct opportunities for new company location. These new locations further diversify the cluster and provide new opportunities for synergy and collaboration. In short, a win-win situation is created, and economic development is no longer a zero sum game. As more value is added to resources, higher levels of investment occur, creating higher wages and more wealth in the state'.

This explanation applies to a best-case scenario. Neglect of the factors that make clusters succeed may lead to stagnation and decline. Inadequate regulations, higher taxes, lessening of competition, mediocre research institutes and universities, low R&D spending, failure to keep up with technology, insensitive human relations policies, an inability to serve new markets and meet consumer demands can all contribute to a cluster decline.

One method that can be used by governments to understand whether clusters are growing or declining is to classify clusters in stages of development – such as birth, potential, emerging, sustainable, mature or declining. Government policies and programs can then be directed at growing potential and emerging clusters and revitalizing mature or declining clusters. The ultimate public policy goal is for clusters never to reach the declining stage.

Governing clusters

Governance refers to how decisions are made and implemented. In a company, a board of directors, accountable to shareholders, is responsible for corporate governance. The board's decisions are implemented through the company CEO and monitored by the board to ensure that performance and conformance targets are met. In a cluster, there are many autonomous units – core and related businesses, support organisations and public bodies – all of which are accountable to their own boards and partners. The challenge for cluster organisations is to:

- develop a collective vision and implementation plan by aggregating the needs and aspirations of all stakeholders
- persuade or encourage cluster stakeholders to cooperate in achieving those plans.

---

¹ Louisiana Department of Economic Development – 2001.

Cluster committees, also known as Cluster Facilitation Groups (CFGs), are essential for launching and upgrading clusters. CFGs identify and develop solutions to problems and liaise with governments to develop specific programs for up-grading clusters. Cluster Facilitation Groups are owned by their members and driven by the requirements of cluster stakeholders. They are incorporated, with their own articles of association setting out the Group's purpose and decision-making procedures.

Cluster organisations such as the Amsterdam New Media Cluster, Ottawa Innovation Cluster and the Biella District Cluster all demonstrate the success of CFGs consisting of businesses, universities, research centres, government institutions and business associations. These CFG are also supported by sub-committees specialising in specific areas of interest.

A cluster committee or CFG is simply a means to an end and any configuration agreeable to stakeholders that is capable of upgrading the cluster and solving its problems should be considered.

Successful Cluster Governance

A successful governance model requires the cluster to:

- develop a collective vision and an implementation plan which addresses all areas of the cluster's business environment
- have the capacity to evaluate the business environment, understand business needs and solve problems as they arise
- show leadership, having business and civic leaders and institutions willing to promote the whole cluster
- benefit all members
- be inclusive and make decisions through a democratic process which considers all stakeholders' views and needs
- establish good communication channels with members
- work within a culture based on trust, collaboration and support.

THE BENEFITS OF CLUSTERS

Clusters provide businesses with benefits they would not have if they operated in isolation. These benefits are a direct result of the advantages gained from operating in close proximity to firms offering complementary services and public institutions providing research, training and other specialised services. Significant benefits also result from the collaboration within clusters that provides firms with access to ideas, information, technology and reduced costs.

The following discussion is based on the arguments of MICHAEL PORTER and others that clusters improve productivity, encourage innovation and create the conditions for establishing new enterprises.

Productivity

High levels of productivity enable firms to become globally competitive. Clusters provide firms with an environment which increases productivity through:

- better access to employees and suppliers, giving firms the ability to tap into the local pool of employees, lower transaction costs, eliminates the need for inventory, eliminates importing costs and delays, and guarantees a fair price is charged

- access to specialised information, which facilitates access to marketing, technical and other specialised information available locally
- complementarities as a result of clusters in one area having benefits for other economic sectors (such as fashion and design clusters also benefiting the clothing, footwear, apparel and accessories sectors)
- access to institutions and public goods, which gives businesses access to specialised services (such as cutting edge research, training programs, testing laboratories and quality control centres)
- better motivation and performance measurements as a result of local rivalry, peer pressure and pride – all factors which motivate businesses to improve productivity and performance.

Innovation

Clusters generate an environment that facilitates innovation by providing access to a wider variety of information, knowledge, contacts and market insights than isolated firms. Clusters facilitate innovation by:

- improving a business's ability to perceive innovation opportunities by facilitating business access to sophisticated buyers and on-going business relationships that ensure companies become quickly aware of market needs, evolving technology, available machinery, new products and services, innovative marketing concepts
- being in contact with multiple suppliers and institutions, enabling companies to source what they need very quickly
- creating a competitive environment, encouraging firms to innovate in response to the competitive pressure and constant comparison that occurs in a cluster
- facilitating experimentation at a lower cost compared to isolated firms, as a result of locally available resources and collaborative activities.

New Businesses Formation

New business formation is vital for maintaining a dynamic economy. New businesses are also a good way to introduce new products and services and new ways to do business. Clusters encourage the formation of new businesses because:

- individuals are well placed to perceive gaps and opportunities
- barriers to entry are lower as a result of the ready availability of skilled staff, market information and linkages with related firms
- local financial institutions are more willing to lend money to local clusters because they know the industry and the people involved
- suppliers wish to settle near a cluster because of their concentrated customer base, lower costs and risks and because it is easier to spot market opportunities
- specialisation facilitates the move from dependent to independent work.

Transaction Costs

High transaction costs can hinder the growth of companies, especially those seeking to become global companies. Transaction costs are different from production costs and include activities such as searching for trading partners and markets, doing business effectively and efficiently, pursuing innovation and investing in research and development. They also include the costs of negotiating and drafting

agreements, the costs associated with servicing on-going relationships, the costs of adjustments associated with changing business or technological conditions and the costs of monitoring and enforcing contracts when parties renege.

Businesses working in a cluster can reduce these transaction costs by sharing information with other businesses, forming specialised consortia, being part of informal networks, accessing specialised services provided by government agencies (such as market information, country specific information, data and statistics) and by establishing working relations with technical colleges and universities.

SMEs and Large Companies

Clusters maximise opportunities for SMEs by assisting them to overcome barriers they may not have been able to overcome by themselves. The OECD notes that SMEs face a number of traditional barriers: lack of financing, difficulties in accessing and exploiting technology, limited R&D, lack of information, limited management capability, low productivity and difficulties in managing change. The OECD also notes that 'fostering public-private partnerships and small business networks and clusters may be the most expeditious path to a dynamic SME sector'.

Clusters enable SMEs to achieve economies of scale while maintaining their flexibility and capacity to respond quickly to changing demand. SMEs can share the costs of training, marketing and research with other SMEs and support organisations. They can access technology by carrying out R&D with other firms and universities or by labour mobility or by participating in information sharing forums. Export opportunities are maximised by better access to market research, participating in export consortia and attending world trade fairs. SMEs can reduce costs by bargaining with suppliers and service providers as part of the cluster. Large companies can also benefit from operating in a cluster and collaborating with other firms. One American study found that companies in Silicon Valley that operated in a cluster and networked and collaborated with other firms, the financial system and universities were very adaptive and very flexible. As a consequence, they were more successful than Boston-based vertically integrated companies in a similar industry which tried to do everything themselves.

Managing Change

In competitive global markets, firms have to manage change to best satisfy their customers' changing tastes. In order to successfully manage change, firms need to be informed about the political, legal and economic matters that affect the business environment. They also need access to technical and managerial skills, technology, R&D, finance and market intelligence. Firms operating in clusters have a better opportunity to access the information, ideas, skills and finance needed to manage change and remain competitive. Firms operating in clusters also improve their capacity to quickly develop products and services and bring them to market.

Foreign Direct Investment

The Smart Hungary Program highlights the challenges faced by Hungary in attracting Foreign Direct Investment (FDI) in an intensely competitive world market. Clusters can assist by:

- identifying the specific FDI required by each cluster
- providing more information about the local business environment, which may facilitate investment decisions
- making the cluster more 'visible' within the nation, region and globally, attracting the attention of potential investors
- helping retain FDI investment in Hungary, because clusters enable and encourage firms to become embedded in and committed to the local economy.

This essay is not suggesting that firms can only access these benefits if they knowingly operate in a cluster. Some benefits can be accessed without operating in a cluster: for example, linkages between large firms and universities also take place outside of clusters; firms set up consortia and develop networks without being part of clusters; and firms outside clusters manage change all the time – they have little choice if they wish to remain competitive. However, while some of these benefits also accrue to businesses forming linkages with other firms through consortia and networks, or by forming partnerships with universities, clusters enable these forms of collaboration to be accelerated, to be sustainable in the long term and to be accessible to all firms, especially SMEs. Benefits that result directly from having access to local knowledge, relationships of trust and greater information flows (such as reduced transaction costs, the facilitation of innovation and an environment that encourages new business formation) are unique attributes of clusters. In addition, firms competing in isolation will not assist in attracting strategic FDI to Hungary. While firms not operating in clusters can establish some forms of networking and linkages and have access to some specialised services, they will not match the level, quality, variety and strength of linkages, services and benefits available to firms operating in clusters.

CRITIQUES OF CLUSTERS

Any concept, idea or policy generates a certain amount of criticism and concern. Clusters are no exception. In this section, a number of concerns about clusters are discussed, setting out both the potential and the limitations of clusters.

Clusters could be seen as a panacea for everything – that they will solve all economic problems. Clusters should not be seen as a panacea. They should be seen as a way to improve the business environment and enable businesses to become more competitive. Clusters should also be seen as a part of a comprehensive economic policy agenda, including sound macro-economic policy, good industrial relations practices, a sound regulatory environment and appropriate competition, education, training and infrastructure policies.

The opportunities of local co-operations are limited. Overstressing such collaborations may easily result a 'lock-in' situation; subsidizing such groups can be damaging.

Bringing cluster members 'into position' may hinder competition in the market. Focusing on global competitiveness has to remain the highest concern instead of market protection means.

Governments will try to upgrade clusters even if businesses are not interested. This Essay argues that business interest must be a pre-condition for government involvement in upgrading clusters. Unless business is interested and committed to

working together with other businesses and support organisations, government should not get involved.

Over-specialisation resulting from operating in clusters may reduce the diversity of the Hungarian economy. The cluster proposal supported by this Essay is to upgrade all potential clusters, thereby encouraging the development of a diverse economy. Clusters also encourage diversification because they can lead to the formation of new clusters: for example, a textile cluster can lead to the development of a machinery cluster. Specialisation does occur within a cluster but this is a sign of competitiveness because it enables firms to improve product quality, achieve economies of scale and become globally competitive within a particular sector.

Clusters concentrate too much on the business environment and not on the firm. The concept of clusters sees competitiveness as an interaction between sound macro and microeconomic policies, the efficient operations of a firm and a supportive business environment (good regulations, infrastructure, education and training, business incentives, support organisations, reliable suppliers, etc). The literature on clusters emphasises the business environment because it is factor in economic success that has been understated. However, a firm's entrepreneurial capacity, ability to grow and manage change, management capability, vision and motivation also play a crucial role in the success of clusters.

Clusters will not work in Hungary if local firms are not inclined to cooperate with other businesses. Clusters operate all over the world in all cultural contexts. Firms become part of clusters out of selfinterest – because they offer an opportunity to become more profitable and competitive. In Hungary, current programs have shown that businesses are willing to work together to improve their competitiveness. The Hungarian PANAC cluster is a good example of what can be achieved when businesses, support organisations and government work together. However, cooperation among businesses and linkages between businesses and universities are weak in Hungary. A key challenge for Hungary is to communicate to businesses the benefits of clustering and to encourage industry associations and institutions to support and become part of clusters.

Businesses not part of clusters may be overlooked or left out of government programs. In time, clusters have the potential to be formed throughout the economy, but those businesses that are not part of clusters will not be negatively affected. While adopting a cluster approach, government programs should still provide assistance to all eligible businesses.

CLUSTER STRATEGY

- Utilise cluster mapping to identify local and regional competitive advantage:
Clusters are a useful tool to benchmark industries and identify trends to inform industrial policy making.
- Encourage clusters to help upgrade firm competitiveness and innovation:
Cluster participants are better prepared to cope with the pressures associated with international competition thanks to pooling of key resources and processes of collective learning and rivalry that support more rapid process and product innovation.

- Integrate the cluster approach into regional and local development policy design and implementation:
Regional development policy needs to strengthen the regional institutional system for the efficient use of European Union funds and the implementation of independent regional programmes tailored to local needs. The cluster concept is a useful one in encouraging local and regional capacity building.
- Use clusters to encourage local development and to strengthen SMEs:
Fostering clusters can be used to achieve a wide range of local development goals, such as SME support, job creation and skills upgrading that are important locally and translate into welfare gains at the regional and national levels.
- Integrate the cluster concept into national strategies for attracting and embedding foreign direct investment:
Countries such as Sweden and Finland have been successful in attracting investment based on a strategy of promoting and developing cluster competencies in specific industrial sectors. By identifying and building on local competitive advantage, central and eastern European countries can successfully embed FDI.

CLUSTER PROGRAMME DESIGN

- Grasp the importance of sustainability:
Cluster policies need to be designed with a long time horizon in mind.
- Favour a hands-off approach strictly limiting state intervention:
Support should be based on clear criteria conditional upon bottom-up entrepreneur-led initiatives with a proven potential for self-sustainability.
- Build public-private partnerships to develop a constructive dialogue to identify local development needs:
Networking of local stakeholders is crucial to moving forward localities economically and socially. Exchanges between entrepreneurs, civil society and public authorities can help to dynamise local economies.
- Integrate the concept of social capital:
Special attention needs to be paid to building social capital among cluster participants, earmarking resources for this task in the programme design.
- Foster inter-ministerial co-operation to form 'policy clusters':
Policies to advance regional development, to strengthen SMEs and to increase innovation need to be carefully co-ordinated to achieve synergies. Forming inter-ministerial groups taking into account the multiple facets of clusters will help to achieve these goals.
- Encourage evaluation:
Policies and programmes in place need to be continuously monitored and evaluated. Cluster mapping needs to be undertaken on a regular basis as an instrument to benchmark industries/ sectors and to identify industry trends.

CLUSTER MANAGEMENT

- Build up a critical mass of information, knowledge, skills and technology to allow groups of companies to seize new organizational models and technologies as viable business opportunities.

- Invest in network management and social capital building through the training of network mediators and the selection of cluster managers, among other things.
- Increase productivity through joint communication and information links, specific education and training programmes and local supply chains.
- Increase innovation through joint research and development and outsourcing of research and development.
- Enhance openness by enabling new members to bring in new knowledge, resources, technology and experience and by encouraging linkages with international network structures.

CONCLUSIONS OF CLUSTER-BUILDING – REVISING THE PAST DECADE

A well-functioning monitoring and evaluating system needs to be worked out. The government should subsidize – beside existing and promising clusters – only spontaneously formed – or to be formed – business networks. Only groups ought to be supported that would speed up their mutual or their regional development, but the market itself did not give them a big-enough kick to set-off. A co-operation has to be aimed, in which local SMEs can draw expertise from the knowledge-base of big companies, enhancing so their collective competitiveness.

Conclusions from successful foreign clusters also have to be drawn. Governmental policy – let it be just as good and up-to-date as anywhere else in the world – does not worth a thing until they are executed correctly by trained experts, tailored to the local market needs. Hungarian policy makers seemingly put less emphasis on professional trainings. It might be not enough to entrust clusters to other 'gestor' organizations; at least one person has to be trained specially to the need of each cluster who could hold the matter in one hand. Such persons are internationally called 'brokers'. UNIDO organizes special trainings for so appointed brokers, teaching them all the tasks and problems they may encounter during their activity. Trained brokers do not have only the task to manage the cluster's operation, but to meet each-other occasionally to share their experiences and to further develop common competitiveness in the region, helping one another.

Inter-lateral communication is a forfeit to a success of regional development. Clusters and their leading brokers are recommended to change ideas with other local clusters, improving so the business cohesion of a region. Brokers, the same time, should also be trained to step beyond their limits – maybe country borders – contact and keep in touch with similar clusters in a broader area – say Eastern-Europe.

At last but not least, cross-border actions between similar clusters have to be paid more attention. This challenge could easily become of the highest importance for the coming years not only to the Hungarian but all Eastern-European policy makers. Clusters should not be limited by country borders. In several industries and the Eastern-European countries as a whole we have similar technological, cultural background and the same objectives. By cross-border formulations – clusters – certain industries could become even more competitive in the global playground.

Significantly more investment capital would be directed into our region, the Eastern block, if we grouped our skills and sold them as one, in a package. This way – e.g. car assembly industry – we could win even more investors to choose this region. Partner countries should not overbid each other with irrationally high benefit packages, just to pitch out their rivals. Instead, such surpluses should be turned back to improve cross-border infrastructure, work force quality, effectiveness, so competitiveness in the long-run.

LITERATURE

- BERGMAN-FESER (1999) *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*. Edward M. Bergman and Edward J. Feser. 1999, Regional Research Institute, West Virginia University.
- ENRIGHT, M., ROBERTS B.: 'Regional Clustering in Australia', *Australian Journal of Management*, August 2001, p.67
- EU Cluster Conference (2003) *Papers of the European Seminar on Cluster Policy*, Copenhagen, June 2003. Forrás: http://www.ebst.dk/cluster_papers
- EU DG Enterprise (2002) *Final Report of the Expert Group on Enterprise Clusters and Networks*. European Commission, Enterprise Directorate-General.
- Louisiana Department of Economic Development, *Report [on clusters] to the Governor*, March 2001, Appendix C. Forrás: <http://www.lded.state.la.us/>
- NIKODÉMUS – GECSE (2002) "Klaszterek a posztszocialista országokban". Magyarországi klaszterek – esettanulmány. Budapest, 2002. október 31. Készítette: dr. Nikodémus Antal – Gecse Gergely (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Technológia-politikai Főosztály) Készült: az OECD-LEED East-West Cluster Summit előadásához angol nyelven
- OECD (2002) *Documents of the OECD East West Cluster Conference*. Udine, 2002. Free download from OECD homepage.
- PORTER, M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.
- ROSENFELD (2002) *Creating Smart Systems. A guide to cluster strategies in less favoured regions*. European Union-Regional Innovation Strategies. April 2002. Stuart A. Rosenfeld. Regional Technology Strategies, Carrboro, North Carolina, USA

GIORA AVNY*

NEMZETKÖZI VEGYESVÁLLALATOK: KULTÚRA ÉS TELJESÍTMÉNY

BEVEZETÉS

A vegyesvállalat teljesítménye ebben az elemzésben a tagok elégedettségi szintjére utal három fontos területen, három fontos feltétel és öt változó esetében és a vegyesvállalat teljesítményét tükröző kritériumok/ismérvek alapján. Ezen kereteken belül a szerző mind az elmélet tekintetében, mind az empirikus kutatás során a vegyesvállalatok kulturális eltéréseinek három aspektusára összpontosít. Ezek a következők:

1. Eltérések a nemzeti kultúrában, szemben a vállalati kultúrabeli varianciával és annak a vegyesvállalat teljesítményére gyakorolt hatásával.
2. A bizalom fontossága a vegyesvállalaton belül, és hatása az üzleti teljesítményre.
3. A kulturális alkalmazkodás folyamatának hatása a tagok közötti bizalomra, és ennek következtében a szervezet teljesítményére.

Tekintettel a kutatók közötti ellentmondásokra és véleménykülönbségekre azt illetően, hogy mi a megfelelő mód a vegyesvállalati tagok közötti kulturális eltérések csökkentésére, a szerző így fogalmazza meg első kérdését: Befolyásolja-e a vegyesvállalatok kulturális különbsége a gazdasági szervezetet? Amennyiben igen, mely kulturális, szervezeti és nemzeti dimenziók/jelenségek amelyek (bizonyos mértékben) hatnak a szervezetre?

A szerző második kérdése ennek a kérdésnek a továbbgondolása és azt kívánja feltárni, hogy a bizalom, mint közvetítő tényező hogyan befolyásolja a vegyesvállalat teljesítményét. A harmadik kérdés a kulturális alkalmazkodással foglalkozik és an-

---

* Derby Egyetem, Izrael, a Pécsi Tudományegyetem PhD-hallgatója.

nak pozitív viszonyával a szervezet teljesítményére. A vegyesvállalaton belül megvalósuló kulturális alkalmazkodási folyamat tükrözi-e a bizalom kiépülését, és ezáltal befolyásolja-e az üzleti teljesítményt?

A TANULMÁNYBAN ALKALMAZOTT MODELL

Elméleti síkon a tanulmány a kulturális ellentétek fontosságát tükrözi nemzetközi és szervezeti szinten, olyan befolyásoló tényezőkre összpontosítva, mint pl. a bizalom és a kulturális alkalmazkodás a tagok részéről, mivel ezek a változók hatással vannak a teljesítményre. (L. 1. ábra: a kutatási modell folyamatábrája.)

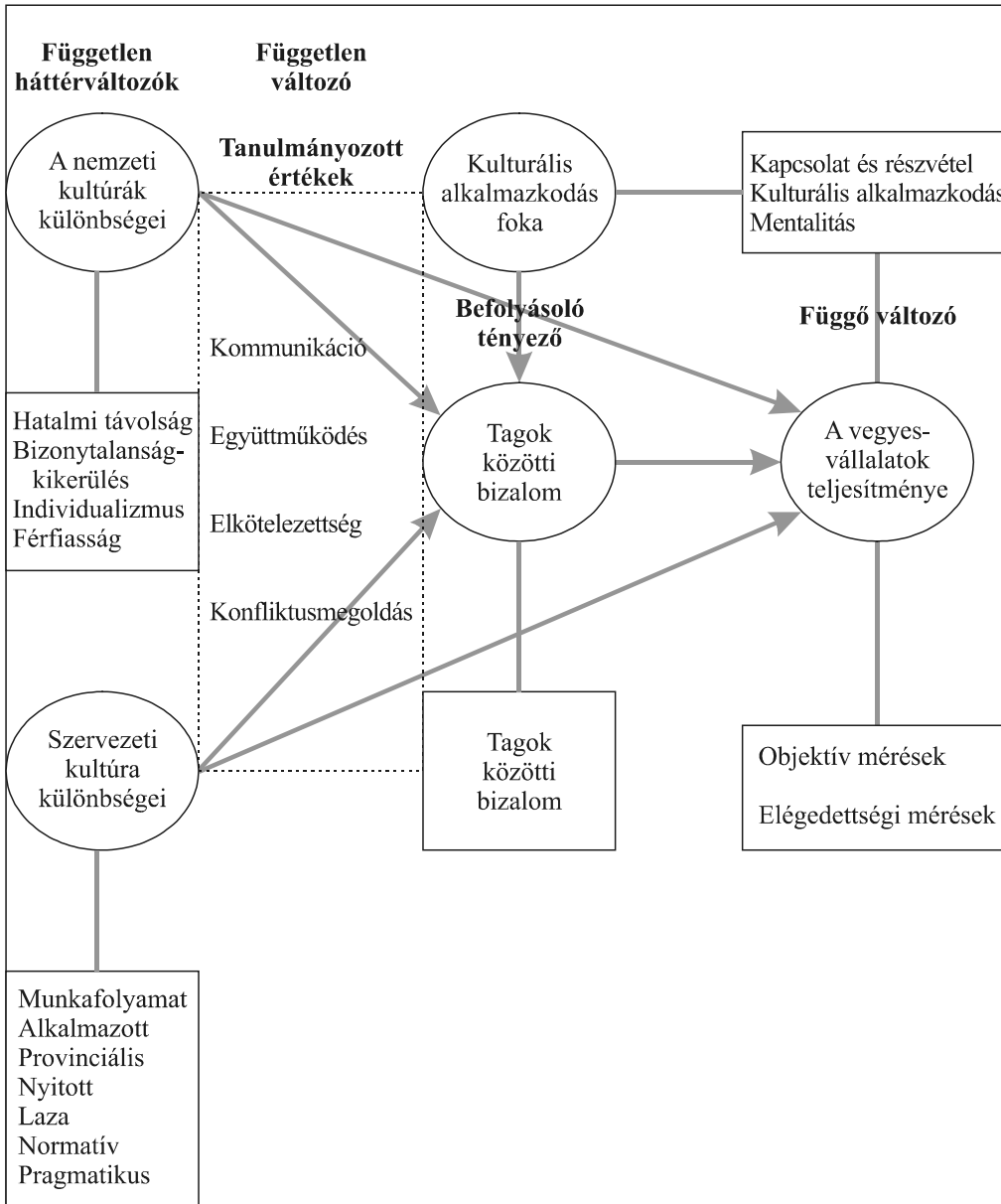
A KUTATÁS HIPOTÉZISEI

A szakirodalom áttekintése alapján a szerző hipotézisei a vegyesvállalatoknál található nemzetközi és szervezeti szintű kulturális különbségeket, valamint a vállalatok üzleti teljesítményét helyezik a középpontba.

Az általa javasolt kutatási modell, amely az izraeli vegyesvállalatoknál meglévő kulturális különbségeknek a teljesítményre gyakorolt hatásával foglalkozik, innovatív megközelítést tükröz különösen azon változók esetében, amelyek a különböző kultúrák lehetséges eltéréseit fejezik ki, annak érdekében, hogy ez (biztos) alapjául szolgálhasson a vállalati döntéshozatal folyamatának és a hatékonyabb működés eléréséhez.

A kutatási hipotézisek a kutatási kérdésekből és a szakirodalom széleskörű tanulmányozásából származtathatók.

- Első hipotézis: A kulturális-nemzeti különbözőség kedvezőtlen hatással van a vegyesvállalatok teljesítményére.
- Második hipotézis: A szervezeti kulturális különbség kedvezőtlen hatással van a vegyesvállalatok teljesítményére.
- Harmadik hipotézis: A kulturális-szervezeti különbségek erősebben hatnak a vegyesvállalat teljesítményére, mint a kulturális-nemzeti különbségek.
- Negyedik hipotézis: A vegyesvállalati tagok között fennálló bizalom jelentős szerepet tölt be és elengedhetetlen a teljesítmény javításának szempontjából.
- Ötödik hipotézis: A nemzeti-kulturális különbségek hátrányosan hatnak a vegyesvállalatok teljesítményére a befolyásoló tényezőkön, azaz a partnerségi bizalmon keresztül.
- Hatodik hipotézis: Az eltérések a szervezeti kultúrában hátrányosan hatnak a vegyesvállalatok teljesítményére a befolyásoló tényezőkön, azaz a partnerségi bizalmon keresztül.
- Hetedik hipotézis: A tagok alkalmazkodásának foka egymás kultúrájához előnyösen hat a partnerségi bizalomra, amely ezáltal előnyös hatással van a vegyesvállalat teljesítményére.

1. ábra
A kulturális különbségek hatása a kultúrákat átfogó vegyesvállalatok teljesítményére

MÓDSZERTAN

Kutatási terv

A kutatási terv elkészítése azon alapult, hogy a módszertani alternatívák és a és a kutatási módszerek, eszközök, valamint a vizsgált sokaság és minta, a minta mérete, a mintavétel időtartama, az adatok infrastruktúrája és a változók ellenőrzése kompatibilisek.

Adatgyűjtési módszerek

A felmérés kvantitatív adatainak gyűjtése kérdőívek segítségével történt (SHENKAR és ZEIRA, 1992). A választott kvantitatív módszer célja az volt, hogy magyarázatot adjon, időnként akár véletlenszerűen is a különböző jelenségekre, amelyek alapján megjósolható a vegyesvállalati tagok jövőbeli viselkedése egymással. A kvantitatív paradigma megfelel a kutatás céljainak és a megválaszolandó kérdéseknek, mivel nagyobb méretű mintán is alkalmazható és jól használható a változók közötti viszony vizsgálatára azok izolálása és ellenőrzése révén, nyílt és stresszmentes légkörben.

A tanulmányozott sokaság

63 izraeli cégnél gyűjtöttünk adatokat – olyanoknál, amelyeknek vegyesvállalati partnerei 23 országot képviselnek. Ezek a cégek összesen 16 különböző országban tevékenykednek. A vizsgálathoz a GERINGER és HERBERT (1991) által tesztelt érvényes mintavételi módszert használtuk, amely szerint egy izraeli partnertől a vegyesvállalatokra vonatkozóan begyűjtött információ az egész projekt teljesítményre érvényes és reprezentatív lesz.

GERINGER és HERBERT (1991) eredményei alapján a jelen tanulmány adatgyűjtését egy kérdőív segítségével végeztük el, melyet kiosztottunk a mintában szereplő sokaságnak és egy, a projektben szereplő izraeli partnerrel készített interjú során gyűjtöttük be. A vizsgált 66 cégből három olyan eset fordult elő, ahol két résztvevőt választottak, akik projekt- és marketing-menedzseri szinten töltötték ki a kérdőívet, ami korlátozta elfogultság felmerülésének lehetőségét.

A minta nagysága

A javasolt/alkalmazandó mintanagyságot a várható hatás nagysága és statisztikai megbízhatóság alapján került meghatározásra, mely módszert HAIR, ANDERSON, TATHAM és BLACK (1995) ajánlja. A hatás szintjét konzervatívan $r=0,3$ -nak vettem, a statisztikai megbízhatóság $0,8$, a hatás szintje $r=0,3$, a szignifikancia szint $,05$, így a megfelelő minta mérete 69 lett. Mivel a minta mérete a megbízhatóságra és a hatás méretére vonatkozó feltételezésen alapul, ezért iránymutatóként használható, de nem pontos behatárolása az elégséges mintának.

Az összegyűjtött adatok 63 vegyesvállalat 66 vezetőjének válaszaiból származnak, ami megfelel az eredetileg kitűzött célnak (69).

A KÉRDŐÍV MEGTERVEZÉSE ÉS ALKALMAZÁSA

Ebben a részben a kérdőív megszerkesztéséhez és előzetes teszteléséhez alkalmazott módszereket, magát a kérdőívet, a személyes megkérdezést, a mérések ope-

racionalizálását és megbízhatóságát mutatjuk be, továbbá megvizsgáljuk a mérések érvényességét.

A kérdőív tartalmaz néhány olyan kérdést is, amelyek a későbbi kutatások céljait szolgálják, és ezek részleteit itt nem elemezzük.

A mérések operációs művelete

A tanulmány az 1. ábrában bemutatott változókhoz kapcsolódóan tartalmaz kérdéseket.

- Független változók: ⇒ különbségek a szervezeti kultúrában;
⇒ különbségek a nemzeti kultúrában;
⇒ a kulturális alkalmazkodás szintje;
- Befolyásoló tényező: ⇒ tagok közötti bizalom;
- Függő változó: ⇒ a vegyesvállalat teljesítménye.

A tanulmányban szereplő változók ellenőrzése

A részvétel iránti elkötelezettséget egy elégedettségi skálán mértük, azaz megkértük a résztvevőket, hogy értékeljék a tagok elkötelezettségét a vegyesvállalat iránt egy 1 – 5 pontos skálán. Kizártuk a vizsgálatból azokat a vállalatokat, ahol az így kapott érték 3-nál alacsonyabb volt. Az iparági hovatartozást annak alapján határoztuk meg, ahogy a megkérdezettek mindkét partner esetében azonos iparágat adtak meg. Az együttműködés korát hónapokban mértük, kezdeti időpontnak véve a kapcsolatfelvétel idejét. Az együttműködés mértékét a tagok tevékenységek köre és az átlagos éves forgalom alapján határoztuk meg.

A MÉRÉSEK MEGBÍZHATÓSÁGA

A mérési eszközök megbízhatóságát úgy foghatjuk fel, mint a mérési eszközök jellemzői, stabilitásuk és szintjük, valamint a minta válaszai közötti egyensúlyt (ROSENTHAL és ROSNOW, 1991). A jelen tanulmányban a mérési eszközök megbízhatóságának alapja a CRONBACH-féle alfa, amint azt az 1. táblázat is illusztrálja.

1. táblázat
A mérések megbízhatósága

Változó	Mérési skála	CRONBACH-féle alfa
A vegyesvállalat teljesítménye	A cél elérésének fontossága	0,89
	A cél elérésének teljesítése	0,84
	Az elégedettség fontossága	0,81
	Az elégedettség teljesítése	0,92
Kulturális alkalmazkodás	A kulturális alkalmazkodás a gyakorlatban	0,52
	Ideális alkalmazkodás	0,54
Szervezeti kultúra	Szervezeti kultúra	0,68
	A partner szervezeti kultúrája	0,74

A nemzeti kultúra különbségei

A nemzeti kultúra mérésének megbízhatósági együttthatóit nem számoltuk ki a tanulmány számára, mivel ezeket nem volt szándékunk mérni, hanem adaptáltuk őket HOFSTEDE (1980) tanulmányából.

Az eredmények világos trendet mutatnak, kiemelve azon változók fontosságát, melyek előnyben részesítik a szervezeti kultúrához kapcsolódó különbségek és a tagok közös szocializációjának mértékét, szemben azokkal a különbségekkel, melyek a nemzeti kultúrában fellelhetők és a vegyesvállalatok teljesítményében rejlő különbségeket okozhatják.

Az empirikus eredmények megerősítik, hogy:

1. Sikertült igazolni a tanulmány első hipotézisét, mely szerint a kulturális-nemzeti különbözőség kedvezőtlen hatással van a vegyesvállalatok teljesítményére.
2. Részben sikertült igazolni a tanulmány második hipotézisét, miszerint a szervezeti kulturális különbség kedvezőtlen hatással van a vegyesvállalatok teljesítményére.
3. Bizonyítást nyert a tanulmány harmadik hipotézise, nevezetesen, hogy a kulturális-szervezeti különbségek erősebben hatnak a vegyesvállalat teljesítményére, mint a kulturális-nemzeti különbségek.
4. Részben sikertült igazolni a negyedik hipotézist, miszerint a vegyesvállalati tagok között fennálló bizalom jelentős szerepet tölt be és elengedhetetlen a teljesítmény javításának szempontjából.
5. Nem sikertült bizonyítani az ötödik hipotézist, azaz, hogy a nemzeti-kulturális különbségek hátrányosan hatnak a vegyesvállalatok teljesítményére a befolyásoló tényezőkön, azaz a partnerségi bizalmon keresztül.
6. Részben sikertült igazolni a hatodik hipotézist, mely szerint a szervezeti-kulturális különbségek hátrányosan hatnak a vegyesvállalatok teljesítményére a befolyásoló tényezőkön, azaz a partnerségi bizalmon keresztül.
7. Bizonyítást nyert a tanulmány hetedik hipotézise mely szerint a tagok alkalmazkodásának foka egymás kultúrájához előnyösen hat a partnerségi bizalomra, amely ezáltal előnyös hatással van a vegyesvállalat teljesítményére.

A tanulmány megállapításai alátámasztják HARRIGAN (1985) megfigyelését, hogy a szervezeti kultúrabeli eltérések jelentősebbek a vegyesvállalat teljesítménye szempontjából, mint a nemzeti kultúra eltérései. Az eredmények egybecsengenek más szerzők megállapításaival is, miszerint a nemzeti kultúrák eltérései nem befolyásolják jelentősen a vegyesvállalat teljesítményét (BENITO és GRIPSRUD, 1992; PARK és UNGSON, 1997). Ugyanakkor, az eredmények megfelelnek a más tanulmányok megállapításának, miszerint a nemzeti kulturális eltérések jelentős különbségeket okoznak (BARKEMA, BELL és PENNING, 1996; DAVIDSON, 1980; HARRIGAN, 1985; KOGUT és SINGH, 1988; PARKHE, 1993b).

Egy nemrégiben megjelent tanulmány (MCSWEENEY, 2002) kritizálta a nemzeti kultúra olyan dimenzióinak használatát, ami HOFSTEDE-nek az 1980-as években publikált műveiben található, különösen azt az elemzést, mely ezen dimenzióknak a menedzsment szemlélet és a cég teljesítményéhez való viszonyára utal. A kritika egyértelműen azt sugallja, hogy csak akkor érthetjük meg a nemzeti kultúrák a vezetésre gyakorolt hatását, ha többet tudunk az egyes cégek közötti eltérésekről és kulturális változatosságukról. A nemzeti kultúrában meglévő szemléletek, kölcsönhatások és

változtatási tényezők olyan hatással vannak, ez azonban eltér a HOFSTEDE által két és fél évtizeddel ezelőtt kimunkált dimenzióktól. Ahelyett, hogy a feltételezett nemzeti egyformaságra keresnénk magyarázatot abban a koncepcionális űrben, amely a nemzeti kultúra fogalmának a lényegét jelenti, olyan cselekvési elméletekkel és alkalmazásukkal kellene foglalkoznunk, amelyek segítségével kezelni tudjuk a változást, hatalmat, változatosságot, a sokféle hatást (köztük a nem – nemzeti jellegűeket is) valamint a tanulmányozott téma összetettségét és helyzetétől függő változatosságát.

Az a megállapítás, hogy a szervezeti kultúra eltérései erősebben hatnak a vállalat teljesítményére, mint a nemzeti kultúra különbségei, segítséges nyújthat néhány korábbi tanulmány ellentmondásainak értelmezésében. A nemzetközi vegyesvállalatok esetében a tagok nemcsak különböző országhoz tartoznak, hanem különböző szervezetekhez is. Ez a tény azért különösen fontos, mert a globális üzleti környezet változásai, különösen pedig az üzleti tevékenységek előtt megnyíló határok jelentősen lecsökkentették a nemzeti kultúrák hatását a vegyesvállalatok üzleti teljesítményére, kiemelve a szervezeti kultúra összetevőit és értékeit, mint változtató tényezőket és a hatásukat a vegyesvállalatok teljesítményére.

Ezen eredmények tükrében a tanulmány bizonyosságot tesz amellett, hogy inkább a kulturális eltérések egyéni dimenzióira kell figyelniünk, mintsem a makromutatókra (KELLEY és WORTHLEY, 1981) és megerősíti a kultúra megfelelő mérésének szükségességét, az elemzés szintjétől függően (HOFSTEDE, BOND és LUK, 1993).

A fenti magyarázat olyan tanulmányok esetében lényeges, melyeket az egyes országok a kultúra felmérésére használnak; nem alkalmas azonban arra, hogy olyan tanulmányokban használják fel őket, amelyek kulturális távolság indexének mérését alkalmazzák, amelyet kizárólag az adott nemzet kulturális dimenzióiból állítanak össze.

BLACK és MENDENHALL (1991) kidolgozták az előzetes alkalmazkodás elméletét, amellyel azt magyarázzák, hogy egyes kulturális különbségek miért gyakorolnak a vártnál kisebb hatást. Az előzetes alkalmazkodás lényege az, hogy az egyének helyettesítő tanulás által előzetes alkalmazkodást hajtanak végre az új kultúra felé, még mielőtt megtapasztalnák azt. Ez kisebb mértékű eufóriához vezet a realisabb elvárások és az előzetes magatartás-változás miatt. Mivel a tagok már előre ismerik egymás nemzeti hovatartozását, hajlandóságuk az egymás kultúrájához történő adaptálásra előzetes alkalmazkodáshoz vezethet. Ebben az esetben a nemzeti kulturális különbségek nem vezetnek a várt hátrányos hatáshoz. Ezt az érvelést támasztják alá SHENKAR és ZEIRA eredményei is (1992). Amikor a tagok eltérően igyekeznek elkerülni a bizonytalanságot, nem jelenik meg hátrányos következmény a kommunikációban.

CHEN, CHEN és MEINDL (1998) egy másik lehetséges magyarázattal szolgálnak. A tagok üzleti tevékenységek során mutatott magatartását vizsgálták az individualizmus – kollektívizmus dimenzióiban, ugyanakkor tesztelték azt az uralkodó nézetet, hogy a kollektívizmus jobb, mint az individualizmus. Az együttműködés kultúrafüggő elméletét dolgozták ki annak tisztázására, hogy a társadalom normatív értékei hogyan kondicionálják az együttműködés mechanizmusait; illetve, hogyan hatnak az együttműködési szándékára ezen összefüggések. Ilyen szempontból, mind az individualisták, mind a kollektivisták együttműködési hajlandóságot mutatnak, melyek azonban eltérő kulturális összefüggések alapján jönnek létre. Ez az érvelés azt az általános megállapítást támogatja, hogy a mechanizmusok, melyek lehetővé teszik a kommunikációt, az együttműködést, az elkötelezettséget és a konfliktusmegoldást a kultúrától függenek, ahogyan azt más kutatások is bizonyították.

Ezért nem elegendő tanulmányozni az egyes országok kulturális különbségeit anélkül, hogy azon kulturális összefüggésekre összpontosítsunk, melyekben a tagok viselkedését hatás éri. Mindezek alapján nem jó megoldás a nemzeti kultúra eltéréseinek szerepét tanulmányozni anélkül, hogy megvizsgáljuk azokat az egyéni kulturális véletlenszerűségeket, amelyek a tagok magatartását befolyásolják.

Tekintettel azonban arra, hogy a nemzeti kultúrák eltérése igen összetett és sok dimenziót foglal magába, nem mindig lehetséges a vegyesvállalat kudarcáért felelős tényezőként meghatározni. Ebből az is következik, hogy további kutatásokat kell folytatni annak feltárására, hogy nemzeti kulturális eltéréseknek van vagy nincs hatása a vegyesvállalatok teljesítményére, a fent említett alternatívák figyelembevételével a jövőbeli empirikus kutatások során.

A jelen tanulmány eredményei tükrözik a szervezeti kultúra eltéréseinek fontosságát a vegyesvállalatok teljesítménye szempontjából, ugyanakkor felvetik a további kutatások szükségességét a különböző kapcsolódó témákban. Az a tény, hogy sikerült a szervezeti kultúra változóinak a vegyesvállalat teljesítményére gyakorolt hatására vonatkozó hipotéziseket részben vagy egészben bizonyítani szükségessé teszi a pontosabb megértést és a változók elemzését.

A tanulmányban tesztelt modellek azt is jelzik, hogy mennyire fontos a partneri bizalom a több kultúrájú vegyesvállalatok magatartási folyamatainak megértésében. Az eredmények ismételten megerősítik a korábbi vizsgálatok következtetéseit, amelyek alulértékelték a partneri bizalom központi szerepét a szervezetek közötti kapcsolatokban (ANDERSON és NARUS, 1990; MOHR és SPECKMAN, 1994; PARKHE, 1993d; RING & VAN DE VEN, 1994; ZUCKER, 1986). A vegyesvállalat fejlődési szakaszától függően eltérő folyamatok kerülhetnek előtérbe, amelyek a tagok közötti bizalomra és a vegyesvállalat teljesítményére vannak hatással. A partneri bizalom mérésével a működő vegyesvállalatoknál a tanulmány elismeri a kulturális alkalmazkodás szerepét a bizalomépítő mechanizmusok befolyásolásában és ennek megfelelően a partneri bizalom alakításában.

Végezetül pedig, egy adott gyakorlat összecsengése a helyi kultúra értékeivel fontos véletlenszerűség lehet, melyet minden olyan döntésnél figyelembe kell venni, ami a kulturális határok átlépését célozza. A helyi alapértékek és a vegyesvállalat felépítését, folyamatait meghatározó értékek közötti kompatibilitás alapos előzetes vizsgálata elejét veheti a költséges és néha visszafordíthatatlan hibáknak, azaz, hogy olyan felépítést és gyakorlatot alakítsunk ki, amelyek nem felelnek meg a helyi környezetnek (LACHMAN et al., 1994).

A tanulmány nem vizsgálta azt, hogy a szervezeti kultúra milyen más módon befolyásolhatja a vegyesvállalat teljesítményét, pl. a tulajdonosi szerkezettel (PARKHE, 1993b). A tanulmány a következő területek vizsgálatára szorítkozott:

1. Nemzetközi vegyesvállalatok, amelyekben az egyik tag izraeli illetőségű.
2. Két partner közötti kapcsolat, sok partner kapcsolata helyett
3. Vállalkozások, melyek profitorientáltak, és nem non-profit szervezetek.

A tanulmány csupán egy vállalati partnertől gyűjtött adatokat (az izraelitől) és ez a korlátozás az adatok elfogultságát eredményezheti. Mindazonáltal a tanulmány eredményei megmutatják a szervezeti kultúra fontosságát és a hatását a vegyesvállalat teljesítményére, különös tekintettel a bizalomnak és a szocializációnak a tagok között betöltött szerepére. Remélem, hogy ez a munka értékes kiindulópont lesz további vizsgálatok számára.

IRODALOM

- ALTER, C. and HAGE, J. *Organizations Working Together*. Sage Publishers: Newbury Park, CA, 1993.
- ANDERSON, E. and WEITZ, B.A. „Determinants of continuity in conventional industrial channel dyads”. *Marketing Science*, 1989, 8, 310-323.
- ANDERSON, J.C. and NARUS, J.A. „Toward a better understanding of distribution channel working relationships” in K. Backhaus and D. Wilson (Eds.), *Industrial Marketing: A German-American Perspective*. Berlin: Springer-Verlag, Inc., 1986.
- BARKEMA, H., BELL, J. and PENNING, J. „Foreign entry, cultural barrier and learning”. *Strategic Management Journal*, 1996, 17, 151-166.
- BENITO, G. and GRIPSRUD, G. „The expansion of foreign direct investment: Discrete rational location choices or a cultural learning process?” *Journal of International Business Studies*, 1992, 23, 461-476.
- BLACK, J.S. and MENDENHALL, M. „The U-curve adjustment hypothesis revisited: A review and theoretical framework”. *Journal of International Business Studies*, 1991, 23, 3, 225-247.
- BLODGETT, L.L. „Factors in the instability of international joint ventures: An event history analysis.” *Strategic Management Journal*, 1992, 13 (6), 475-481.
- CHEN, C.C., CHEN, X. and MEINDL, J.R. „How can cooperation be fostered? The cultural effects of individualism-collectivism” *Academy of Management Review*, 1998, 23, 2: 285-304.
- DAVIDSON, W. „The location of foreign direct investment activity: Country characteristics and experience effects”. *Journal of International Business Studies*, 1980, 11, 9-23.
- GERINGER, J.M. and HERBERT, L. „Measuring performance of international joint ventures”. *Journal of International Business Studies*, 1991, 22 (2), 249-263.
- GERINGER, J.M. and WOODCOCK, C.P. „Ownership and control of Canadian joint ventures”. *Business Quarterly*, 1989, 54 (1), 97-101.
- HAIR, J.F., ANDERSON, R.E., TATHAM, R.L. and BLACK, W.C. *Multivariate Data Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1995.
- HARRIGAN, K.R. *Strategies for Joint Venture Success*. Lexington, MA: Lexington Books, 1985.
- HERGERT, M. and MORRIS, D. „Trends in international collaborative agreements” in F. Contractor and P. Lorange (Eds.), *Cooperative Strategies in International Business*. Lexington, MA: Lexington Books, 1988.
- HOFSTEDE, G. *Culture's Consequences*. Beverly Hills, CA: Sage, 1980.
- HOFSTEDE, G. „The interaction between national and organizational value systems”. *Journal of Management Studies*, 1983, 22, 347-357.
- HOFSTEDE, G. and BOND, M.H. „The Confucius connection: From cultural roots to economic growth”. *Organizational Dynamics*, 1988, 16 (4), 4-21.
- KELLEY, L. and WORTHLEY, R. „The role of culture in comparative management: A cross-cultural perspective”. *Academy of Management Journal*, 1981, 24, 1, 164-173.
- KOGUT, B. and SINGH, H. „The effect of national culture on the choice of entry mode”. *Journal of International Business Studies*, 1988, 19, 411-432.
- LACHMAN, R., NEDD, A. and HININGS, B. „Analyzing cross-national management and organizations: A theoretical framework”. *Human Relations*, 1994, 55,1, 89-118.

- LANE, H.W. and BEAMISH, P.W. „Cross-cultural cooperative behavior in joint ventures in LDCs”. *Management International Review*, 1990, 30 (special issue), 87-102.
- MADHOK, A. „Revisiting multinational firms' tolerance for joint ventures: A trust-based approach”. *Journal of International Business Studies*, 1995, 26 (1), 117-137.
- MC SWEENEY, B. „Hofstede's model of national cultural differences and their consequences: A triumph of faith – a failure of analysis”, *Management Science*, 2002, 40, 1.
- MESHULAM, E. *Israeli Management Culture*. Haifa: Haifa University, 1998.
- MOHR, J. and SPEKMAN, R. „Characteristics of partnership success: partnership attributes, communication behavior, and conflict resolution techniques”. *Strategic Management Journal*, 1994, 15 (2), 135-152.
- PARK, S.H. and UNGSON, G.R. „Re-examining national culture, organizational complementary and economic motivation on joint venture dissolution”. *Academy of Management Journal*, 1997, 40 (2), 279-307.
- PARKHE, A. „Trust in international joint ventures”. *Academy of International Business Meeting, Hawaii*, October, 1993d.
- PORTER, M.E. and FULLER, M.B. „Coalitions and global strategies” in M.E. Porter (Ed.), *Competition in Global Industries*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986.
- RING, P.S. and VAN DE VEN, A. „Developmental process of cooperative interorganizational relationships”. *Academy of Management Journal*, 1994, 22, 42-57.
- ROSENTHAL, R. and ROSNOW, R. *Essentials of Behavioral Research: Methods and Data Analysis*. New York: McGraw-Hill, 1991.
- SHENKAR, O. and ZEIRA, Y. „Role conflict and role ambiguity of chief executive officers in international joint ventures”. *Journal of International Business Studies*, 1992, 23, 1, 55-75.

HERPAI GYULÁNÉ*

**EURÓPAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
SOCIETAS EUROPAEA**

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS¹

Négy történelmi időszakot lehet elkülöníteni 1945 és 2004 között, amely időszakok alatt a rendszerváltó országok ki voltak szakítva a fejlett nyugati országok gazdasági, politikai rendszeréből:

- Első periódus: bipoláris világrend 1945-1989/1990.
- Második periódus: a rendszerváltástól a csatlakozási tárgyalások megkezdéséig tartó időszak 1989/1990-1998.
- Harmadik periódus: a csatlakozási tárgyalások megkezdésétől az európai uniós tagságig tartó időszak 1998-2004.
- Negyedik periódus: a tagságot követő időszak; a korábbi tagokhoz viszonyított nem egyenlő elbánás 2004-től. Ez a rendszerkorrekció időszaka lehet.

Első periódus

Bipoláris világrend 1945 – 1989/1990: **az átalakulások politikai és gazdasági háttere.**

---

* A szerző a BGF Külkereskedelmi Főiskola Kar szakdiplomácia szakán 2005-ben végzett szakközgazdász. A cikk a szerző diplomadolgozatának továbbkutatásával készült. A diplomadolgozat konzulense dr. Vári István BGF KKKF főiskolai docens, és Göndöcsné Schriffert Angéla (Leitz Hungária Szerszám Kereskedelmi és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság gazdasági vezetője) volt. Lektor: dr. Vári István BGF KKKF főiskolai docens.

¹ Herpai Gyuláné Országtanulmány-rendszerváltás Lengyelország (átmeneti gazdaságok Közép-Kelet Európában BGF KKKF szakdiplomácia 2004.)

A II. világháború végétől a nyolcvanas évek végéig, a rendszerváltozásig tartott ez az időszak. A II. világháború utolsó éveiben megtartott konferenciákon (Teherán: 1943. február 4-11., Jalta: 1945. július 17-augusztus 2.) a rendszerváltó országok sorsa eldőlt; a keleti, szovjet érdekszférába kerültek. Ezekben az országokban szovjet típusú tervutasításos rendszer épült ki. Az 1940-es évek végére kialakult a kettéosztott Európa képe. Ezek az országok kívül maradtak a fejlett nyugati gazdasági, politikai rendszeren; a KGST és a Varsói Szerződés tagjai lettek. Az érdekszférákat a kétpólusú világban mindkét fél tiszteletben tartotta. A szovjet érdekszférában az elégedetlenség több országban a rendszer elleni lázadáshoz vezetett (1956: Magyarország, 1968: Csehszlovákia, 1980: Lengyelország). Közben a világpolitikai helyzet jelentősen változott. 1985 tavaszán új személyiség lépett a történelem színpadára; CSERNYENKO halála után MIHAIL GORBACSOV lett az SZKP KB főtitkára, aki két tekintetben is reformprogramot hirdetett: glasznoszty (nyíltság) és peresztrojka (átalakítás). Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának alapját a 2004. június 5-én elhunyt RONALD REAGAN által képviselt fegyverzetkorlátozási, leszerelési tárgyalások mellett meghirdetett Hadászati Védelmi Kezdeményezés (SDI) jelentette. Ebben a világpolitikai helyzetben a szovjet érdekszférába tartozó összes ország felismerte a változtatásra való lehetőséget, miután GORBACSOV 1988. december 7-én az ENSZ-közgyűlésen bejelentette a szovjet fegyveres erők 500 000 fős csökkentését és a szovjet csapatok egy részének kivonását Közép- és Kelet-Európából. **Az átalakulás elkezdődött;** elindultak olyan folyamatok, amelyek korábban megváltoztathatlannak tűntek. **1989 a csodák éve (annus mirabilis) néven vonult be a történelembe.** A szocialista tábor országaiban nagyon sok és jelentős esemény történt, amelyekben Magyarország is fontos szerepet vállalt (1989. május 2-án az osztrák–magyar határ magyar oldalán megkezdték a megfigyelőállások és a szögesdrót márciusban bejelentett lebontását, 1989. június 16-án ünnepélyes gyászszertartás keretében újratemették NAGY IMRÉT, a páneurópai piknik során 1989. augusztus 19-én több száz NDK-állampolgár léphetett Magyarországról Ausztria területére, az NSZK budapesti nagykövetségén tartózkodó NDK-s menekültek elhagyhatták Magyarországot, 1989. szeptember 10-11-én a magyar kormány az NDK kormányának hozzájárulása nélkül megnyitotta a határt a nyugatra menekülő NDK-s állampolgárok előtt). A keleti blokk minden országában korábban elképzelhetetlen események zajlottak. Ebben az évben omlott le a berlini fal és ebben az évben végezték ki Romániában a CEAUSESCU-házaspárt. 1989 júliusában az Európa Tanácsban mondott beszédében GORBACSOV lemondott a „befolyási szféráról”, a folyamat végeredménye a KGST 1991. június 28-i, és a Varsói Szerződés 1991. július 1-i megszűnésében teljesedett ki.

Második periódus

A rendszerváltástól a csatlakozási tárgyalások megkezdéséig tartó időszak 1989/1990 –1998: **a rendszerváltás évtizede.**

A rendszerváltó országokat a makrogazdasági stabilizáció és reformintézkedések alapján három csoportba sorolják. Ezen ismérvek szerint Magyarország a kezdetektől fogva – Lengyelország, Csehország és Szlovákia, Szlovénia mellett – a rangsorban az **első csoportba** tartozik. 1989. a rendszerváltás előtti utolsó év. Minden rendszerváltó ország gazdasági életében **hasonló folyamatok** játszódtak le az átmenet évtizedében, mintegy törvényszerűséget mutatva:

- minden rendszerváltó országnak, bár különböző mértékben, csökkent a gazdaság teljesítménye (GDP), legkevesebb 20-25%-kal (1. országcsoport), de volt olyan ország is, ahol nagyobb volt a visszaesés (Románia, Bulgária),
- jelentős mértékben növekedett a munkanélküliség,
- megnőtt az árszínvonal, egyes országokban 100% feletti, ún. „vágató infláció” alakult ki.

Ezek a hasonló tendenciák és jelenségek több tényezővel magyarázhatók, amelyek mindegyik országban kimutathatók:

- ezen országok piacán korlátozás nélkül megjelentek azok a termékek, amelyek összehasonlíthatóvá tették a hazai piacon korábban megtalálható termékeket; a megmérettetés során ez utóbbiak eladhatatlanná váltak: itt mutatkozott meg a korábbi tervutasításos rendszer technikai haladást visszafogó, konzerváló hatása,
- a tervutasításos rendszerben teljes érzéketlenség volt az anyag- és energiafelhasználás tekintetében, energiafálgó rendszereket alakítottak ki; e tekintetben negatív külső hatások érték a gazdaságokat,
- ezeket az ügyeket a tulajdonviszonyok elősegítették; döntően állami tulajdonforma volt, az állam rossz gazdának bizonyult, nem volt képes hatékonyan gazdálkodni: az állam a foglalkoztatás meghatározott szintjét tűzte ki célul, a vállalatokon belül rejtett munkanélküliség volt, és számos olyan tevékenységet ráerőltetett a vállalatokra, amelyek a nyereségből nem voltak finanszírozhatók (kulturális, sport- és szociális létesítmények fenntartása, üdültetés),
- ezen országok gazdaságilag a KGST keretein belül gazdálkodtak; a jobb minőségű termékek megjelenésével a KGST országok termékei eladhatatlanná váltak, ez a KGST-n belüli együttműködést alapjaiban rázta meg.

Ezekben a gazdaságokban negatív körforgás alakult ki. A vázolt helyzetből két kivezető út volt; vagy termelési struktúrát kellett változtatni, vagy be kellett zárni a vállalatot. Egyes országokban sok vállalat becsődölt. A gyárbezárások következtében csökkent a gazdaságok teljesítménye, a munkanélküliség tömeges méretűvé vált, a fogyasztók kevesebbet vásároltak, ez a kereslet szűküléséhez vezetett, ami a vállalatoknál további teljesítmény csökkenést és ezzel párhuzamosan munkanélküliséget idézett elő. A munkanélküliség növekedésének – az állami vállalatok csőd-eljárás keretében történő bezárása mellett – másik oka a privatizált vállalatoknál a tulajdonosi szemléletváltás volt; megszűnt a rejtett munkanélküliség, a gyárkapun kívülre kerülve „láthatóvá” vált. A munkanélküliség minden rendszerváltó országban megjelent, jelentős mértékű volt, de országonként más nagyságrendet mutatott (Magyarországon mérsékeltebb volt, míg Lengyelországban még ma is nagy mértékű). Ezekhez a makrogazdasági folyamatokhoz egy jelentős, de országonként eltérő mértékű infláció társult, ami két dologgal magyarázható; részben a hatósági árak rendszere szinte megszűnt, kis területre szorult vissza, másrészt most mutatkozott meg, hogy a korábbi árak nem az értékviszonyokat tükrözték, azoktól egyes termékeknel jelentősen el voltak térítve. A kialakult viszonylag szabad kereslet-kínálat ezeket az ár-érték arányokat korrigálta. Ebben a helyzetben **alapjaiban kellett a gazdaságokhoz hozzányúlni.**

A változtatási folyamat három fő elemre épült:

- **privatizáció;** tulajdonviszonyok megváltoztatása, mert a szovjet mintára kialakított tulajdonosi szerkezet nem volt életképes, a rentabilitási kényszer szükségessé tette a tulajdonviszonyok változtatását,

- **liberalizáció;** állami intézmények száma és jellege csökkent, árliberalizáció, importliberalizáció, a devizagazdálkodás és pénzügyi szféra,
- **stabilizáció;** mederben kellett tartani a folyamatokat, mert sok nehezen kezelhető folyamat indult el ezekben a gazdaságokban.

Az átalakuló országok mind áttestek ezeken a folyamatokon. Az egyes országok tervutasításos gazdálkodásának átalakítása egyedi jellegű volt a társadalmi berendezkedés és a tulajdonviszonyok formájától determináltan. Lengyelországban például a föld addig is magántulajdonban volt. A stabilizációs feladatok országonként különbözőek voltak. Ebben szerepe volt az adott kormány stabilitásának is; pl. Lengyelországban 1990-1994. között öt-hat kormányváltás is volt, de a gazdaság stabilizációjában konszenzus alakult ki, Magyarországon viszont minden kormány kitöltötte a kormányzási ciklust.

A rendszerváltó országok az átalakulás nagyján (privatizáció) már túl vannak. Az átalakulás során **elkerülhetetlen volt az állami tulajdon magánkézbe adása.** A politikai intézményrendszer minden rendszerváltó országban változott. Egyesek véleménye szerint Magyarországon a gazdasági rendszerváltás megelőzte a politikait, és kiindulópontja az 1988. január 1-től hatályos társasági törvény¹ volt. Véleményem szerint a törvényi szabályozás változtatása, mind a társasági jogban, mind az adójogban szükségszerű volt és a fejlődést segítette. A gazdasági rendszerváltásban fontos szerepet játszott a GT, mely visszafordíthatatlan folyamatokat indított el a gazdaságban. Jelentőségét azonban reálisan kell értékelni, mert politikai háttér nélkül, és a párhuzamosan végrehajtott 1988-as adóreform nélkül nem tudta volna kifejteni pozitív hatását. Azt is meg kell azonban említeni, hogy a szoros kölcsönhatások miatt az új gazdasági társasági szabályozás és az adóreform 1988-as változásai segítettek, esetleg gyorsították a gazdasági rendszerváltást. A rendszerváltás egésze **egyedi, megismételhetetlen és országonként különböző** volt.

Harmadik periódus

A csatlakozási tárgyalások megkezdésétől az európai uniós tagságig: 1998 – 2004.

A fejlett nyugati világhoz való tartozás szándékát jelezte, hogy Brüsszelben 1991. december 16-án Magyarország, Lengyelország és a Cseh és Szlovák Köztársaság aláírta a társulási megállapodást az Európai Közösségekkel. Az Európai Unió már az 1997. decemberi luxemburgi csúcson határozott egy minden addiginál nagyobb bővítésről (hat tagjelölttel a tárgyalások megkezdéséről), amely 1998. március 30-án a külügyminiszterek Brüsszelben tartott találkozásával hivatalosan is kezdetét vette. Egy nappal később pedig a tagjelölt országok közül legelőrébb tartó 5 közép- és kelet-európai országgal (Csehország, Észtország, Lengyelország, Magyarország, Szlovénia) és Ciprussal megnyitotta a csatlakozási tárgyalásokat, aminek végeredményeként Magyarország 2004. május 1-én az Európai Unió tagja lett.

Negyedik periódus

A tagságot követő időszak; a korábbi tagokhoz viszonyított nem egyenlő elbánás 2004 – ...? Ez a **rendszerkorrekció időszak**a lehet.

---

¹ 1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról (GT)

Ebben az időszakban sok tisztázandó kérdés merül fel (maastrichti kritériumok teljesítésének szigorú számonkérése a már tagországoktól és a csatlakozó országoktól, a támogatások, juttatások egyenlő elbírálásának elve a korábbi tagországok és az újonnan belépők esetében, az euró-övezethez való csatlakozás időpontja országonként, szavazási rendszer változtatása). Ez a negyedik periódus a rendszerváltó és uniós csatlakozási időszak után következő, hosszabb, országonként eltérő **rendszerkorrekció időszaka** lehet. Egy csendesebb, de jelentőségében a rendszerváltás évtizedével vetekedő, **döntően jogalkotási korszak várható**. Az európai alkotmány¹ létrehozásáról szóló szerződés elfogadása a tagállamokban most van folyamatban. Az alkotmány kimondja, hogy az intézmények és az Unió hatáskörének gyakorlása érdekében a következő jogi eszközöket alkalmazza: európai törvény, európai kerettörvény, európai rendelet, európai határozat, ajánlás és vélemény. Vagyis az Európai Unió szabályozásában is érvényesül a jogszabályi hierarchia. A szabályozás tekintetében az egyes tagállamoknak is jogalkotói feladatai vannak. Az Alkotmány a letelepedés szabadságáról szóló III-137. cikkében rögzíti, hogy valamely tagállam állampolgárának joga van egy másik tagállam területén társaságok alapítására és irányítására a letelepedés szerinti tagállam joga által a saját állampolgáira előírt feltételek szerint. A letelepedési jog és a szolgáltatásnyújtás szabadságával kapcsolatos, az Európai Unió Hivatalos Lapjában megjelent rendelkezések a lap 06 fejezetének 01-06 kötetében található.² Magyarország is igyekszik megfelelni az elvárásoknak. Ezt jelzi az is, hogy a társasági jog egésze, a gazdasági társaságok és a non profit szféra szabályozásának újra gondolása³ most van napirenden. Az Európai Unióhoz való csatlakozás eredményeként **új**, külön törvényekben szabályozott **társasági formák**, az európai gazdasági egyesülés és az európai részvénytársaság is megjelentek.

AZ EURÓPAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG – SOCIETAS EUROPAEA (SE)

A Tanács – tekintettel az Európai Közösséget létrehozó szerződésre és különösen annak 308⁴ cikkére –, a Bizottság javaslatára, az Európai Parlament és a Gazdasági és Szociális Bizottság véleményére 2001. október 8-án elfogadta a **2157/2001/EK rendeletet** az európai részvénytársaság (Societas Europaea, rövidített neve: SE) státútumáról és a státútum munkavállalók bevonására vonatkozó kiegészítéséről szóló **2001/86/EK irányelvet**. Az SE-re vonatkozó joganyag elfogadását több évtizedes előkészítő munka előzte meg. Az elfogadott jogszabályok **egy olyan közösségi szintű jogalkotási folyamat részét képezik**, amely a közösségi jog

¹ EURÓPAI FÜZETEK Különszám Szerződés Európai Alkotmány létrehozásáról A Miniszterelnöki Hivatal és az Igazságügyi Minisztérium közös kiadványa

² <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOEdSpecVol.do?rep=06>

³ A gazdasági társaságokról és a bírósági cégeljárásról szóló törvények koncepciója (A Kodifikációs Bizottság vitaanyaga); Magyar Hivatalos Közlönykiadó; Hivatalos CD Jogtár 2004/5., 2004. 04. 30-i állapot szerint, 1030/2005 (IV. 4.) Korm. határozat Az új társasági törvény és cégtörvény koncepciójáról (MK 43. szám 2005. április 4.).

⁴ E rendelet alkalmazása esetében a 308. cikk kivételével a Szerződés nem rendelkezik hatáskörökről.

talaján álló, nem tagállami jog rendelkezésein alapuló vállalkozási formákat hoz létre, megteremtve ezzel alapításuk jogalapját. Ezen egységes joganyag keretébe tartozik az európai gazdasági egyesülést szabályozó 2137/85/EGK és az európai szövetkezet statútumát szabályozó 1435/2003/EK rendelet is. Ezen jogalkotási folyamatból a cikk csak azokkal a szabályokkal foglalkozik, amelyek az SE alapítását és működését szabályozzák. A rendelet előírása értelmében a Közösség területén belül gazdasági társaságot lehet létrehozni **nyilvánosan működő európai részvénytársaság** formájában a rendeletben megállapított feltételekkel és módon.

A **rendelet célja**, hogy a belső piac kiteljesedése és ennek eredményeként a Közösség egészének gazdasági és társadalmi helyzetében bekövetkezett fejlődés miatt a kereskedelem előtt álló akadályok megszüntetését segítse, és biztosítsa a termelés szerkezetének a közösségi méretekhez való igazítását. Alapvető fontossággal bír, hogy azon gazdasági társaságok, amelyek tevékenysége nem kizárólag helyi igények kielégítésére korlátozódik, képesek legyenek tevékenységük kialakítását közösségi méretekben megszervezni és végrehajtani. Az átszervezés feltétele, hogy az egyes tagállamokban bejegyzett gazdasági társaságok számára nyitva álljon az a lehetőség, hogy egyesülések révén összefogjanak a Szerződésben megállapított versenyszabályok figyelembevételével. A különböző tagállamokban bejegyzett gazdasági társaságokat érintő szerkezetátalakítási és együttműködési tevékenységek jogi, pszichológiai és adózási problémákat vetnek fel. A szabályozás során fontos elvárás, hogy a Közösség gazdasági és jogi egysége a lehető legnagyobb mértékben egybeessen. A rendelet előírásai a nemzeti társasági jogok különbözőségéből és korlátozott alkalmazásából származó akadályoktól mentesen teszik lehetővé európai dimenziójú gazdasági társaságok alapítását és működtetését. A jövőben lehetségesnek kell lennie legalább egy olyan gazdasági társaság létrehozásának, amely révén lehetővé válik egyrészt hogy a különböző tagállamokban bejegyzett gazdasági társaságok egyesüljenek vagy holdingtársaságot hozzanak létre, másrészt hogy a különböző tagállamok joga alá tartozó gazdasági társaságok vagy gazdasági tevékenységet folytató más jogi személyek vegyes leányvállalatokat alakítsanak. Ezek értelmében lehetővé kell tenni a Közösség területén létesítő okirat szerinti székhellyel és központtal rendelkező, nyilvánosan működő részvénytársaságok számára, hogy felszámolás nélkül SE-vé alakuljanak át. A rendelet kimondja azt is, hogy maga nem érint más jogterületeket, mint például az adózás, a verseny, a szellemi tulajdon és a fizetéseképtelenség. Ezen a területen, valamint az e rendeletben nem szabályozott egyéb területeken a tagállami és a közösségi jogot kell alkalmazni. Az európai részvénytársaságban való munkavállalói részvétel szabályait meghatározó irányelv rendelkezései a rendelet elválaszthatatlan kiegészítését képezik és a kettőt együttesen kell alkalmazni. Az **irányelv célja** annak biztosítása, hogy a munkavállalók jogosultak legyenek az őket foglalkoztató SE létét érintő kérdésekben és határozatok meghozatalában részt venni. Az egyéb szociális és munkajogi kérdéseket a nyilvánosan működő részvénytársaságokra vonatkozó nemzeti rendelkezések szabályozzák.

Az **SE sui generis** társasági forma, amely a nemzeti jogi szabályozás alapján működő gazdasági társaságok mellett, kiegészítő jelleggel alapítható. Az SE a nemzeti jogok szerint alapított gazdasági társaságoktól **transznacionális jellegében** különbözik, alapítására nem a belső jogi normák, hanem a közösségi jog ad felhatalmazást, illetve működésének szabályait is döntően a közösségi jog határozza meg.

A közösségi jogszabályok által támasztott nemzeti jogalkotási folyamat két részre bontható. Egyrészt a rendelet felhatalmazása alapján – annak szabályait kiegészítve – meg kellett alkotni bizonyos társasági jogi jellegű normákat, másrészt a 2001/86/EK irányelv implementációja során ki kellett alakítani a kollektív munkajog körébe tartozó szabályokat. Ezeken túlmenően a rendelet eljárásjogi következményeit is szabályozni kellett, amely a magyar jogrendben a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény (GT) módosításával történt. Főszabályként a közösségi jog általában implementáció nélkül, automatikusan a nemzeti jogrendszer részévé válik, de a rendeletben vannak olyan részletszabályok, amelyek megengedik, vagy kifejezetten előírják a nemzeti jogi szabályozás lehetőségét vagy kötelezettségét. Ezeket a nemzeti jogalkotási feladatokat a Magyar Köztársaság az EURT¹ megalkotásával és több nemzeti törvény módosításával végezte el.

Fentiek alapján az **SE-re többszintű szabályozás érvényesül** és az ebből adódó jogalkotási feladatokat a rendelet határozza meg. A szabályozás **első szintjét a 2001/86/EK rendelet** maga alkotja, és az SE-re vonatkozóan **kötelezően alkalmazandó szabályokat** mondja ki. Ezek tekintetében a nemzeti jogalkotásnak a szabályok közvetlen alkalmazását biztosítania kell. A **szabályozás második szintjén több jogi megoldás** lehetséges. Az **egyik** megoldás szerint a rendelet a szabályozás lehetőségét közvetlenül az SE részvényeseire bízta úgy, hogy a szabályozást az **SE alapszabályának hatáskörébe utalja**. A **másik** megoldás, hogy a rendelet a tagállamok **nemzeti jogalkotóinak** felhatalmazást ad **kiegészítő szabályok** megalkotására. Abban az esetben, ha csak jogalkotási lehetőséget ad a rendelet, akkor a tagállam döntési hatáskörébe tartozik, hogy él-e a lehetőséggel és azt milyen formában teszi; önálló szabályozást alkot, vagy visszaul a nemzeti jogban már hatályos szabályozásra. A szabályozás **harmadik** lehetőségét adja, amikor a rendelet maga utal vissza a **tagállami részvényjogra**. Ebben az esetben nem a tagállami jogalkotó, hanem maga a **rendelet dönt az alkalmazandó jogról**. E rendelkezések ugyanolyannak minősülnek, mint amelyeket a rendelet maga állapított meg. Ebben az esetben a magyar jogrendben a gazdasági társaságokról szóló **1997. évi CXLIV. törvény (GT)** közös általános szabályai és a részvénytársaságokra vonatkozó előírásai alkalmazandók. A szabályozás **harmadik szintje**, amikor a rendelet által felhívott **tagállami jog delegálja a döntés jogát a részvényeseknek**. Ebben az esetben a tagállami belső jog felhatalmazása alapján az **SE alapszabálya tartalmazza a szabályokat**.

Az SE-re vonatkozó szabályozásnak fontos részét képezi a **2001/86/EK irányelv**, ami a rendelettől eltérően, csak **céljában kötelezi a tagállamot, a forma és az eszköz** megválasztása tekintetében a **nemzeti jogalkotó hatáskörébe** tartozik a döntés. A többszintű szabályozás szerves részét képező, a rendelet előírásit kiegészítő irányelv az SE megalakulása és működése során a munkavállalók transznacionális tájékoztatását, a velük való konzultáció szabályait és a részvételüket biztosító alapvető követelményeket fogalmazza meg. Ezek garanciális szabályok a munkavállalókra vonatkozóan. Az irányelvből fakadóan **két területen** jelentkezik nemzeti jogalkotói feladat. **Egyrészt** az SE alapításakor létre kell hozni a munkavállalói képviselőkből álló, az alapító társaságok ügyvezető szerveivel tárgyalásokat folytató **különleges tárgyaló testületet** és meg kell alkotni a működésének és döntéshozatali eljárásának rendjét. **Másrészt** meg kell alkotni a kiegészítő nemzeti

¹ 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról.

szabályokat arra vonatkozóan, hogyha a társaságok ügyvezető szervei és a különleges tárgyaló testület között nem jön létre megállapodás a munkavállalóknak az alapítandó SE döntéshozatali rendjébe történő bevonásáról. Az irányelvben meghatározott tájékoztatási, konzultációs és részvételi jogok transznacionális jellegűek. Az alapító társaságokban meglévő, a nemzeti jog által szabályozott ezen jogok az adott tagállam szintjén továbbra is fennmaradnak.

A rendelet alkalmazását és az irányelv átvételét a magyar jogalkotásnak 2004. október 8-ig kellett biztosítania, mert a rendelet ekkor lépett hatályba. A **2004. október 8-tól a magyar jogrend részét képezi az európai részvénytársaságról szóló 2004. évi XLV. törvény¹ (EURT)**, amelynek megalkotásával a Magyar Köztársaság ezt a feladatot teljesítette és a jogszabály megalkotását is indokolta: „a törvény célja, hogy – az európai belső piac kiteljesedése, valamint a letelepedés szabadságának akadálymentes működése érdekében – létrehozza a magyarországi székhelyű európai részvénytársaság alapításának és működésének belső jogi kereteit, továbbá megállapítsa a munkavállalói részvétel európai közösségi joggal harmonizált szabályait.” E mellett a törvény által a társasági jog kodifikációja során is hasznosítható tapasztalatok szerezhetők a magyar jogban eddig ismeretlen jogi, szervezeti megoldásokról. A törvény elősegítheti továbbá új jogintézmények, szabályozási módok meghonosítását és a nemzeti jog rugalmasabbá tételét. A szabályozás megalkotásakor figyelembe kellett venni, hogy az új törvény ne legyen indokolatlanul szigorú, ne terhelje feleslegesen a magyarországi székhelyet választó SE-t.

Az SE alapításakor a **székhelyelv érvényesül. A magyarországi székhelyű európai részvénytársaság** alapítására, szervezetére, működésére és megszűnésére a Tanács 2157/2001/EK rendeletét és az EURT előírásait kell alkalmazni. Azokban a kérdésekben, amelyeket a rendelet nem szabályoz, nem utalja az SE alapszabálya hatáskörébe, vagy nem hívja fel közvetlenül a magyar részvénytársasági jogot a rendelkezésre, ott az EURT előírásait kell alkalmazni. Az SE a Közösség területén belül a tanácsi rendeletben meghatározott feltételekkel és módon létrehozott, jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság. Az SE jogi személy, alaptőkéje részvényekre oszlik, a részvényesek vagyoni hozzájárulásuk erejéig felelnek a társaság kötelezettségeiért. Az EURT hatályát rögzítő szakaszban különös előírások is vannak; a törvény rendelkezéseit az SE magyarországi székhelyű alapítójára akkor is megfelelően alkalmazni kell, ha a létrejövő SE székhelye külföldön van, és ha törvény valamely tevékenység folytatására részvénytársasági formát ír elő, azon az európai részvénytársasági formát is érteni kell. A tanácsi rendelet² értelmében az **SE-t** valamennyi tagállamban úgy kell tekinteni, mintha a székhelye szerinti tagállam joga szerint alapított **nyilvánosan működő részvénytársaság** lenne. Az SE alapítására vonatkozó alapvető előírásokat a tanácsi rendelet határozza meg kiegészítve a székhely szerinti nemzeti rendelkezésekkel. A rendelet 7. cikke szerint az SE székhelyének és központi ügyintézésének azonos tagállamban kell lennie. A székhely szerinti tagállam nemzeti joga pedig előírhatja, hogy e két helynek azonos címen kell lennie. A rendeletben megfogalmazott opcionális rendelkezés alapján az EURT kimondja, hogy az SE alapszabályában meghatározott székhelye a központi ügyintézés helye.

¹ Magyar Közlöny 2004/72. szám 2004. május 28. A törvényt az Országgyűlés a 2004. május 24-i ülésnapján fogadta el.

² 2157/2001/EK tanácsi rendelet 10. cikk.

Magyarországon az SE alapításának **nyilvántartásba vételére**, valamint a vele kapcsolatos cégeljárásra a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló 1997. évi CXLV. törvény (CT) – módosította 2003. évi XLIX. törvény – előírásait kell alkalmazni. Az SE jogi személy és jogi személyiségét a cégnyilvántartásba történő bejegyzése napján nyeri el.¹ Az SE jegyzett tőkéjét euróban kell meghatározni, aminek minimális összege 120 000 euró lehet (30 millió forint a hivatalos MNB euró középárfolyam szerint; 2005. július 19-én 1 EUR = 246,38 HUF). Abban az esetben, ha a nemzeti jogszabály a gazdasági társaságnak tevékenység alapján magasabb jegyzett tőkét ír elő, akkor azt a rendelkezést az adott tagállamban székhellyel rendelkező SE vonatkozásában is alkalmazni kell.² A rendelet az **SE alapításának öt formáját** nevesíti:

1. az SE **egyesüléssel** történő alapítása,
2. **SE holdingtársaság** alapítása,
3. **SE leányvállalat** alapítása,
4. meglévő **nyilvános részvénytársaság átalakulása SE-vé**,
5. egy **SE maga is alapíthat egy vagy több SE leányvállalatot**.

Az öt alapítási forma közül való választás törvény által meghatározott feltételekhez kötött. Az alapítás formájának kiválasztása már meghatározza, hogy az európai részvénytársaság alapításában résztvevő gazdasági társaságok megszűnnek-e, illetve meghatározott a jogutódlás kérdése. Az egyesüléssel (beolvadás, összeolvadás) történő alapításnál az egyesülő részvénytársaságok megszűnnek, a holding részvénytársaság, az európai leányvállalat részvénytársaság és a már meglévő részvénytársaság európai részvénytársaság megalakulásával az alapításban résztvevő társaságok nem szűnnek meg. Az egyes alapítási formáknál mások az eljárási szabályok, eltérnek a részvényesek, illetve a munkavállalók érdekeit védő garanciális rendelkezések és a székhelyáthelyezés kérdését is eltérően szabályozza a törvény. Az alapításnak – annak formájától függetlenül – közös, **általános szabályai** is vannak, amelyek rendezik a munkavállalóknak az európai részvénytársaságba való bevonásának kérdését. A törvényi szabályozás az alkalmazott fogalmakra értelmező rendelkezéseket tartalmaz az egyértelmű jogalkalmazás érdekében. Az európai részvénytársaság létrehozásánál a jogalkotók különösen kiemelt figyelmet fordítanak a munkavállalói érdekekre „E törvény a Tanácsnak az európai részvénytársaság statútumának a munkavállalók bevonására vonatkozó kiegészítéséről szóló 2001/86/EK irányelvvel összeegyeztethető szabályozást tartalmaz.”³ Ezért az SE alapítását megelőzően a résztvevő társaságok, az érintett leányvállalatok és telephelyek munkavállalóinak képviselőit egy különleges egyeztető testületet, a **különleges tárgyaló testület** kell létrehozni. Az irányelv a tagállamok feladatává teszi, hogy meghatározzák a különleges tárgyaló testület tagjai választásának vagy kinevezésének módszerét. A testület feladata, hogy a munkavállalóknak az SE döntéshozatali rendjébe történő bevonásáról szóló megállapodás megkötése érdekében a részt vevő társaságok ügyvezető szerveivel tárgyalást folytasson. A különleges tárgyaló testületre vonatkozó

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 1. cikk (3) bekezdés, 16. cikk (1) bekezdés.

² 2157/2001/EK tanácsi rendelet 4. cikk.

³ 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról 65. § (2) bekezdés X. fejezet Módosuló rendelkezések.

előírásokat a magyar jogszabály kifejezetten nevesíti.¹ A résztvevő társaságok ügyvezető szervei az egyesülési tervezet, a holding alapításának tervezete közzétételét, illetve a leányvállalat alapítására, vagy európai részvénytársasággá történő átalakulásra vonatkozó döntés meghozatalát követő lehető legrövidebb időn belül kötelesek megtenni a különleges tárgyaló testület létrehozásához szükséges intézkedéseket. A munkavállalói képviselőket tájékoztatni kell a résztvevő társaságok, leányvállalatok, telephelyek nevééről, székhelyéről, az ott foglalkoztatott munkavállalók számáról és arról, hogy a tervezett alapítás milyen hatással lehet a munkavállalók tájékoztatási, konzultációs és részvételi jogaira. A törvény minimum korlátot állít; a testület legalább 10 tagból áll. A tagállamokat, ahol az érintett társaságok munkavállalót foglalkoztatnak, a tagállamokban foglalkoztatott összes munkavállalók számának minden megkezdett 10%-a után egy hely illeti meg. Abban az esetben, ha az európai részvénytársaság egyesüléssel jön létre, a törvény feltételekhez kötötten további képviselőt biztosít a jogutódlással megszűnő társaságok munkavállalóinak. A munkavállalói képviselő esetében feladatokat ír elő a törvény az üzemi tanácsnak. A képviselő megválasztását három tagú választási bizottságnak kell lebonyolítania. Munkavállalói képviselővé az a cselekvőképes munkavállaló választható, aki a munkáltatóval legalább hat hónapja munkaviszonyban áll. A választás érvényességére a Munka Törvénykönyvének az üzemi tanács választásával kapcsolatos 51/A. § (1) bekezdésében foglaltak az irányadók. A különleges tárgyaló testület az európai részvénytársaság bejegyzésének napján megszűnik.

A törvény rögzíti a különleges tárgyaló testület eljárására, határozataira, a munkavállalók bevonására vonatkozó megállapodás tartalmára, a titoktartásra, a munkajogi védelemre és a jogorvoslatra vonatkozó szabályokat is. A különleges tárgyaló testület és a résztvevő társaságok ügyvezető szervei írásban kötelesek rögzíteni a munkavállalóknak az európai részvénytársaság döntéshozatali rendjébe történő bevonására vonatkozó megállapodást. A tárgyalásokat a testület megalakulása után haladéktalanul meg kell kezdeni, és hat hónap alatt be kell fejezni. Ez az időtartam maximum egy évre hosszabbítható. A különleges tárgyaló testület költségeit a résztvevő társaságok viselik az általuk foglalkoztatott munkavállalók arányában, ahol a Munka Törvénykönyvének az üzemi tanács működésével kapcsolatos költségekről rendelkező 63. §-át alkalmazni kell. A különleges tárgyaló testület akkor határozatképes, ha az ülésen tagjainak több mint a fele jelen van. A döntéshozatal során minden tagnak egy szavazata van. A testület döntéseit a teljes taglétszámhoz viszonyított egyszerű szótöbbséggel hozza, feltéve, hogy ez egyidejűleg a résztvevő társaságok valamennyi munkavállalójának többségét is képviseli. A testület bizonyos döntéseket csak minősített, kétharmados többséggel hozhat. A törvény meghatározza azokat a minimum elvárásokat, amelyeket a megállapodásnak tartalmaznia kell; azaz a megállapodás hatályát, az európai részvénytársaságban működő képviselői testület összetételét, tagjainak számát, a helyek elosztását, a testület feladatait, a tájékoztatással és konzultációval kapcsolatos eljárást, az ülések gyakoriságát, a testület számára elkülönített pénzügyi és dologi eszközöket, a megállapodás hatálybalépésének időpontját, időtartamát. A törvény választható szabályok között határozza meg a képviselői testület összetételére, megalakítására, megszűnésére, működésére vonatkozó rendelkezéseket. Az EURT az irányelv előírásaival összhangban az általános

---

¹ 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról VII. fejezet.

san alkalmazandó szabályok között rendelkezik a résztvevő társaság, illetve az SE ügyvezető szervét terhelő tájékoztatási kötelezettségről és a titoktartás szabályairól. Az SE igazgatóságát, illetve az SE alapításában résztvevő társaság ügyvezető szervét a törvényben foglalt tájékoztatási kötelezettség csak abban az esetben terheli, ha a tájékoztatás nyújtása nem veszélyezteti az SE vagy a résztvevő társaság, illetve azok leányvállalatának vagy telephelyének üzleti titkaihoz fűződő jogos érdekeit. Abban az esetben, ha az érintettek nem adták meg a tájékoztatást, akkor a különleges tárgyaló testület kérésére a cégbíróság kötelezheti a társaságot a felvilágosítás megadására.

Az általános előírásokon túl az európai részvénytársaság mind a négy formában történő alapításának megvannak a sajátosságai, ezért ezeket célszerű külön bemutatni.

1. Az európai részvénytársaság egyesüléssel történő alapítása

Az SE egyesüléssel történő alapítására a tanácsi rendelet mellékletében nevesített, valamely tagállam jogszabálya szerint létrehozott **részvénytársaságok** jogosultak, ha megfelelnek a 2157/2001/EK tanácsi rendelet 2. cikk (1) bekezdésben megfogalmazott **feltételeknek**:

- a létesítő okirat szerinti székhelyük és központi ügyintézésük helye a Közösség területén van, és
- közülük legalább kettő eltérő tagállam joga alá tartozik.

Az egyesülés¹ vagy **beolvadással** vagy **összeolvadással** jöhet létre. Az első esetben minden beolvadó részvénytársaság megszűnik az átalakulás időpontjában és attól az időponttól kezdve az átvevő mint európai részvénytársaság működik tovább. Ez azt is jelenti, hogy minden korábbi társaság teljes vagyona az átvevő új európai részvénytársaságra száll át. Az új társaságot a bejegyzésre jogosult cégbíróság új társaságként, új cégjegyzékszámra jegyzi be. Ezért az átvevő részvénytársaság cégjegyzékében fel kell tüntetni, hogy a beolvadás során cégformát változtatott, vagyis a korábbi cégforma törlése nem jelenti az átvevő részvénytársaság mint jogi személy megszűnését, illetve új jogi személy létrehozását. A beolvadás során a részvényesek helyzetét is rögzíti a jogszabály. A beolvadó részvénytársaság részvényesei az átvevő európai részvénytársasági formában tovább működő társaság részvényeseivé válnak. Összeolvadással létrehozott európai részvénytársaság mint az összeolvadó részvénytársaságok jogutódja alakul meg. A korábbi társaságok az összeolvadás időpontjával megszűnnek és teljes vagyonuk az új társaságra száll át. A részvényesek helyzetét ebben az esetben is rendezi a törvény, amikor kimondja, hogy az összeolvadó társaságok részvényesei az új SE részvényesei lesznek. Az összeolvadással megalakított új társaság előtársaságként nem működhet, ezért működése megkezdésének legkorábbi időpontja a cégbejegyzést követő nap lehet. Ha az európai részvénytársaság átalakulás (egyesülés) útján jön létre, a cég bejegyzése iránti kérelmet – főszabályként – a különleges tárgyaló testület megalakulásától számított 8 hónapon belül kell benyújtani a jogutód székhelye szerint illetékes cégbírósághoz. Az SE cégbejegyzésére vonatkozó adatoknak a Céglapjában történő közzétételét követő 30 napon belül a cégbíróság intézkedik az adatoknak az Európai Közösségek Hivatalos Lapjában történő nyilvánosságra hozataláról az Európai Unió hivatalos közlemények közzétételéért felelős hivatalához történő megküldés útján.

¹ A cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló 1997. évi törvény módosítása 59. §, 63. §, 64. § 2004. évi XLV. törvény X. fejezet Módosuló rendelkezések.

1. táblázat
A rendelet I. sz. mellékletében nevesített,
nyilvánosan működő részvénytársaságok¹

Sor-szám	Ország	Gazdasági társasági forma
1.	Belgium	la société anonyme/de naamloze vennootschap
2.	Dánia	aktieselskaber
3.	Németország	die Aktiengesellschaft
4.	Görögország	ανώνυμη εταιρία
5.	Spanyolország	la sociedad anónima
6.	Franciaország	la société anonyme
7.	Írország	public companies limited by shares public companies limited by guarantee having a share capital
8.	Olaszország	società per azioni
9.	Luxemburg	la société anonyme
10.	Hollandia	de naamloze vennootschap
11.	Ausztria	die Aktiengesellschaft
12.	Portugália	a sociedade anónima de responsabilidade limitada
13.	Finnország	julkinen osakeyhtiö/publikt aktiebolag
14.	Svédország	publikt aktiebolag
15.	Egyesült Királyság	public companies limited by shares public companies limited by guarantee having a share capital

A törvény rendezi a székhelyáthelyezés kérdését is. Az SE átalakulással (egyesüléssel) való alapításának **bejegyzéséhez szükséges okiratok** a következők:

- a gazdasági társaság legfőbb szervének határozatai az átalakulásról,
- az átalakuló (jogelőd) társaság vagyonmérleg-tervezete és vagyonleltár-tervezete,²
- az átalakulással létrejövő európai részvénytársaság vagyonmérleg-tervezete és vagyonleltár-tervezete,
- a jogutód társaságban részt venni nem kívánó részvényesekkel való elszámolás tervezete,
- az átalakulási vagy egyesülési tervezet,
- az átalakulásra vonatkozó közlemények Cégközlönyben való megjelenését igazoló okiratok,
- a munkavállalóknak az SE döntéshozatali rendjébe történő bevonásáról szóló megállapodás.

¹ A 2001. október 8-i rendelet szerint, ami kiegészül az azóta csatlakozott tagállamok társasági formáival.

² A vagyonmérleg-tervezetet és a vagyonleltár-tervezetet a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény előírásai szerint kell elkészíteni a közgyűlés által meghatározott fordulónapra.

Az egyesülő gazdasági társaságoknak **egyesülési tervzetet**¹ kell készíteniük, amelynek legalább a következőket kell tartalmaznia:

- az egyesülő gazdasági társaságok nevét és a létesítő okirat szerinti székhelyét az SE javasolt nevével és a létesítő okirat szerinti székhelyével,
- a részvények cserearányát és bármilyen ellentételezés összegét,
- az SE részvényei átruházásának feltételeit,
- azon időpontot, amelytől kezdődően az SE részvényeinek tulajdonjoga alapján a tulajdonosok jogosultak részesedni az eredményből, valamint a jogosultságot érintő minden további feltételt,
- azon időpontot, amelytől kezdődően az egyesülő gazdasági társaságok ügyleteit számviteli szempontból az SE ügyleteiként kell kezelni,
- az SE által a többletjogokat biztosító részvények tulajdonosaira, illetve a részvényektől eltérő értékpapírok tulajdonosaira ruházott jogokat, vagy a velük kapcsolatban javasolt intézkedéseket,
- az egyesülés tervezett lépéseit vizsgáló szakértőknek, illetve az egyesülő gazdasági társaságok ügyviteli, irányító, felügyeleti vagy ellenőrző szervei tagjainak nyújtott minden különleges előnyt,
- az SE alapszabályát,
- tájékoztatást azon eljárásokról, amelyekkel a munkavállalói részvétel szabályait az európai részvénytársaság statútumának a munkavállalói részvételre vonatkozó kiegészítéséről szóló tanácsi irányelvnek megfelelően meghatározzák.

Az egyesülés szándékát az egyesülő gazdasági társaságoknak a székhelyük szerinti tagállam jogszabályai szerint, a tanácsi rendeletnek megfelelően közzé kell tenniük. Az egyesülési tervzetet az összes egyesülő társaság közgyűlésének jóvá kell hagynia. Az egyesülés jogszerűségét annak a tagállamnak a részvénytársaságok egyesülésére vonatkozó jogszabályait figyelembe véve kell megvizsgálni, amelynek joga alá az egyesülő társaság tartozik. Az egyesülést megelőző tevékenységek tartalmi és alaki követelményeinek teljesítéséről minden érintett tagállamban bíróság, közjegyző vagy más illetékes hatóság tanúsítványt állít ki. Az egyesülés befejeztével az SE létesítő okirat szerinti javasolt székhely tagállamban az egyesülés jogszerűségének vizsgálatára hatáskörrel rendelkező bíróság, közjegyző vagy egyéb illetékes hatóság köteles az egyesülés jogszerűségét megvizsgálni.

A rendelet 24. cikkének (2) bekezdése lehetővé teszi a tagállamnak hogy az SE egyesülés útján történő alapítását ellenző, az SE-ben részt venni nem kívánó, kisebbségben maradt részvényesek, a kisebbségi részvényesek védelme érdekében kiegészítő szabályokat állapítson meg. Magyarországon az egyesüléssel történő átalakulás során biztosítani kell az egyenlő elbánás elve alapján, hogy a kisebbségi részvényesek és a társaság hitelezőinek védelmére a GT átalakulásra vonatkozó garanciális szabályai megfelelően alkalmazásra kerüljenek.²

---

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 20. cikk.

² 2157/2001/EK tanácsi rendelet 24. cikk.

2. Az európai holding részvénytársaság alapítása

Az európai holding részvénytársaság alapítását a tanácsi rendelet mellékletében meghatározott, valamely tagállam jogszabályai szerint létrehozott **részvénytársaságok és korlátolt felelősségű társaságok** kezdeményezhetik, ha megfelelnek az alábbi **feltételeknek**:

- a létesítő okirat szerinti székhelyük és központi ügyintézésük helye a Közösség területén van,
- közülük legalább kettő eltérő tagállam joga alá tartozik,
- közülük kettő már legalább két éve rendelkezik egy másik tagállam joga alá tartozó leányvállalattal, vagy egy másik tagállamban levő fiókteleppel.

2. táblázat

A rendelet II. sz. mellékletében nevesített korlátolt felelősségű társaságok²

Ssz.	Ország	Gazdasági társasági forma
1.	Belgium	la société privée à responsabilité limitée besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
2.	Dánia	anpartsselskaber
3.	Németország	die Gesellschaft mit beschränkter Haftung
4.	Görögország	εταιρία περιορισμενης ευθύνης
5.	Spanyolország	la sociedad de responsabilidad limitada
6.	Franciaország	la société à responsabilité limitée
7.	Írország	private companies limited by shares, private companies limited by guarantee having a share capital
8.	Olaszország	società a responsabilità limitata
9.	Luxemburg	la société à responsabilité limitée
10.	Hollandia	de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
11.	Ausztria	die Gesellschaft mit beschränkter Haftung
12.	Portugália	a sociedade por quotas de responsabilidade limitada
13.	Finnország	osakeyhtiö, aktiebolag
14.	Svédország	aktiebolag
15.	Egyesült Királyság	private companies limited by shares, private companies limited by guarantee having a share capital

Az egyesüléssel létrehozott SE és az európai holding részvénytársaság között alapvető különbség, hogy az utóbbi formában történő megalakulásnál **az alapítás-**

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 2. cikk (2) bekezdés.

² A 2001. október 8-i rendelet szerint, ami kiegészül az azóta csatlakozott tagállamok társasági formáival. Finnország és Svédország kivételével az itt felsorolt társasági formák az egyesüléssel történő alakulásnál országanként felsorolt társasági formákat egészítik ki.

ban résztvevő gazdasági társaságok nem szűnnek meg, vagyis nem történik átalakulás. A részt vevő gazdasági társaságoknak **alapítási tervezetet** kell készíteniük, amelynek legalább a következőket kell tartalmaznia¹:

- valamennyi alapító gazdasági társaság nevét és létesítő okirat szerinti székhelyét az SE javasolt nevével és létesítő okirat szerinti székhelyével,
- a részvények cserearányát és bármilyen ellentételezés összegét,
- az SE részvényei átruházásának feltételeit,
- az SE által a többletjogokat biztosító részvények tulajdonosaira, illetve a részvényektől eltérő értékpapírok tulajdonosaira ruházott jogokat vagy a velük kapcsolatban javasolt intézkedéseket,
- az alapítás tervezett lépéseit vizsgáló szakértőknek, illetve az alapító gazdasági társaságok ügyviteli, irányító, felügyeleti vagy ellenőrző szervei tagjainak nyújtott minden különleges előnyt,
- az SE alapszabályát,
- tájékoztatást azon eljárásokról, amelyekkel a munkavállalói részvétel szabályait az európai részvénytársaság statútumának a munkavállalói részvételre vonatkozó kiegészítésekről szóló tanácsi irányelvnek megfelelően meghatározzák,
- azon részvények minimális összegének rögzítését, amellyel az ügyletben résztvevő gazdasági társaságoknak hozzá kell járulniuk az SE alapításához. Ez az állandó szavazati jog több mint ötven százalékát megtestesítő részvényeket jelenti.

A tervet tartalmaz egy **jelentést** is, amely elmagyarázza és megindokolja az alapítás jogi és gazdasági vonzatait, és részletezi, hogy az SE holding-társaság formájának elfogadása milyen következményekkel jár a részvényesekre, a hitelezőkre és a munkavállalókra.

Az alapítási tervezetet a résztvevő összes gazdasági társaságnak a székhelye szerinti tagállam joga szerint legalább egy hónappal az alapítás elfogadásáról való határozathozatal érdekében összehívott közgyűlés napja előtt közzé kell tennie. Az alapítási tervezetet az alapítást kezdeményező gazdasági társaságoktól független, az egyes gazdasági társaságok felett joghatóságot gyakorló tagállam bírósága vagy közigazgatási hatósága által kijelölt vagy jóváhagyott, egy vagy több szakértő megvizsgálja és a vizsgálat eredményéről írásbeli jelentést készít.² A jelentés tartalmát is szabályozza a rendelet, amely szerint az:

- bemutatja az értékelés minden különleges nehézségét,
- tartalmazza, hogy a részvények javasolt cserearánya igazságos és ésszerű-e,
- feltünteti azokat a módszereket, amelyekkel a cserearány igazságosságát és ésszerűségét megállapították, valamint azt, hogy ezek a módszerek megfelelőek-e az adott esetben.

Az európai holding részvénytársaság alapításának tervét az összes érintett gazdasági társaság közgyűlésének jóvá kell hagynia, és döntenie kell a munkavállalóknak a társaságban való részvételéről. Az új társaság csak akkor alapítható meg, ha a végleges alapítási tervet megállapítását követő három hónapon belül az ügyletben résztvevő gazdasági társaságok részvényesei valamennyi társaságban a részvények minimális hányadát az alapítási tervetnek megfelelően elkülönítették, és ha minden további feltételnek megfelelnek. Ha az alapításra vonatkozó összes fel-

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 32. cikk (1), (2) bekezdés.

² 2157/2001/EK tanácsi rendelet 32. cikk (3)-(5) bekezdés.

tétel teljesült, akkor ezt a tényt valamennyi társaságnak közzé kell tennie. Az európai részvénytársaságban részt venni nem kívánó tagokkal, részvényesekkel elszámolási kötelezettség van. Az európai holding részvénytársaság nem jegyeztethető be addig, amíg nem igazolta, hogy a tanácsi rendeletben megfogalmazott feltételeknek és alaki követelményeknek eleget tett.

3. Az európai részvénytársaság leányvállalat alapítása

Az európai részvénytársaság leányvállalatot a tanácsi rendelet mellékletében nevesített, valamely tagállam jogszabályai szerint létrehozott **gazdasági társaságok és más jogi személyek** az alakuló leányvállalat részvényeinek jegyzésével, a részvénytársaság alapítására irányadó szabályok szerint hozhatják létre, ha megfelelnek az alábbi **feltételeknek**¹:

- a létesítő okirat szerinti székhelyük és központi ügyintézésük helye a Közösség területén van,
- közülük legalább kettő eltérő tagállam joga alá tartozik,
- közülük legalább kettő két éve rendelkezik egy másik tagállam joga alá tartozó leányvállalattal, vagy egy másik tagállamban levő fiókteleppel.

4. Meglévő nyilvános részvénytársaság átalakulása európai részvénytársasággá

Bármely tagállam joga szerint alapított **részvénytársaság** európai részvénytársasággá alakulhat át, ha teljesülnek a következő **feltételek**²:

- a társaság létesítő okirat szerinti székhelye és központi ügyvezetési helye a Közösségen belül van,
- legalább két éve egy másik tagállam joga alá tartozó leányvállalattal rendelkezik.

Ennél az alakulási formánál a már létező részvénytársaság átalakulása nem eredményezi a társaság megszűnését és új jogi személy létrejöttét és az átalakulásakor a székhely sem helyezhető át egyik tagállamból a másikba.³ Az átalakulást megelőző munka során átalakulási tervet kell készíteni. Az átalakulási tervet mellett egy jelentést is kell készíteni, amelyben ismertetik és megindokolják az átalakulás jogi és gazdasági következményeit, valamint azt, hogy az európai társasági cégforma elfogadása milyen következményekkel jár a részvényesekre és a munkavállalókra. Az alakulási tervet legalább egy hónappal az átalakulásról való határozathozatal érdekében összehívott közgyűlés napja előtt közzé kell tenni.

5. Egy SE maga is alapíthat egy vagy több SE leányvállalatot⁴

Az SE alapításának ötödik módját jelenti, ha már meglévő európai részvénytársaság alapít egy vagy több SE leányvállalatot.

A Magyarországon alapított SE cégbejegyzési eljárásának illetéke 600 000 forint.⁵

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 2. cikk (3) bekezdés.

² 2157/2001/EK tanácsi rendelet 2. cikk (4) bekezdés.

³ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 37. cikk (2), (3) bekezdés.

⁴ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 3. cikk (2) bekezdés.

⁵ 1990. évi XCIII. törvény az illetékekről 45. § (1) bekezdés a) pont.

Az SE szervezeti felépítése

Az SE szervezeti felépítése a hagyományos részvénytársaságokéra hasonlít, a rendelet meghatározza azokat a szervezeti egységeket, amelyekkel a társaságnak rendelkeznie kell. A **részvényesek közgyűlése** a részvénytársaság legfőbb irányító testülete. A további szervezeti egységek felállítása attól függ, hogy az SE a rendeletben megengedett kétszintű, vagy egyszintű rendszer szerint működik-e. A tagállamokban a részvénytársaságok irányítása vagy az **angol modell** szerinti egységes irányítási rendszer keretében, amit **monista rendszernek** neveznek, vagy a **német-holland** eredetű **dualista rendszerben** valósul meg. A rendelet mindkét struktúrát szabályozza és a társaság alapítóira ruházza azt a jogot, hogy megválasszák az SE-ben alkalmazott irányítási modellt. A közgyűlésen felül a **kétszintű rendszer** esetében az SE-nek rendelkeznie kell egy felügyeleti szervvel, a felügyelő bizottsággal (supervisory board) és egy irányító szervvel, az igazgatósággal (management board), az **egyszintű rendszer** esetében pedig egy ügyviteli szervvel, ahol az operatív irányítás szerve egyedül az igazgatótanács (administrative board). A konkrét társaságra vonatkozó irányítási rendszert az alapszabályban elfogadott cégformától függően meg kell határozni.¹ Tehát a nem egységes irányítási rendszerrel az SE szervezeti egységei a közgyűlés, a felügyeleti szerv és az irányító szerv, míg az egységes irányítási rendszer választása folytán a közgyűlés és az ügyviteli szerv. A **kétszintű irányítási rendszerben**² az SE cégvezetéséért az **irányító szerv** felelős. A cégvezetői szerv tagját vagy tagjait a felügyeleti szerv nevezi ki és hívja vissza. A tagállami jogalkotásnak a rendelet lehetőséget ad arra, hogy az SE alapszabályában meghatározva a közgyűlés gyakorolja ezeket a jogokat. Az irányító szerv tagjainak számát és az azt megállapító szabályokat a rendelet az SE alapszabályának hatáskörébe delegálja azzal a kitételrel, hogy a tagállamok meghatározhatják a minimális és/ vagy maximális létszámot. A magyarországi székhelyű SE irányító szerve az igazgatóság, amely a hatályos magyar jogszabályok szerint legalább három és legfeljebb tizenegy természetes személy tagból áll. Az irányító szerv munkáját a **felügyeleti szerv** felügyeli. A felügyeleti szerv önállóan nem jogosult az SE-t irányítani. A felügyeleti szerv tagjait a közgyűlés nevezi ki, de az első felügyeleti szerv tagjait az alapszabály is kinevezheti. Az SE alapszabálya határozza meg a felügyeleti szerv tagjainak számát vagy az azt megállapító szabályokat. A felügyeleti szerv a tagjai közül elnököt választ. A rendelet garanciális szabályokat is tartalmaz, senki nem lehet az SE irányító és felügyeleti szervének tagja egy időben. **Magyarország a dualista elvet** követő tagállamok közé tartozik. A magyarországi székhelyű SE felügyeleti szerve a felügyelő bizottság,³ amely legalább három és legfeljebb tizenöt tagból áll. Létszámának meghatározásánál a munkavállalói részvételre vonatkozó előírásokat be kell tartani. Az irányító szerv legalább háromhavonta jelentést készít a felügyeleti szerv számára az SE üzleti tevékenységének addigi és várható alakulásáról, és köteles továbbítani minden olyan információt, amely valószínűsíthetően számottevő hatással lehet az SE-re. Az **egyszintű irányítási rendszerben**⁴ az SE cégvezetése az **ügyviteli szerv** feladata. Az SE alapszabálya határozza meg az

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 38. cikk.

² 2157/2001/EK tanácsi rendelet 39-42. cikk.

³ 2004. évi XLV. törvény 12. § (1) bekezdés.

⁴ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 43-45. cikk.

ügyviteli szerv tagjainak számát vagy az azt megállapító szabályokat. A tagállamok meghatározhatják a minimális, vagy maximális taglétszámot. Az ügyviteli szerv tagját vagy tagjait a közgyűlés választja. Az első ügyviteli szerv tagjait az alapszabály is kinevezheti. Az ügyviteli szerv a tagjai közül elnököt választ. A magyarországi székhelyű, egységes irányítási rendszerben működő SE ügyviteli szerve az igazgatótanács, amely legalább öt és legfeljebb tizenegy természetes személy tagból áll, a munkavállalói részvételre vonatkozó előírások betartása mellett. Az igazgatótanács tagjainak többsége független személy, aki az európai részvénytársasággal az igazgatótanácsi tagságán kívül más jogviszonyban nem áll. Az ügyviteli szerv legalább háromhavonta vagy az alapszabályban megállapított időközönként ülésezik. Tekintettel arra, hogy az egységes vállalatirányítási rendszerben nincs felügyelő bizottság, amely a részvényesek érdekében ellenőrizhetné a társaság ügyvezetését, az irányítási és ellenőrzési funkciókat az igazgatótanács keretein belül kell megosztani az egyes tagok között. Az egyszintű és a kétszintű rendszerre vonatkozóan a rendelet közös szabályokat¹ is tartalmaz. Ezek a vezető szervek tagjainak kinevezési időtartamát, újraválaszthatóságát szabályozzák, a jogi személyek részvételi szabályait, bizonyos összeférhetlenségi szabályokat, bizonyos ügyek kiemelt kezelését és titoktartási rendelkezéseket, valamint az SE szerveinek határozatképességére vonatkozó előírásokat tartalmazzák.

Az SE legfőbb döntéshozatali szerve a közgyűlés² határoz azokban az ügyekben, amelyeket kizárólagos hatáskörébe utal a rendelet, vagy az SE székhelye szerinti tagállam azon jogszabályai, amelyeket az irányelv végrehajtása keretében fogadtak el, vagy a nyilvánosan működő részvénytársaságra vonatkozó jogszabálya ilyenek minősít. A rendelet meghatározza a közgyűlés összehívásának módját, a részvétel, a képviselő és a szavazás rendjét is. A közgyűlés határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza, de van minősített többséghez kötött döntés is. Magyarországon e tekintetben is szigorúbb a szabályozás,³ mert a GT a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozó egyes kérdésekben háromnegyedes szótöbbséget ír elő. Főszabályként, a rendeletben nevesített kivételekkel, az SE-nek legalább naptári évente egyszer, a pénzügyi év végét követő hat hónapon belül kell közgyűlést tartania. A főszabályon felül a rendelet megengedő szabályozást tartalmaz. A magyarországi székhelyű SE közgyűlésének összehívását a jegyzett tőke legalább öt százaléka felett rendelkező részvényesek is jogosultak kezdeményezni.⁴ A rendelet ezt a mértéket tíz százalékban határozza meg, tehát a magyar szabályozás szigorúbb.

A fentiekben felsorolt szervek, a közgyűlés, az irányító és felügyelő szerv mellett a magyar szabályozás megengedően rendelkezik arra vonatkozóan, hogy az SE alapszabályában **egyéb bizottságokat** is létrehozhat. Az egyszintű irányítási rendszerben működő SE-nél a számviteli rend ellenőrzésére legalább háromtagú **auditbizottság**⁵ felállítása kötelező. Ennek feladata kiterjed a számviteli törvény szerinti beszámolóval, a könyvvizsgálóval, a pénzügyi beszámolási rendszerrel kapcsolatos több kérdésre. A bizottság felel az SE számviteli rendjének ellenőrzéséért.

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 46-51. cikk.

² 2157/2001/EK tanácsi rendelet 52-60. cikk.

³ 1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról 237. §.

⁴ 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról 8. §.

⁵ 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról 10. § (1)-(3) bekezdés.

Az európai részvénytársaság székhelyének áthelyezése¹

Már a bevezetőben utalás történt arra, hogy a rendelet és az irányelv taxatív rögzített szabályai mellett sok lehetősége van az SE székhelye szerinti tagállam jogalkotásának, illetve ezen nemzeti jogszabályok keretei között bizonyos kérdéseket – megengedett módon – az SE alapszabálya is rendezhet. Fontos tudni, hogy az egyes tagállamok jogrendje hogy rendelkezik ezekben a kérdésekben, annak érdekében, hogy az SE a legkedvezőbb feltételek között működhessen. A már megalapított SE esetében felmerülhet a székhely áthelyezés kérdése is. A már működő európai részvénytársaság létesítő okirat szerinti székhelyét a rendelet vonatkozó előírásainak betartása mellett **áthelyezheti** egy másik tagállamba. Ez az áthelyezés nem eredményezi az SE felszámolását vagy új jogi személy létrehozását. A székhely áthelyezésre vonatkozóan a rendelet több garanciális szabályt tartalmaz, amelyek a részvényesek, a munkavállalók és a hitelezők érdekeit szolgálják. A székhely áthelyezése esetén az irányító vagy ügyviteli szerv **áthelyezési javaslatot** készít. A javaslatnak tartalmaznia kell az alábbiakat:

- az SE nevét, létesítő okirat szerinti székhelyét és cégjegyzékszámát,
- az SE javasolt székhelyét,
- az SE javasolt alapszabályát, ideértve adott esetben az új nevét,
- az áthelyezésnek a munkavállalói részvételre gyakorolt bármely esetleges hatását,
- a részvényesek és a hitelezők védelmét biztosító jogokat.

Az irányító vagy ügyviteli szerv **jelentést** is készít, amely elmagyarázza és megindokolja az áthelyezés jogi és gazdasági szempontjait, valamint elmagyarázza, hogy az áthelyezés milyen következményekkel jár a részvényesekre, a hitelezőkre és a munkavállalókra nézve. Az SE részvényesei és hitelezői jogosultak az áthelyezésről határozó közgyűlés időpontja előtt legalább egy hónappal az SE székhelyén az áthelyezési javaslatot és a jelentést megvizsgálni és kérésre azokról díjmentesen példányt kapni. A javaslat közzétételétől számított két hónapon belül nem lehet az áthelyezésről határozatot hozni. Az SE létesítő okiratban feltüntetett székhelye szerinti illetékes hatóság tanúsítványt állít ki, amely igazolja az áthelyezés előtt végrehajtandó lépések és alaki követelmények betartását. Magyarországi székhelyű SE vonatkozásában az illetékes hatóság a cégbíróság. A új bejegyzés mindaddig nem léphet hatályba, amíg nem igazolják, hogy ezeknek a követelményeknek eleget tettek. Ezen előkészítő lépések megtétele után az SE létesítő okirat szerinti székhelyének áthelyezése és az alapszabály ennek megfelelő módosítása azon a napon lép hatályba, amikor az új székhely szerinti cégnyilvántartásba bejegyzik. Az új cégbejegyzést és a régi cégbejegyzés törlését a rendelet előírásainak megfelelően közzé kell tenni. Amikor az SE új bejegyzése megtörtént, az új bejegyzés szerinti cégnyilvántartás értesíti a korábbi cégnyilvántartást. A régi cégbejegyzés törlése legkorábban az értesítés kézhezvételekor lép hatályba. A magyarországi székhelyű SE székhelyének áthelyezésekor² székhely áthelyezési tervet kell benyújtani a cégbírósághoz, amit a Céglapban is közzé kell tenni. A magyar cégbejegyzésből történő törlésre az új székhely cégbejegyzésének az európai Közösségek Hivatalos Lapjában történt közzététele után 30 napon belül kerülhet sor.

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 8. cikk.

² 1997. évi CXLV. törvény a cégnyilvántartásról... 34. § (4)-(5) bekezdés.

AZ EURÓPAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG MŰKÖDÉSE

Az európai részvénytársaság a törvényes megalakulása után kezdheti meg a működését. Az SE működését meghatározó külső környezetet, a jogi szabályozást és egyéb feltételeket a székhely állam jogi előírásai határozzák meg. Azokhoz képest az SE szabályozása csak a könyvvizetés pénznemére vonatkozóan tartalmaz különös rendelkezéseket. A működése során az SE-nek is be kell tartania a jogszabályi hierarchia szerinti jogi előírásokat. Az SE is köt szerződéseket, kap bevételeket, vásárlásokat végez, ezeket a rá vonatkozó előírásoknak megfelelően elszámolja, nyilvántartja, alkalmazottakat vagy más jogviszonyban lévőket foglalkoztat, az állami és önkormányzati adóhatósággal szemben kötelezettségei merülnek fel, amiket rendezni szükséges.

Számviteli szabályok

Az SE-re a **székhelye szerinti tagállamnak a nyilvánosan működő részvénytársaságokra vonatkozó szabályai** vonatkoznak az éves és szükség esetén az összevont (konszolidált) beszámoló elkészítése tekintetében, ideértve az azt kísérő éves jelentést, valamint e beszámoló könyvvizsgálatát és közzétételét.¹

A **magyarországi székhelyű SE** számvitelre vonatkozó szabályait a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény állapítja meg. E törvény alkalmazásában az SE vállalkozónak minősül, és mint ilyen a törvény szerinti könyvvizetésre, beszámoló készítésére, könyvvizsgálatra és nyilvánosságra hozatalra kötelezett. A gazdálkodó, jelen esetben az SE, működéséről, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről az üzleti év könyvének zárását követően az e törvényben meghatározott könyvvizetéssel alátámasztott beszámolót köteles – magyar nyelven – készíteni.² Az SE jogosult könyveit euróban vezetni.³ Az üzleti év a naptári évtől eltérhet az SE –nél, pénzügyi vállalkozásnak vagy biztosítóintézetnek minősülő SE kivételével.⁴ Az éves beszámoló fő célja, hogy megbízható és valós összképet mutasson az SE mérlegfordulónapon fennálló vagyonáról és a mérlegfordulónappal lezárt üzleti évben nyújtott teljesítményéről. A vagyon bemutatásának fő eszköze a mérleg összeállítása, az adott üzleti év eredményének bemutatására pedig az eredménykimutatás szolgál. Az SE csak kettős könyvvizetést alkalmazhat és ennek megfelelő beszámolót készíthet. A beszámoló formáját⁵ az éves nettó árbevétel nagyságától, a mérleg főösszegétől, a foglalkoztatottak létszámától, ezek határértékeitől teszi függővé a törvény. Ezt a rendelkezést az SE nem alkalmazhatja.⁶ A részvénytársaság és a konszolidálásba bevont vállalkozás éves beszámolót és üzleti jelentést köteles készíteni, vagyis az értékhatárhoz kötött egyéb beszámolási formák rá nem vonatkoznak. Az **SE éves beszámoló** készítésére kötelezett, valamint **összevont (konszolidált) éves beszámolót** és összevont (konszolidált) üzleti jelentést is köteles készíteni az az SE, amely egy vagy

¹ 2157/2001/EK tanácsi rendelet 61. §.

² 2000. évi C. törvény a számvitelről 4. § (1) bekezdés.

³ 1997. évi CXLV törvény a cégnyilvántartásról... 19. § (2) bekezdés.

⁴ 2000. évi C. törvény a számvitelről 11. § (2) bekezdés c) pont.

⁵ 2000. évi C. törvény a számvitelről 8. § (1) bekezdés.

⁶ 2000. évi C. törvény a számvitelről 9. § (3) bekezdés.

több vállalkozáshoz fűződő viszonyában anyavállalatnak minősül.¹ Magyarországon a számviteli törvény 10. §-ának a 2003. évi LXXXV. törvénnyel történt módosítása alapján 2005-től az 1606/2002/EK rendelet („IAS rendelet”, az IAS rendelet végrehajtási rendelete: 1725/2003/EK) 4. cikke hatálya alá tartozó vállalkozás az összevont (konszolidált) beszámolóját az Európai Unió Hivatalos Lapjában megjelentetett nemzetközi számviteli standardok (International Accounting Standards: IAS) előírásai szerint, illetve az azokban nem szabályozott kérdésekben a számviteli törvény szerint köteles összeállítani, a kihirdetett nemzetközi számviteli standardokkal összhangban. Az **Európai Unió számviteli joganyagából**² különösen fontos az alábbi számviteli irányelvek betartása a kapcsolódó közlemények, ajánlások és rendeletek előírásaival együtt:

- 78/660/EGK „negyedik” irányelv az éves beszámoló készítéséről;
- 83/349/EGK „hetedik” irányelv az összevont (konszolidált) éves beszámoló készítéséről;
- 84/253/EGK „nyolcadik” irányelv a könyvvizsgálókkal szembeni követelményekről;
- 86/635/EGK „banki” irányelv az ágazat sajátosságairól;
- 91/674/EGK „biztosítói” irányelv az ágazat sajátosságairól.

A 4. cikk rendelkezése alapján a tőzsdén jegyzett európai társaságok számára 2005-től a konszolidált beszámolót kizárólag a nemzetközi számviteli standardok szerint lehet elkészíteni. A beszámoló készítésének, a beszámoló adat tartalmának egységes szemléletét biztosítják a számviteli alapelvek. A számviteli törvény minden, a számviteli irányelvekben szereplő alapelvet tartalmaz. A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény megvalósította az összhangot a számviteli irányelveknek a jelenleg hatályos szövegével.

A számviteli tevékenység során az SE-nek is be kell tartania a következő 14 számviteli alapelvet³:

- tartalmi elvek
  - ⇒ óvatosság elve (principle of conservatism or prudence)
  - ⇒ összemérés elve (principle of matching)
  - ⇒ teljesség elve (principle of completeness)
  - ⇒ valóság elve (principle of truthfulness)
- kiegészítő elvek
  - ⇒ bruttó elszámolás elve (principle of gross settlement)
  - ⇒ egyedi értékelés elve (principle of item-by-item evaluation)
  - ⇒ időbeli elhatárolás elve (principle of accruals)
  - ⇒ költség-haszon összevetésének elve (principle of cost-benefit comparison)
  - ⇒ lényegesség elve (principle of essentiality)
  - ⇒ tartalom elsődlegessége a formával szemben (principle of substance over form)
  - ⇒ vállalkozás folytatásának elve (principle of going concern)
- formai elvek
  - ⇒ folytonosság elve (principle of continuity)

¹ 2000. évi C. törvény a számvitelről 10. § (1) bekezdés.

² Könyvviteli szolgáltatást végzők továbbképzése Oktatási segédanyag Conforg Oktatás, Továbbképzés, Szakmai fórum, Konferencia Vállalkozási szakterület 2004. 102. oldal.

³ Róth – Adorján – Lukács – Veit Számviteli Esettanulmányok 2004. Összefoglaló rendszerezés, példák és feladatok 2004.

⇒ következetesség elve (principle of consistency)

⇒ világosság elve (principle of clarity)

A törvény a székhelyát helyezés számviteli kérdéseit is rendezi. Ha a Magyarországon működő európai részvénytársaság **székhelyét más tagállamba helyezi át**, az új székhely bejegyzése napjával, mint mérlegforduló nappal, köteles a számviteli törvény szerinti beszámoló készítési, könyvvizsgálati, letétbe helyezési és közzétételi kötelezettségének eleget tenni, az új székhely bejegyzése napjától számított 150 napon belül.¹ Továbbá köteles eszközeiről és az eszközök forrásairól a számviteli törvény előírásainak megfelelő nyitóleltárt és nyitómérleget készíteni. Abban az esetben, ha a beszámoló és a könyvvezetés pénzneme az **SE székhelyének Magyarországra történő áthelyezésekor** megváltozik, akkor a nyitóleltárt és a nyitómérleget a székhely áthelyezése előtt alkalmazott pénznemben kell elkészíteni, majd ugyanezzel az időponttal ezt kell a beszámoló és a könyvvezetés választott pénznemére a számviteli törvény előírásai szerint átszámítani.²

Adózási szabályok

Az adózási rendelkezések nemzeti hatáskörben vannak. A **Magyarországon működő SE-nek**, mint adózónak már a megalakulásával **adókötelezettsége** keletkezik az állami és az önkormányzati adóhatóság felé, mert az adózás rendjéről szóló törvény (ART)³ a **bejelentést** az adókötelezettségek közé sorolja és elmulasztását bírsággal sújtja. A bankszámlanyitásra kötelezett adózónak legalább egy belföldi pénzforgalmi bankszámlával kell rendelkeznie. Már a **bejelentéskor el kell döntenie** az SE-nek, hogy az általános forgalmi adó (**ÁFA, VAT, közvetett adó**) kötelezettségét milyen módon kívánja teljesíteni. Az általános szabály szerinti adózást választó SE az adóköteles tevékenysége tekintetében ÁFA-t fizet és hív vissza a tevékenysége szerinti besorolás kulcsa alapján. Az **általános adókulcs Magyarországon 25%**⁴, a kedvezményes kulcs 15%. Az ÁFA meghatározásánál a **VTSZ-re és SZJ-re** való hivatkozás miatt az SE számára már alakulásakor, a tevékenységének meghatározásakor szinte adottá válik az alkalmazandó ÁFA-kulcs. A nemzetközi kitekintés segítheti az SE választását. Az Európai Unióban a célország (rendeltetési ország) szerinti adóztatás a főszabály és az adókulcsokra vonatkozóan az **EU 6. számú irányelve nem kötelező ajánlásokat tartalmaz:**

- az ÁFA-kulcsok csak százalékos mértékben határozhatók meg,
- az általános ÁFA-kulcs nem lehet 15%-nál alacsonyabb,
- a tagállamok egy, esetleg két kedvezményes kulcsot alkalmazhatnak, amelyek nem lehetnek 5%-nál alacsonyabbak,
- kedvezményes kulcs alá csak meghatározott termékek, szolgáltatások tartozhatnak,
- nulla százalékos adókulcs az Európai Unióban nem alkalmazható (nem fizet, de visszahív).

Az Európai Unió 6. számú direktívája csak egy szabályozási keret, több esetben választási lehetőséget biztosít az egyes tagállamoknak a keretszabályok konkrét tartalommal való megtöltésére. Magyarországon az általános ÁFA-kulcs (25%) jóval

¹ 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról 13. § (2) bekezdés.

² 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról 13. § (3)-(5) bekezdés.

³ 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről.

⁴ 2006. január 1-jétől 20%.

magasabb, mint az irányelvben megfogalmazott mérték (15%), mi fizetjük Európa legmagasabb ÁFA-ját. Magyarország őrzi dobogós helyét az ÁFA kulcsok ranglistáján, a 25%-os általános kulcs nagyon magas, ilyen mértéket csak a gazdaságilag jóval fejlettebb Svédországban és Dániában alkalmaznak. Az Európai Unióban az általános (magasabb) mérték 16% (Németország) és 22% (Csehország, Lengyelország, Finnország) között mozog országonként változóan. Különösen magasnak tűnik a magyar 25%-os általános mérték, ha a német 16%-hoz, vagy az Egyesült Királyságban érvényes 17,5%-hoz, vagy a francia 19,6%-hoz hasonlítjuk. A kedvezményes adókulcs is csak Finnországban (17%) magasabb a magyarországi 15%-os mértéknél.

3. táblázat
Néhány ország ÁFA-kulcsa (%)¹

Ország	Általános kulcs	Kedvezményes kulcs
Magyarország	25	15 (5)
Szlovákia	19	6
Csehország	22	5
Lengyelország	22	12 (7)
Dánia	25	
Svédország	25	12
Finnország	22	17
Ausztria	20	10
Írország	21	13,5
Olaszország	20	10
Franciaország	19,6	5,5
Egyesült Királyság	17,5	5
Portugália	19	12
Németország	16	7
Szlovénia	19	8

Az SE-nek, mint adóalanynak, amely az Európai Közösség valamely másik tagállamában illetőséggel bíró adózóval szeretne kereskedelmi kapcsolatot létesíteni nyilatkoznia kell erről és közösségi adószámot kell kérnie. Az SE, mint cégbejegyzésre kötelezett adózó a „Cégbejegyzési kérelme” cégbírósághoz történő benyújtásával egyidejűleg igényelheti a közösségi adószámot. A Magyarországon kiadott közösségi adószámok az országot azonosító „HU” kódból, valamint az adószám nyolcjegyű törzsszámából állnak. Az egyes országoknál az országkódhoz eltérő szám, illetve betűjel kapcsolódhat². Az ÁFA fizetés miatt fontos, hogy az adóalany érvényes kö-

¹ Forrás: www.origo.hu/uzletinegyed.

² Az országkód tekintetben az egyes országok betűjelei a következők: Ausztria – ATU, Belgium – BE, Ciprus – CY, Csehország – CZ, Dánia – DK, Egyesült Királyság – GB vagy GBGD vagy GBHA, Észtország – EE, Finnország – FI, Franciaország – FR, Görögország – EL, Hollandia – NL, Írország – IE, Lengyelország – PL, Lettország – LV, Litvánia – LT, Luxemburg LK, Málta –

zösségi adószámmal rendelkezzen. Az Európai Bizottság honlapján¹ az Európai Közösségek bármely tagállamában kiadott közösségi adószámok megerősítését el lehet végezni. A közösségi adószámra vonatkozó alapvető szabályokat az APEH Információs füzet/29 honlapon lehet megtekinteni.

Az ÁFA-val kapcsolatos választás mellett a szabályozás másik lényeges területe a **foglalkoztatási formákról való döntés**. Ezt alapvetően befolyásolja az SE-t és a magánszemélyeket terhelő adó és járulék kötelezettség. Itt kell megemlíteni a magánszemélyek jövedelmét terhelő személyi jövedelemadót és járulékokat, valamint közvetlenül az SE-t terhelő társadalombiztosítási járulékot és egyéb, jövedelemhez kapcsolt adóterheket.

A személyi jövedelemadó (SZJA) és egyes járulékkötelezettségek Magyarországon – az ÁFA-hoz hasonlóan – köztudottan magasak nemzetközi összehasonlításban. A járulékfizetési kötelezettség a biztosított részére kifizetett juttatás után áll fenn; vagyis a jogviszony elbírálásánál a hármas követelmény meglétét kell vizsgálni, miszerint foglalkoztató (SE) ad biztosítottnak járulékköteles jövedelmet. Magyarországon a jelenleg hatályos szabályozás szerint az SE legalább a minimálbért köteles kifizetni a munkaviszonyban foglalkoztatott dolgozónak munkabéreként, amelynek összege 57 000 forint. (2006. január 1-jétől 62 500 forint.)

A magyarországi magas személyi jövedelemadó és járulékterhek is felvetik a **nemzetközi szabályozás** – mint az SE számára lehetséges másik változat – vizsgálatának szükségességét. Itt elég a Szlovákiában alkalmazott, az adózás gyakorlatában különös módon egységes 19%-os mérték megemlítése, ami egyaránt vonatkozik a személyi jövedelemadóra, a társasági adóra és az ÁFA-ra. Vagyis az adózás területén meghozott, nemzeti hatáskörbe tartozó szabályok, mint külső környezeti tényezők, alapvetően befolyásolják az SE-t a székhely kiválasztásában.

Amikor az SE elkezdte tevékenységét, bevételeit, költségeit elszámolja, akkor a vállalkozási tevékenységének eredménye után, az adóalap bizonyos százalékának megfelelő mértékű **társasági adót**² köteles fizetni az állami adóhatóságnak. Jelenleg Magyarországon a hatályos mérték 16%³. A társasági adó vonatkozásában szintén érdemes megnézni a **nemzetközi környezetet**. Az Európai Unióban a 2004. május elsejei, tíz új tagállammal való bővítés óta a társasági adóval kapcsolatos szabályozás folyamatosan napirenden van és régóta a **viták** középpontjában áll. Jelenleg az adózás területén nem kötelező a jogharmonizáció, a tagállamnak joga van olyan adómértéket alkalmazni, amilyet akar. A vitát az váltotta ki, hogy az újonnan csatlakozott tíz közép- és kelet európai országban alacsonyabb a társasági adószint, mint a korábbi 15 tagállamban. Az Európai Bizottság nem támogatja a társasági adók mértékének uniós szintű harmonizációjára irányuló, a hollandok és a svédek által is elfogadhatónak tartott francia-német kezdeményezéseket. A két ország elképzelése szerint a társasági adóharmonizációt két szakaszban kellene végrehajtani, először az adóalapot, majd az egységesen betartandó alsó és felső határokat határoznák meg az adókulcsokra. A társasági adó alsó határa – az elképzelés szerint –

MT, Németország – DE, Olaszország – IT, Portugália PT, Spanyolország – ES, Svédország – SE, Szlovákia – SK, Szlovénia – SI.

¹ www.europa.eu.int/vies.

² 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról.

³ 2006. január 1-jétől – feltételekhez kötötten – kedvezőbb mérték is van.

15%-os adóminimum lenne. A magyar társasági adókulcs az ötödik legalacsonyabb az Európai Unió huszonöt tagállama között és a tervezett minimum adókulcs bevezetése miatt nem kellene korigálni a magyar mértéket.

Az SE tekintetében fontos az **osztalékadóról** való rendelkezés is, amelynek jelenlegi mértéke 25%. Az osztalékadó nagyságrendje az egyéb jövedelemformákhoz való viszonyításban fontos. A kérdés az, hogy a potenciális jövedelmet osztalék formájában, vagy egyéb jövedelemfajtaként célszerű-e kivenni.

Az SE gazdálkodását befolyásoló külső környezet vizsgálatakor még **három fizetési kötelezettséget kell megemlíteni; a helyi adókat.¹ az illetékeket és a gépjárműadót.** Mindhárom fizetési kötelezettséget Magyarországon törvény szabályozza, a helyi adót és a gépjárműadót keret jelleggel. A részletes szabályozást a helyi önkormányzatok rendelkezésükben adják ki. Ezek közül kiemelés érdemel a napjainkban szintén a **viták** középpontjában álló helyi **iparűzési adó**, mint a törvényben meghatározott gazdasági tevékenységet terhelő forgalmi típusú adónem. Az adó mértékének felső határa Magyarországon 2%. Ez az adófajta nem magyar specialitás, más országokban is ismert.

AZ EURÓPAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG MEGSZŪNÉSE

Az SE fizetéképtelensége esetén követendő eljárásra és a jogutód nélküli megszűnésre, valamint törlésre az SE székhelye szerinti tagállam részvénytársaságokra vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Ennek alapján a magyarországi székhelyű SE-re vonatkozó rendelkezéseket a csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (Csődtörvény) és a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló 1997. évi CXLV. törvény tartalmazza.

VÁRHATÓ VÁLTOZÁSOK, A TOVÁBBFEJLESZTÉS IRÁNYAI

A **kormány 1030/2005. (IV. 4.) Korm. határozata** az új társasági törvény és cégtörvény koncepciójáról² megadja azokat az alapelveket, amelyeket az új törvény megalkotása során figyelembe kell vennie a jogalkotónak:

- biztosítani kell a társaságok gyors és költségtakarékos piacra lépésének lehetőségét,
- meg kell teremteni a társaságok átlátható működésének feltételeit, tovább kell fejleszteni az ezzel összefüggő szabályozást,
- a társaságokra irányuló szabályoknak differenciáltaknak, de egyben rugalmasnak kell lenniük,
- ésszerű és arányos hitelező- és befektető védelmi rendelkezéseket kell érvényesíteni az Európai Unió társasági jogi szabályozásának keretei között,
- a társaságok, illetve a cégek működése feletti törvényességi felügyeletet érdemibé kell tenni, a jogorvoslati lehetőségek igénybevételének feltételeit javítani kell,
- a társaságok nyilvántartása vonatkozásában biztosítani kell a korszerű kommunikációs eszközök igénybevételének lehetőségét,
- biztosítani kell a társasági törvény és a cégtörvény közérthetőségét, más törvényekkel való összhangját,

¹ 1990. évi C. törvény a helyi adókról.

² Melléklet az 1030/2005. (IV. 4.) Korm. határozathoz.

- **összességében** a hazai – tág értelemben vett – **vállalati jogi szabályozás „versenyképességét” kell javítani**, és hozzájárulni a befektetőbarát jogi környezet kialakításához.

Az egész társasági jog felülvizsgálata van folyamatban, a GT jelentős módosítása és a szabályozás jellegének koncepcionális megváltoztatása várható. Ezért új társasági törvény megalkotására kerül sor, ahol a társasági jogi szabályozás továbbra is önálló törvény keretei között történik. Az anyagi jogi kérdések az új társasági törvényben, az eljárásjogi kérdések a cégtörvényben kerülnek megfogalmazásra. Az új társasági törvény a jelenleg hatályos törvény szerkezeti rendjét követi majd, és valamennyi gazdasági társasági típusnál jelentősen növeli a tulajdonosok döntési autonómiáját. Ez a részvénytársaságnál meg fog mutatkozni alapszabályának tartalmi előírásaiban és a részvényeseknek a társaság működése során hozott döntéseit is érinti. Az új GT jogpolitikai célja a dereguláció és a külső környezeti változásokra való megfelelő jogi válasz adása a vállalkozóbarát szemlélet erősítése mellett. A koncepció szerint a GT-ben a **formakényszer elve** az általános nemzetközi tendenciáknak megfelelően **fenntartandó**, de a **társasági formákban változás szükséges**:

- a tőkepiaci követelmények következtében a részvénytársaság nyilvános alapítása lehetetlenné vált, de ez a társasági forma megmaradna, mert a 2001. CXX. törvény a tőkepiacról (TPT) lehetővé teszi; szükséges azonban a zártkörű és a nyílt részvénytársaság (tőzsdére bevezetett) egyértelmű törvényi elkülönítése, ami a részvénytársaság két altípusa maradna.
- bevezetésre kerülne a non profit társaság intézménye, mint új forma: a gazdasági társasági formák között mint kivétel működne a gazdasági társaságok valamennyi formájában.

A Kodifikációs Bizottság álláspontja szerint a GT és a kapcsolódó jogterületek közötti esetleges kollíziók kiküszöbölése folyamán, a jogi szabályozás egységesítése során **a társasági jogi elveknek kell elsődlegességet kapniuk, és a kapcsolódó jogterületeknek kell a társasági joghoz alkalmazkodniuk**. Ez azt jelenti, hogy sok jogszabály módosítása és a jelenlegi előírások egyértelmű alkalmazása válik szükségessé. **A társasági jogi szabályozásban a GT általános és konszernjogi fejezete főszabályként imperatív jellegű lenne. A gazdasági társaságok jogi szabályozásának újrakodifikálása – a fent említett célok mellett, illetve azokra építve – a vállalatirányítás korszerűsítését helyezi előtérbe, aminek vizsgálata az Európai Unióban egységesen is napirenden van.** A társasági jog korszerűsítésére vonatkozóan az Európai Bizottság vitára bocsátott egy cselekvési tervet. Tette ezt azért, mert a korszerű, dinamikusan fejlődő világgazdaságban szükségesnek tartja a kellő mértékben rugalmas társasági jog biztosítását. A társasági jogi szabályozás továbbfejlesztésével az Európai Unió is felismerte, hogy az új kihívásokra így lehet választ adni. Az Európai Unió 2004. május 1-től már 25 tagállamra bővült területén is egyre több vállalat tevékenykedik, egyre több a tőzsdén jegyzett társaság, és az IT szektor előnyeinek kihasználásához rugalmas társasági jogi szabályozásra van szükség. A hatékonyabb szabályozás erősítheti a gazdaságot, a vállalkozások hatékonyságát, versenyképességét. Amellett, hogy a versenypolitika az Európai Unió politikái között kitüntetett szerepet játszik, az új szabályozástól várják, hogy jobban védje a tulajdonosok és az érdekeltek jogait, növelje a befektetők bizalmát. A téma széleskörű kezelésére az Európai Tanács felkérésére

létrejött Winter-csoport javaslatai alapján (Modern regulatory framework for company law in Europe) az Európai Bizottság cselekvési tervet készített, továbbá elhatározták az Európai Vállalatirányítási Fórum létrehozását. Ezekből is látszik, hogy a gazdasági társaságok szabályozásának kérdései nem csak a magyar jogalkotásban kapnak kiemelt figyelmet, hanem az Európai Unión belül is. Az Európai Unió vállalati joga az Európai Közösséget létrehozó szerződés 44. cikkén alapul, amely rögzíti, hogy a közösségi intézményeknek a szükséges mértékig meg kell határozniuk a tagállamok nemzeti szabályozásának harmonizációját. Ennek célja az Európai Unión belüli szabad vállalat alapítás és a lebonyolított műveletek jogbiztonságának garantálása. Az első, 1968-ban elfogadott irányelv után számos ilyen tárgyú irányelv és rendelet született és jelenleg is kiemelt figyelmet kap ez a terület. Magyarországon az új társasági jogi szabályozás, a törvények normaszövegének kidolgozása 2005. szeptember 15-re várható. Az új társasági törvény kidolgozásával párhuzamosan biztosítani kell a letelepedési szabadság alapelveinek teljes körű – az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatával is összhangban álló – érvényesülését.

JOGANYAG¹

Alap joganyag

- A Tanács 2157/2001/EK rendelete (2001. október 8.) az európai részvénytársaság (SE) statútumáról (rendelet)
- A Tanács 2001/86/EK irányelve (2001. október 8.) az európai részvénytársaság statútumának a munkavállalói részvételre vonatkozó kiegészítéséről (irányelv)
- A Tanács 78/EGK irányelve a részvénytársaságok egyesüléséről, a Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja alapján
- 1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról (GT)
- 1997. évi CXLV. törvény a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról*² (CT)
- 2003. évi XLIX. törvény az európai gazdasági egyesülésről, valamint a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény és a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló 1997. évi CXLV. törvény jogharmonizációs célú módosításáról*
- 2003. évi LXXXI. törvény az elektronikus cégeljárásról és a cégiratok elektronikus úton való megismeréséről (ECTV); hatályos 2005. január 1-től
- 2004. évi XLV. törvény az európai részvénytársaságról (EURT)

Kapcsolódó joganyag

- 1952. évi III. törvény a Polgári Perrendtartásról*
- 1959. évi IV. törvény a Polgári törvénykönyvről (Ptk.)*
- A Tanács Kilencedik irányelve (1978. június 26.) a tagállamok forgalmi adóra vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról (78/583/EGK)
- A Tanács Hetedik irányelve (1983. június 13.) a Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja alapján az összevont (konszolidált) éves beszámolóiról (83/349/EGK)

---

¹ KJK KERSZÖV CD Jogtár 2005. április 30.

² A *-gal jelzett törvényeket az EURT módosította.

1988. évi XXIV. törvény a külföldiek magyarországi befektetéseiről
 1990. évi XCIII. törvény az illetékekről*
 1990. évi C. törvény a helyi adókról (HTV)*
 1991. évi XLIX. törvény a csőd eljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról*
 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről (MT)
 1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról (ÁFA)
 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról (SZJA)*
 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról (TAO)*
 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről (TBJ), végrehajtási rendelet: 195/1997. (XI. 5.) Korm. rend.
 1998. évi LXVI. törvény az egészségügyi hozzájárulásról (EHO)
 2000. évi C. törvény a számvitelről (SZT)*
 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról (TPT)
 Az Európai Parlament és a Tanács 1606/2002/EK rendelete a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról
 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről (ART)
 1030/2005. (IV. 4.) Korm. határozat az új társasági törvény és cégtörvény koncepciójáról (MK 43. szám 2005. április 4.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek

- A társasági törvény és a kapcsolódó legfontosabb jogszabályok, 2004. A szerkesztés lezárva: 2004. január 1. Unió
 Róth – Adorján – Lukács – Veit: Számviteli esettanulmányok, 2004. Összefoglaló rendszerezés, példák és feladatok 2004.
 Számviteli szaknyelvi tananyag, adózásról szóló kiegészítéssel (Jegyzet) MKVK Oktatási Központ Kft. 2002.

Szakfolyóiratok

- Az Európai Unió Hivatalos Lapja 06/4. kötet 251 Európai Közösségek Hivatalos Lapja 2001. 11. 10. A Tanács 2157/2001/EK rendelete (2001. október 8.) az európai részvénytársaság (SE) statútumáról
 Az Európai Unió Hivatalos Lapja 06/4. kötet 272 Európai Közösségek Hivatalos Lapja 2001. 11. 10. A Tanács 2001/86/EK irányelve (2001. október 8.) az európai részvénytársaság statútumának a munkavállalói részvételre vonatkozó kiegészítéséről
 Magyar Közlöny 72. szám. Budapest, 2004. május 28., péntek 2004: XLV. tv. Az európai részvénytársaságról
 Európai Füzetek, különszám. Szerződés Európai Alkotmány létrehozásáról. A Miniszterelnöki Hivatal és az Igazságügyi Minisztérium közös kiadványa. Az Alkotmány szerződés 2004. október 29-én, Rómában aláírt végleges szövege.
 Dr. Kurucz-Váradi Károly Az európai gazdasági egyesülés és az európai (holding) részvénytársaság. Adó 2005/3-4.
 Magyar Közlöny 43. szám Budapest 2005. április 4., 1030/2005. (IV. 4.) Korm. r. Az új társasági törvény és cégtörvény koncepciójáról

Egyéb források

KJK KERSZÖV CompLex CD Jogtár Lezárva: 2005. április 30.

Herpai Gyuláné: Országtanulmány-rendszerváltás Lengyelország (átmeneti gazdaságok Közép-Kelet Európában BGF KKFK szakdiplomácia 2004.)

Herpai Gyuláné: A gazdasági társasági szabályozás, kapcsolata egyéb törvényekkel, különösen az adótörvényekkel és az NGO-k szabályozásával BGF KKFK szakdiplomácia diplomadolgozat 2004 (konzulensek Dr. Vári István BGF KKFK főiskolai docens, Göndöcsné Schriffert Angéla: Leitz Hungária Szerszám Kereskedelmi és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság gazdasági vezetője)

Könyvviteli szolgáltatást végzők továbbképzése Oktatási segédanyag Conforg Oktatás, Továbbképzés, Szakmai fórum, Konferencia Vállalkozási szakterület 2004.

A gazdasági társaságokról és a bírósági cégeljárásról szóló törvények koncepciója (A Kodifikációs Bizottság vitaanyaga); Magyar Hivatalos Közlönykiadó; Hivatalos CD Jogtár 2004/5., 2004. 04. 30-i állapot szerint

Internet címek

[http://europa.eu.int/eur-](http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/hu/dd/06/04/32001R2157Hu.pdf)

[lex/lex/LexUriServ/site/hu/dd/06/04/32001R2157Hu.pdf](http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/hu/dd/06/04/32001R2157Hu.pdf)

[http://europa.eu.int/eur-](http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/hu/dd/06/04/32001L0086HU.pdf)

[lex/lex/LexUriServ/site/hu/dd/06/04/32001L0086HU.pdf](http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/hu/dd/06/04/32001L0086HU.pdf)

www.apeh.hu

www.origo.hu/uzletinegyed

www.europa.eu.int/vies